

T.C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**İSLAM KAYNAKLARINA GÖRE
FİZYONOMİ VE EĞİTİM İLİŞKİSİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sevim ŞİMŞEK

BURSA - 2019

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI

İSLAM KAYNAKLARINA GÖRE
FİZYONOMİ VE EĞİTİM İLİŞKİSİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sevim ŞİMŞEK

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ŞANVER

BURSA - 2019

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

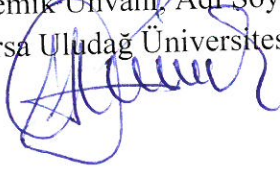
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim, **Din Eğitimi** Bilim Dalı'nda 701521068 numaralı **Sevim ŞİMŞEK**'in hazırladığı "İslam Kaynaklarına Göre Fizyonomi Ve Eğitim İlişkisi" konulu Yüksek Lisans çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, **04./10./2019** günü **12:00-13:30**...saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının**BAŞARILI**..... (başarılı / başarısız) olduğuna ...**04...BİRLİĞİ**..... (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet SANVER
Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu

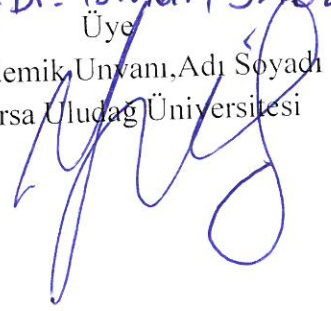
Başkanı)

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Bursa Uludağ Üniversitesi

Prof. Dr. İsmail SAĞLAM
Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Bursa Uludağ Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Ali ÇANAKÇI
Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Balıkesir Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

..04./10./2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “İSLAM KAYNAKLARINA GÖRE FİZYONOMİ VE EĞİTİM İLİŞKİSİ” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Sevim ŞİMŞEK

Öğrenci No: 701521068

Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri

Programı: Din Eğitimi

Statüsü: Yüksek Lisans

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 23/08/2019

Tez Başlığı / Konusu: İSLAM KAYNAKLARINA GÖRE FİZYONOMİ VE EĞİTİM İLİŞKİSİ

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 109 sayfalık kısmına ilişkin, 19/08/2019 tarihinde şahsım tarafından *TURNİTİN* adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %10 'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

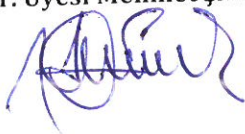
Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Sevim ŞİMŞEK
Öğrenci No: 701521068
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri A.D.
Programı: Din Eğitimi
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
(Adı, Soyad, Tarih)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ŞANVER

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Sevim ŞİMŞEK
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı : Din Eğitimi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : iii + 115
Mezuniyet Tarihi : / / 20.....
Tez Danışman(lar)ı : Dr. Öğr.Üyesi Mehmet ŞANVER

İSLAM KAYNAKLARINA GÖRE FİZYONOMİ VE EĞİTİM İLİŞKİSİ

Günümüzde bilinen adıyla fizyonomi ilminin yüzyıllardır uygulanan kullanım alanlarının yanı sıra en çok eğitimde kullanılması önem arz etmektedir. Bu amaçla eğitim alanında bir boşluğun doldurulması ve yeni bir bakış açısı oluşması sağlanacaktır.

Dünyada yazılan eserlerin eski ve yeni kaynaklarla beraber çokluğu sebebiyle sadece İslam kaynaklarından yararlanılmıştır. Nitekim, Kur'an-ı Kerim'de İsra Sûresi 84. ayette "Herkes kendi şâkilesine göre amel eder" ifadesi ile de insana yüklenen kodların bulunması ve kendini tanıması gereklidir. Fizyonomi ilminin esas amacı da bireyi tanımdır. Eğitimde de bireyin farkındalığını oluşturarak ilim sahibi olması amaçlandığından tam bir uyum içindedir.

Eğitim, özellikle ebeveyn ve öğretmenlerin yönlendirmesiyle şekillendiğinden fizyonomi ilmi önemli bir yol göstericidir. Bu ilim, kişinin doğumundan itibaren yaşam sürecinde rol oynar. Bireyin mevcut potansiyeline göre davranmak, eğitim tarzını buna göre şekillendirmek, kişinin özelliklerine uygun bir yol çizmek, bireyin kabiliyetlerini zaman kaybetmeden keşfetmek, yaşam mücadelesi için haritasını tayin etmek, beklentileri sınırlandırmak veya genişletmek gibi birçok amaca hizmet etmek, fizyonomi ve eğitimin ilişkilendirilmesi sonucu olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Din, Din Eğitimi, Fizyonomi, Eğitim, İslam

ABSTRACT

Name and Surname : Sevim ŞİMŞEK
University : Bursa Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Department : Study of Religion and Physiognomy
Field : Religions Education
Degree : Awarded: Master's Thesis
Page Number : iii + 115
Degree Date : / / 20.....
Supervisor(s) : Mehmet ŞANVER, Assist. Prof.

CORRELATION BETWEEN PHYSIOGNOMY AND EDUCATION BASED ON ISLAMIC RESOURCES

The science of physiognomy which is currently known by this name has a great importance as it has been mostly used in the field of education along with other fields for centuries. In this respect, it is aimed to provide a new point of view and fill a gap in the field of education.

Since there are lots of written old and new works available today, only Islamic works have been taken into consideration. Hence, in Quran the Israelites Sure 84. Verse says "Everyone acts according to his own disposition." ,so the codes given to human beings have to be decrypted in order for self-recognition. The main objective of physiognomy is to recognize the individual. In education also it is aimed to give knowledge by creating self awareness. So, they are in fully compliance.

The science of physiognomy is a crucial guide as the education is given particularly by teachers and parents. This set of knowledge plays its role with the birth of an individual and covers individual's whole life. Many objectives such as reacting according to the individual's existing potential, forming the style of training accordingly, building a suitable way for the person in accordance with characteristics, exploring the ability of the individual without delay, drawing the map for survival, limiting or expanding the expectations will be the result of physiognomy and education association.

Keywords: Religion, Religious Education, Physiognomy, Education, Islam

ÖNSÖZ

İnsanlık,tarih boyunca ilmî düzeyini artırmayı hedeflemiş ve bilgisine yenilerini ekleyerek oldukça verimli bir şekilde devam etmiştir. Günümüze ulaşan bu bilgi yığınının kavuşmak elbette ki eski milletlerin araştırmaları ve tecrübeleriyle olmuştur. Bu tecrübî ilimlerden biri de fizyonomi ilmidir. İnsanın dış görüntüsünden içini tanımlamaya çalışır. Varlığının başlangıcına çok eski kaynaklardan dahi şahit olduğumuz bu ilim, insanın kendini tanımasını amaçladığından ve temeli esasında sadece insan olgusuna dayanmasından dolayıdır ki diğer birçok ilimle bağı bulunuyor.Tıp, astronomi, coğrafya, insan kaynakları,ticaret,devlet işleri gibi birçok alanda beraber gördüğümüz fizyonomi ilmini sadece eğitim alanıyla kullandığımızda iki olgunun da aslında birbirinden çok faydalanacağı bir mecra olduğuna şahit oluyoruz. Eğitimle birlikte kullanıldığında kişilerin yetişmesinde oldukça faydalı olacağı ve bu ilme vâkıf eğitimcilerin yetişmesi bu çalışmanın amaçlarındandır. Bu doğrultuda kişi kendini de geliştirebilmeli ve eğitmelidir. Nihâi olarak, insanın şifresi çözümlenip yine insana hizmet edecektir.

Araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde fizyonomi ilmi ve serüveninden bahsedilmiştir. İkinci bölümde eğitimin önemi ve fizyonomi ile ilişkisi çalışılırken üçüncü bölümde İslam kaynaklarının bu ilme bakışı üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölüme kadar olan kısımda bu ilim tanıtılıp eğitim ile bağı kurulduktan sonra son bölümde tespitler, fizyonomi ilminin eğitimde kullanılabilecek bölümleri ele alınıp bu ilmi merak eden bireylere ipuçları sunulmuştur.

Bu çalışmanın yeni oluşumlara kapı aralaması ve daha kapsamlı çalışmalara öncülük etmesi temennileriyle birlikte araştırmada her daim yardımını ve bilgilerini aldığım saygıdeğer hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ŞANVER'e , her an yanımda olduğunu hissettiren anneme ve babama, yardımlarını esirgemeyen ablalarım, her anlamda yoldaş olan sevgili eşim Mesut ŞİMŞEK'e ve bana sevgisiyle güç veren oğlum Osman ŞİMŞEK'e sonsuz teşekkür sunuyorum.

Sevim ŞİMŞEK

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	i
YEMİN METNİ	ii
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
1.Araştırmanın Problemi	2
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
3. Araştırmanın Metodolojisi	4
4.Araştırmanın Sınırlılıkları	4
5. Araştırmada Yer Alan Temel Kavramlar	5

BİRİNCİ BÖLÜM

FİZYONOMİ İLMİ VE TARİHSEL SÜRECİ

1.FİZYONOMİ İLMİ VE DÜNYADAKİ GELİŞİMİ	7
1.1.Fizyonomi Nedir?	7
1.2.Fizyonominin Doğuşu.....	11
1.3.Bu İlmin Değerini Yitirmesinin Sebepleri	13
2.FİZYONOMİ İLMİNİN MAHİYETİ.....	14
2.1.Fizyonomi İlminin Amacı.....	14
2.2.Fizyonomi İlminin Önemi.....	16
2.3.Fizyonomi İlminin Usulü	17

2.4.Fizyonominin Genel Faydaları.....	19
2.5.Fizyonomi İlminin Yanlış Anlaşılması Sorunu	22
3.FİZYONOMİ İLMİNİN KULLANIM ALANLARI	25
3.1.Geçmiş Tarihte Kullanıldığı Yerler	26
3.2.Günümüzde Kullanım Yerleri.....	29
3.3.Fizyonomi İlminin Kullanımından Bazı Örnekler	31
3.4. Tarihe Yön Veren Bazı Kişilerin Fizyonomi Özellikleri İle Uyumu.....	35
3.4.1.Hz.Muhammed (sav)'in Ahlakı ile Fizyonomi Benzerliği	36
3.4.2.Osmanlı Padişahlarının Karakterleri ve Fizyonomik Özellikleri.....	38
4. FİZYONOMİ İLMİNE BAĞLI İLİMLER.....	39

İKİNCİ BÖLÜM

FİZYONOMİ VE EĞİTİM İLİŞKİSİ

1.FİZYONOMİ İLMİNİN EĞİTİMDE KULLANILMASININ YARARLARI	42
1.1.Fizyonomi İlmine Duyulan İhtiyaç	42
1.2.Bireyin Eğitiminde Kullanılacak Fizyonomi Bilgilerinin Gerekliliği	43
2.FİZYONOMİ İLMİNİN EĞİTİMDE UYGULANMASINDA DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR	45
2.1.Fizyonomistte Bulunması Gereken Haller	45
2.2.Coğrafi Şartlara Göre Fizyonomi Bilgilerinin Değişimi.....	47
2.3.Fizyonomi Tespitinde Dikkat Edilmesi Mecburi Durumlar	48
3.EĞİTİM VE ÖĞRETİMDE KULLANILAN BAZI YÖNTEM VE TEKNİKLERİN FİZYONOMİ İLMİYLE UYUMU.....	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM KAYNAKLARININ FİZYONOMİ İLMİNE VE EĞİTİME BAKIŞI

1.İSLAMİYETİN İNSANA VE EĞİTİME VERDİĞİ DEĞER	56
2.İSLAM KAYNAKLARININ FİZYONOMİ İLMİNE BAKIŞI.....	57
2.1.Kur'an-ı Kerim'de Fizyonomiye İşaret Eden Ayetler	58
2.2.Hz.Muhammed (sav) ve Ashabından Fizyonomiye Dair Örnekler	60
2.3.İslam Bilginlerinin Fizyonomi Hakkındaki Görüşleri	62

3.FİZYONOMİ İLMİNDE İSLAM KAYNAKLARI İLE DİĞER KAYNAKLAR ARASINDAKİ BAZI FARKLAR	67
3.1.İslam Düşünce Dünyasına Fizyonominin Girişi.....	67
3.2.İslamdaki Fizyonomi Algısının Farklılıkları.....	70
4.FİZYONOMİ İLMİNİN YER ALDIĞI BAZI İSLAM KAYNAKLARI	72

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM KAYNAKLARINA GÖRE FİZYONOMİ İLMİNİN EĞİTİMDE KULLANILACAK GENEL KAİDELERİ

1.EĞİTİMDE KULLANILACAK BAZI FİZYONOMİ İLKELERİ	77
1.1.Vücutta Yer Alan Fizyonomik Özellikler	77
1.1.1.Yüz Bölgesinin Fizyonomik Özellikleri	83
1.1.2.Vücuttaki Diğer Alametlerin Fizyonomisi.....	97
1.2.Hayvanların Fizyonomisinden Çıkarılan Deliller	100
1.3.Belirlenmiş Bazı Fizyonomik Tipler.....	102
2.FİZYONOMİ İLMİNİ EĞİTİMDE KULLANMAYA DAİR İPUÇLARI	105
SONUÇ VE ÖNGÖRÜLER	110
KAYNAKÇA.....	113

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
A.Ü	: Atatürk Üniversitesi
a.yer	: Aynı yer
b.	: basım
C.	: Cilt
CBÜ	: Celal Bayar Üniversitesi
çev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
h .	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
m.	: Miladî
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfadan sayfaya
S.Ü.İ.F.D	: Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

GİRİŞ

İslam dininin ilme verdiği önem neredeyse her safhada kendini göstermiştir. Bu bağlamda hareket eden birçok alim, insanlığı hem biyolojik, hem de psikolojik olarak geliştirerek yeni oluşumlara kapı açmıştır. Nitekim ruh ve bedenden oluşan insanın tek bir açıdan ele alınması olanaksızdır.

Kur'an- Kerim'de Allah Teala "De ki, hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Bilen elbette kıymetlidir"¹ ayeti ile insanın kıymet ve şeref derecesinin ilim sahibi olmakla artacağını bildirmiştir. İnsanlığın kendini bilmesi ve kodlarını okuması ise her türden ilim dalına vakıf olarak mümkün olabilir.

Müslümanın gerçek bilinci, Allah'ın kulundan istediği ve "Rabbim! Benim ilmimi artır"² ayetiyle işaret edilen dua ve niyazıyla kendisini gösterir. Bu bilinçle hareket eden birçok ilim insanı İslam'ın ilme verdiği değeri anlamış ve gerçek kulluğun ancak kişinin kendini ve evreni tanımasıyla gerçekleşebileceğini fark ederek birçok alanda kendini geliştirmiştir. İslam dünyasının dışında bilginin değerine vakıf olan birçok kişi de farklı ilim dallarıyla ilgilenerek her devirde bilginin ilerlemesine vesile olmuştur. Lakin diğer inançlardan farklı olarak, İslam'ın ilme bakışı, dünya menfaatinin yanı sıra kişinin kendini bilerek Rabbine yaklaşması amacını içermektedir. İşte bu amaçlar doğrultusunda ortaya çıkan ilimlerden bir tanesi de fizyonomi ilmidir. Fizyonomi, en genel manada, insanın fiziksel özelliklerinden hem biyolojik, hem de ruhsal durumu hakkında yorum ve değerlendirmeler yapmaya imkan veren tecrübî bir ilimdir.

Yüzyıllardır farklı alanlarda ve farklı isimlerle ortaya çıkmış olan, günümüzde bilinen adıyla fizyonomi, insanların hayatlarını çok yakından etkileyerek yıllar boyunca hem kendi içinde ilerlemiş, hem de değişik alanlarda kendini göstermiştir. Tarihin her döneminde aynı etkileri göstermese de, uygulanmasında farklılıklar yaşansa da, temelde insanı tanıma ve anlamaya yöneliktir. İnsanı anlamanın temelinde

¹ Zümer, 39/9

² Taha, 20/114

ise eğitim yatmaktadır. Fizyonominin eğitim ile bağı, İslam kaynaklarının bakış açısı ile daha da değerlendirilip, asıl varılmak istenen hedefe götürecektir.

1.Araştırmanın Problemi

Bu araştırmada insanı ham halinden olgunluğa erdiren eğitimin İslam'daki önemi vurgulanırken, kişinin eğitiminde uygulanan yöntem ve tekniklerin yetersiz oluşu sebebiyle fizyonomi ilmini de bu alanda kullanmanın gerekliliğinden bahsedilmiştir. Eğitimde yapılan hataların önüne geçmek büyük önem arz etmektedir. Bireyi eğitirken kişilik ve karakter özelliklerini yeterince tanımamak, yanlış yönlendirme ve analizler yapılması, çok yetenekli insanların yetenek ve potansiyel güçlerinin ortaya çıkarılmaması ve fıtratta bulunan özelliklerin insan eğitiminde dikkate alınmamasının önemli nedenlerinden birisi, fizyonomi ilminin ihmal edilmesi ve eğitimde kullanılmaması olabilir. Pedagoji de fizyonomiden önemli ölçüde yararlanılabilir. Zira fizyonominin tespit, yorum ve değerlendirmeleri, eğitim öğretim uygulamalarına önemli fırsat ve imkanlar sağlayacaktır.

Temel problemimiz insanın yeterince tanınmamasıdır. Bu ilmin sahada eksikliği sebebiyle insanın kendini ve fertleri eğitirken yol tarifinde eksiklik yaşanması bu sebeple olabilir. Ayrıca yokluğu birçok alt problemlerde de kendini gösteriyor. Bu ilmin hak ettiği değeri görmemesi, yeterince bilinmemesi ve tanınmaması büyük bir sorundur. İslâmî bakış açısından değerlendirildiğinde insanın nefsinin eğitimde yol gösterici olmasının eksikliği göze çarpıyor. Nitekim yaşamın her alanında bulunan insan, her an değişim ve gelişim halindedir. Fahreddin Razi, *Kitab'ül Firaset* adlı eserinde bu konuya oldukça fazla değinmiştir. Razi, "Kalpte bir fikrin uyanmasının ardından herhangi bir fiziki delil aranmaksızın yahut olmaksızın insanın görüş ve hallerinde birtakım değişiklikler olmasıdır"³ der.

İnsanlığın kendini bulma arayışları kadar eski bir ilim olan fizyonomi, her devirde farklı değerlerde kendine yer bulmuştur. Son yüzyılda deney ve gözlem bilgilerinin ön planda olması bu tecrübi ilmi arka plana atsa da kendisine duyulan ihtiyaç eski ve yeni kaynaklarda kendisini hissettirmiş ve günümüzde de farklı

³ Aktaran: Seyyid Lokman Çelebi , *Kıyâfetü'l İnsâniyye Fî Şemâilî'l-Osmâniyye : Padişahlar ve Fizyonomi*, çev. Hüseyin Alpoş, İstanbul: Yazgen Yayıncılık, 2016, s. 35

alanlarda uygulanmaya başlanmıştır. Son yıllarda ülkemizde de tekrar gündeme gelen ve değeri tekrar anlaşılmaya başlayan bu ilmin eğitim ile ilgili yönünün ele alınıp ilgililere yol gösterici olması gerekliliği bu çalışmayı yapmakta etkili olmuştur.

Araştırmada ayrıca şu alt problemlere de cevap aranmaya çalışılmıştır:

- 1.Fizyonomi ilminin insan için önemi nedir?
- 2.Bu ilme yüklenen anlam ve mahiyetin günümüzdeki hali nasıldır?
- 3.İslam'daki fizyonomi algısını nasıl değerlendirmeliyiz?
- 4.Eğitimin insan hayatındaki rolü ve önemi nedir?
- 5.Fizyonomi ilminin hangi bölümleri eğitim ile ilişkilendirilir?
- 6.Eğitimde fizyonomi ilminin kullanılmasıyla hangi boşluklar giderilir?
- 7.Fizyonomi ilminin eğitime hizmeti sonucu olabilecek örnekler nelerdir?

2.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın temel amacı, eğitime konu olan insanı daha yakından tanımaktır. Ayrıca eğitim alanında bilfiil bulunan ebeveyn ve öğretmenlere eğitim çalışmalarında yardımcı olabilecek, yol gösterici bir çalışma ortaya koymak ve bu alandaki boşluğu doldurmaya dönük bir katkı yapmaktır. Çünkü fizyonomi ilmine vakıf bir eğitmen, bireyler üzerinde etkili olabilir, daha iyi bir rehberlik yapabilir, kişinin kendini tanıması, geleceğe dönük planlarını daha gerçekçi ve fitratına uygun olarak yapabilmesine yardımcı olabilir. Bu ilmin derinliklerine inildiğinde araştırmanın maksadı çok daha iyi anlaşılacaktır.

Kişinin fizyonomisi aslında bir kimliği ve kişilik özelliklerinin toplamıdır. Dolayısıyla kişi, evladının, öğrencisinin ya da yönlendirmekle görevli olduğu bireyin veya kendisinin şifresini çözmek için bu ilmi kullanarak bireyin karakterine, yapısına, zihni melekelerine ve ahlakına göre nasıl davranılması gerektiği konusunda fikir sahibi olur.

Araştırma alanında yapılan ilk çalışma olduğundan büyük önem arz etmektedir. Fizyonomi ilminin eğitim ile bağı kurulup uygulamalarını sahada gözlemlediğimizde

insanın özünün daha yakından keşfedilmesi ve doğru eğitilmesi açısından kayda değer bilgiler sunacaktır.

3.Araştırmanın Metodolojisi

Fizyonomi ilmini eğitim ile ilişkilendirirken birçok yazılı eski ve yeni kaynakların taraması yapılmıştır. Çalışma, genel olarak kaynak taraması yöntemine dayalı olarak uygulanmıştır. Elde edilen bilgiler bazı pedagoji bilgileriyle harmanlanmış ve bununla birlikte alanda nasıl uygulanması gerektiği ile ilgili teknik ve kriterlerden bahsedilmiştir. Eserlerin bazıları yalnızca fizyonomi ilminden bahsederken bazı eserlerde ise fizyonomiye atıf yapılmış bazı bilgilerden yararlanılmıştır. İslam'ı yaşamaya çalışan Müslüman bir bireye ve eğitim neferine yol gösterirken inandığı ilkelere ters düşmemesi gereken bilgiler içermesi açısından ve dünyada yazılmış eserlerin çokluğu sebebiyle araştırılan kaynaklar İslam kaynaklarından seçilmiştir. Bazı kaynaklar Batılı fizyonomistler tarafından kaleme alınmış, lakin çeviri olarak elimize ulaşan eserlerde İslam anlayışına aykırı unsur bulunmayıp düzenlendiğinden bu eserler de yol gösterici olmuştur.

4.Araştırmanın Sınırlılıkları

- 1.Bu araştırma sadece bazı İslam kaynakları ile sınırlı kalmıştır.
- 2.Araştırmada kaynaklardan bazılarının çok eski olması hasebiyle ulaşılamamıştır.
- 3.Fizyonomi ilminin kuralı gereği daha doğru bir bilgi için bireyin bir bütün olarak incelenmesi gereklidir; lakin araştırmamızı sadece eğitim alanında yaptığımızdan, büyük bir yol gösterici özelliği bulursa da kesinlik içermez.
- 4.Bu ilmin tecrübî bir ilim olması yanılma payının olmasına işaret etmektedir.
- 5.Araştırmada daha çok eski kaynaklardan yararlanıldığı için bilimsel teorilerden ziyade insan tecrübesi ve gözlemi esas alınan bilgiler mevcuttur.
- 6.Eğitim söz konusu olduğunda insanı her yönden incelemek gerekir fakat araştırmamızın genel maksadından dışarı çıkmamak adına sadece fizyonomik tespitlerin ışığında değerlendirmeler yapılmıştır.

5. Araştırmada Yer Alan Temel Kavramlar

Çalışmamız, fizyonomi kavramı üzerine bina edilse de aslında aynı kulvarda yer alan birçok kavramın mahiyetini kapsamaktadır. Bu ilmin günümüzdeki kullanımının daha çok fizyonomi olması sebebiyle adlandırdığımız araştırma, yüzyıllar boyu kullanılan farklı kavramların içeriğini kullanmayla sonuçlanmıştır. Temel mânâda fizyonomi, insanın dış görünümünden hareketle karakterini, ahlakını ve iç yapısını anlatan tecrübî bir ilimdir. Bununla birlikte genelde aynı içeriklerle, farklı zamanlarda ve farklı isimlerle anılması karşımıza birçok kavram çıkarmıştır. Bunlar;

Kıyafetname: İnsanın kıyafetinin karakterini, görevini ve iç dünyasını bildirmesi nasıl ise insanın bedeni de ruhunun kıyafetidir. Bu sebeple fizyonomi ilmine bu isim verilmiştir ve özellikle Osmanlı Devletinde kullanılan bir kavram olmuştur. Bu ilme ayrıca ilm-i kıyafet de denilmiştir.

Firâset: Fizyonomi ilminin İslamdaki tasavvuf anlayışına uygun halidir. Kendi içinde ikiye ayrılarak Şer’î ve Hükmi firaset kavramları ortaya çıkmıştır. Şer’î firaset, fizyonomi ilminin en üst mertebesi olup manevi boyutla beraber hüküm verir. Hükmi firaset, tecrübe yoluyla elde edilen ve bu ilimde mahir olan kişilerin ilmidir.

Physiognomy : Fizyonomi ilminin batı kaynaklı eserlerde yer alan adıdır. Günümüzde kullanılan fizyonominin de aslıdır.

Yüz Okuma Sanatı: ‘Mien Shiang’ olarak Çin’de kullanılan kavramdır. Fizyonomi ilminin sadece yüz bölümünü içerir.

Frenoloji : “Kafatası Bilimi” olarak karşımıza çıkan bu kavram birkaç bilim adamının baş bölgesini her anlamda inceleyerek insan karakteri hakkında verdikleri sonuçları içeren bir tanım olmuştur.

Chirolgy – Palmistry: Batı kaynaklarında fizyonomi ilminin ‘el okuması’ bölümünü içeren adıdır.

İlm-i Sima: İslam kaynaklarında sadece yüz bölgesinin yer aldığı bilgileri içeren bir kavramdır.

Fizyognomi: Bu terim, Yunanca physis-doğa ve gnomon-yorum kelimelerinin birleşimidir. Fizyognomi kavramının farklı bir kullanımınıdır.

Kıyafetü'l-beşer: 'Kıyafetü'l-insaniye' ya da 'Kıyafetü'l - ebdan' olarak da anılan bu ilim kıyafetname kavramının farklı kullanımlarıdır.

Şâkile: 'Şeklin bilgisi' anlamıyla kullanılan bu tanım, Kur'an-ı Kerimde fizyognomi ilmine işaret edildiği varsayılan bir kavramdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİZYONOMİ İLMİ VE TARİHSEL SÜRECİ

1.FİZYONOMİ İLMİ VE DÜNYADAKİ GELİŞİMİ

Fizyonomi ilmi, kendisini farklı zamanlarda farklı adlarla ve muhtevası farklı şekillerde kendini göstermiştir. Günümüz dünyasındaki fizyonominin mahiyeti ve tekniği biraz farklı olsa da, işleyişi aynı olduğundan ve genel manada bir bütünlük gösterdiğinden dolayı fizyonomiye her haliyle aktarmak daha iyi anlaşılması için elzemdir. Bu bölümde fizyonomi ilminin ne kadar büyük bir öneme sahip olduğu ve yüzyıllardır aslında sürekli kullanılan, hayatın neredeyse her safhasında yer alan bu ilmin asıl amacından, serüveninden ve değerinden bahsedilecektir.

1.1.Fizyonomi Nedir?

Yüzyıllardır farklı isim ve kullanımlarla karşımıza çıkan fizyonomi ilmi, aynı zamanda kıyafetname, firaset, ilm-i sima gibi adları taşımaktadır. Bu sebeple her birini ayrı ayrı incelemek ve açıklamak yerinde olacaktır.

Fizyonominin içeriğiyle ilgili çok sayıda tanımla karşılaşmak mümkündür. Nitekim “physiognomy”, ilkin, herhangi bir yaşayan organik varlığın karakter ya da ruhunun şekil, yüz ifadesi ve çehresinin rengi yoluyla açığa çıkması olarak tanımlanabilmiştir. İkinci olarak, gözlemciye âyân olmuş, karakteri bilme ve anlamının bilimi ve sanatı olarak tarif edilen physiognomy, bu iki açıdan aktif ve pasif olmak üzere iki şekilde değerlendirilmiş olmaktadır. Başka bir tanımlamaya göre physiognomy, özelliklerden ve şekilden karakter çıkarma ile ilgilidir. Bu kelime kişinin karakterini veya kişiliğini o kişinin dışsal görüntüsünden, özellikle de yüzünden belirleme için kullanılır. Bu kelime ayrıca, bir kişinin, objenin veya yerin genel görüntüsüne referansla da kullanılabilir. Yine physiognomy, kişinin dışsal görüntüleri, özellikle yüz, yüzsel özellikler, cilt dokusu ve yapısının değerlendirmesiyle birinin karakteri veya kişiliği hakkında bilgiler verebileceği fikrine dayalı bir teoridir. Physiognomy ile ilgili çalışmalarda önemli bir isim olan Johann Caspar Lavater ise, en yaygın anlamıyla ele alındığında physiognomy kelimesini hareketli ya da durağan, orijinal ya da resimden görünsün, insanın dışı, dış görünüşü için kullandığını söylemektedir. Ona göre Physiognomy, insanın dışsal ve içsel,

görünen dış yönü ile gizli içeriğinin benzeşmesinin veya tekâbüliyetinin bilgisi veya bilimidir. Bununla birlikte physiognomy, pathognomy'nin tersine, insanların güç ve eğilimlerinin işaretlerinin bilgisidir. Ayrıca , her kim, insanın dışsal yönüyle oluşmuş ilk izlenimlerinden, onun karakterinin doğru değerlendirmesini yaparsa, o doğal bir physiognomisttir. Bilimsel physiognomiste gelince, o, dışsal özellikleri saptayabilen ve isabetli bir şekilde tanımlayan kişidir. Felsefi physiognomist ise, dışsal izlenimlerin içsel nedenleri olan bu dışsal özellikler ve işaretlerin ilkelerini geliştirmeye yetkin olan kişidir.⁴

Firâset ise esas itibarıyla genel anlamda ele alındığında insanların, diğer varlık ve olayların iç yüzünü keşfetme, gelecek hakkında doğru tahminlerde bulunma melekesi anlamına gelen bir kavram ve bu konuyu ele alan bir ilim dalıdır. Literal olarak keşfetme, sezme, ileri görüşlülük gibi anlamlara gelen firâset, geniş anlamıyla akıl ve duyu organlarıyla bilinmeyen, ancak sezgi gücüyle ulaşılan bütün bilgi alanlarını kapsar. Ayrıca firâset, bir kişinin dış görünüşüne bakarak onun ahlâk ve karakteri hakkında tahminde bulunmak demektir. Bu açıdan physiognomy anlamındaki firâset, bir kimsenin fizikî yapısından yani boy, renk, organlarının yapısı, el ve yüz hatlarından yola çıkarak o kişinin ahlâk ve karakterini teşhis etmek demektir.⁵

Lügatlerde firaset, “keşfetme, anlayışlılık, çabuk sezgi, ileri görüşlülük”; Macdonald'a göre ise genel anlamı “nüfuz-ı nazar”dır. Kadı ve idare amirlerinin karşılaştıkları hal ve hadiseler üzerinde hüküm vermelerinden bahsedilirken bu anlamıyla kullanılır. Dar manada “fizyonomi”, eski Arap ıstılahı ile “ilm-i kıyafet”; tasavvufta Allah tarafından evliyaya ihsan edilen keşif hasletini, kavram olarak da bir bireyin dış halini gözlemleyerek ahlakı ve karakteri hususunda tahminde bulunma olarak ifade edilir. Daha geniş manada ise, akıl ve duyularla anlaşılabilen, ancak sezgi yoluyla ulaşılan birçok bilgi alanlarını içine kapsamaktadır. İlk kaynak eserlerde firaset kelimesinin “keşf ve ilham” anlamında kullanıldığını, ilham ve firaset sayesinde ender hallerde bazı kimselerin bazen geçmiş zamanda, o halinde ve gelecek

⁴ Ömer Bozkurt, “Etiğin Fizyonomik Temellerine Bir Giriş”, Mardin, *Adam Akademi*, C 5/2, (2015), s. 24

⁵ Bozkurt, *a.g.m.*, s. 24.

zamanda olanı bildiklerini, başkasının düşüncesini tespit edebildiklerini söylemektedir.⁶

Kısaca belirtmek gerekirse Yaratıcı, her yaratığa kendine has bir elbise giydirmiştir. Birbirinin hem benzeri, hem de başkası olan canlı ve cansız varlıkları, her yönüyle tanıtabilecek birtakım nitelikler bulunmaktadır. İnsanın, bu niteliklerden hareket ederek bazı sonuçlara ulaşması mümkün olmaktadır. İşte bu bağlamda firaset, varlıkların, özellikle de insanın, suretiyle meşgul olan ve suretlerindeki izlerden, işaretlerden hareketle birtakım sonuçlara ulaşmayı amaç edinen ya da nefsi terbiye ile ulaşılacak ruhsal güçten ibaret bir bilim dalıdır.⁷ Ayrıca firaset, hedefteki bir şeyi belli bir yolla avlayıp kapmaktan ibarettir. İstılahta ise firaset, insanın dış görünüşünden batını ahlakına deliller getirmek demektir.⁸ Bu ilmin faziletine de Kitap, Sünnet ve akıl şahitlik etmektedir.⁹ Katip Çelebi, Keşfü’z Zünun adlı eserinde bu ilmi, “Neseb, doğum ve diğer durumlarda, iki şahsın bütün organlarındaki benzerlik ve ortaklıklardan yola çıkarak sonuca varmak” olarak tanımlamıştır.¹⁰

İnsanların kaş, göz, çene, burun, dudak, kulak gibi uzuvlarından hareketle onların karakterleri ve ahlakları hususunda bilgi veren ilim, ilm-i sima olarak bilinmektedir. “Yüz Okuma Sanatı” olarak da adlandırılan bu ilim, çok eski zamanlardan beri bilinmekte olup bu alandaki ilk çalışmalar milattan önceki devirlere kadar uzanır. Çin’de ‘Mien Shiang’ adı verilen yüz okuma sanatı bu alanda yapılan ilk çalışmalar olarak bilinir. Eski zamanlarda Çin’in yüz okuma sanatı ilmine binaen bir insanın ağız, burun, kulak, kaş ve gözlerinin dengeli ve düzenli olması ile kişinin mesut ve bahtiyar olması arasında sıkı bir bağ vardır. Aristo da bu konuya eğilmiş ve insanların yüz hatları ve kişilikleri arasındaki bağlantılar hakkında bilgiler vermiştir.¹¹

⁶ Mustafa Bin Bâlî, *Risâle-i Kiyâset-i Firâset/İlm-i Firâset: Yüzler Hali Söyler*, der. Ramazan Sarıççek, İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2014, s. 20.

⁷ Bin Bâlî, a.g.e., s. 26

⁸ Bin Bâlî, a.g.e., s. 127

⁹ Bin Bâlî, a.g.e., s. 128

¹⁰ Cevat Yerdelen, *Türk Edebiyatında Kıyafetnameler Ve Niğdeli Visali'nin Vesiletü'l İrfan Adlı Kıyafetnamesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (1988), s. 30.

¹¹ Seyyid Lokman Çelebi , a.g.e., s. 39.

‘Suretin siretine şahittir, başka şahit aramak zaidir’ denilmiştir. Bu zamanın filozofları da ‘insan yüzdür’ diye söyleyerek, yüzü ‘etik varoluşun, insani gerçekliğin başlangıcı’ olarak öngördüler.¹²

Sima ilmi, Allah’ın kudret elinin, beşerin ruhi hallerinin bir yansıma yeri olmak üzere nakşettiği, yüzün alametleri ile iç yüzünde saklı olanları göstermek iddiasında bulunan bir ilimdir.¹³

Montaigne der ki:

“Bazen ben iki güzel göz arasında korkuya sebep olan hıyanet izleri görürüm. Bazı çehreler vardır ki insana emniyet verir. Size üstün gelmiş düşmanlar arasında bulunduğumuz zaman tanımadığımız adamlardan bir koruyucu, bir yardımcı seçmeniz lazım gelse, bunlardan rastgele birisini tercih edersiniz. Sizi ona sevk eden his onun güzel bir çehreye sahip olması değildir, çehresinin güzelliğinden ve iyiliğinden bakışı kesen başka bir halidir. Bir takım çehreler, karakterin güzel eserlerinin, diğer bir takımları da mizacın kötü alametlerinin belirlediği aynadır. İyi çehreleri kötülerden, mesela ciddileri haşin olanlardan, melülleri abüs olanlardan, sözün kısası bir diğerine görünüşte benzeyen, içyüzünde zıt olan halleri ayırt edebilmek özel bir sanattır.”¹⁴

“Chirology Palmistry, İlm-i Sima, İlm-i Kıyafe, Fizyognomi, Firaset gibi adlarla anılan bu ilim dalları, Doğu ve Batı memleketlerinde birçok büyük zekanın dikkatini çekmiş, ilgi alanlarını teşkil etmiştir.”¹⁵ Farklı isimlerle anılmaları ile her ne kadar birbirinin yerine kullanılmış olsa dahi, aslında her biri alanında farklılıklar gösterir.¹⁶

Osmanlı döneminde insanları dış görünüşü yoluyla tanıma ilmine ilm-i kıyafet denilir ve bu sahada yazılan eserlere de Kıyafetname adı verilirdi. Bu ilme kıyafetname denilmesine şu açıdan bakılabilir:

Kıyafetler, insanları tanımamızda büyük bir etkiye sahiptir. İnsanın kıyafetine bakarak onun toplumsal statüsünü, kutlama yaptığını veya yas tuttuğunu, hangi din ve

¹² Halid Ziya Uşaklıgil, *Ruhun Lisani İlm-i Sima*, 1. b., İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2016, s. 10.

¹³ Uşaklıgil, a.g.e., s. 15

¹⁴ Aktaran, Uşaklıgil, a.g.e., s. 22

¹⁵ Mehmet Ali Bulut, *Elfabe*, 1. b. İstanbul: Hayat Yayınları, 2014, s. 11

¹⁶ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 31

mezhebe bağı olduğunu, dünya görüşünü vb. büyük ölçüde tahmin edebiliriz. Hatta denilebilir ki, ‘insan ne giyerse odur’.¹⁷

Kıyafetname, insanın bedenî özelliklerinden ruhî dünyasını keşfetmeyi hedefleyen çok köklü bir ilimdir. Bu ilmin bize bildirdiğine göre, vücut ruhun elbisesi hükmündedir ve ruhun yapısal özelliklerine göre şeklini alır. Bir kişinin bedeninin vasıflarına bakarak ruhi yapısı kolaylıkla tespit edilir.¹⁸ İşte bu gibi bakış açıları ile farklı dönemlerde fizyonomi ilminin isimleri farklılıklar göstermiştir. O toplumun bakış açısı, bu ilmin o dönemdeki değeri ve işlevi ile adlarını da değiştirmiştir.

1.2.Fizyonominin Doğuşu

Bu ilmin ortaya çıkışı için tam bir tarih verilmese de insanın kendini tanımaya başladığı tarihlere gitmektedir. Aslında fizyonomi, “İnsanlarda, idrakin keşfi kadar eski bir tecrübi ilim; seslere, gözle görünebilir bir vücut giydirme ihtiyacının, insanları yazıyı icat etmeye zorladığı dönemlerden kalma bir ilimdir.”¹⁹

İnsanlar üzerinde yapılan çalışmaların sonucu olarak karşımıza birçok bilginin çıkması uzun tecrübeler görmüş fizyonomi mütehasısların emeklerinin eseridir. Bu ilmin, insanlığın kendini aramasıyla başladığı tahmin ediliyor. Bu sebeplerden ötürü günümüze ulaşan bilgiler birbiri üstüne eklenerek ve belirli sınıflandırmalara tabi tutularak gelmiştir.

Çin, Hint, Yunan, İran ve Osmanlı kültür evreninde düşünürler, edipler, bilim adamları bu sırlı dünya ile ilgilenmekten kendilerini alamamışlardır. Bazı kültür kaynaklarında Hipokrat, Galen, Sokrates, Aristoteles, Lavater, Kretschmer ve Sheldon bunlardan bazılarıdır.²⁰

Yazılı eski belgelere göre, eski Çin, Mısır, Hint, Roma, Yunan ve Babillilerde bu ilmin kolu olan ilm-i kıyafetle yani batılı ifadeyle fizyonomi ile ilgili sistematik olmasa da bazı faaliyetlerin yapıldığı, ayrıca bu konuyla ilgili çeşitli fikirler serdedildiği ve eserler yazıldığı bilinmektedir. Bunlarda ilk yüz okuma faaliyetlerinin Çin’de başladığından ve Babil diyarında tikleri araştıran sokak yorumcularının

¹⁷ Şadi Eren, *Kur’ân Işığında Beden Dili*, 1. b., İstanbul: Nesil Yayınları, 2013, s. 17

¹⁸ Abdullah Demir, “Osmanlı Devleti’nde Devşirme Sistemi”, *Uluslar arası Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1(1), (2017), s. 23

¹⁹ Mehmet Ali Bulut , a.g.e., s. önsöz

²⁰ Uşaklıgil, a.g.e., s. 9

varlığından bahsedilir. Mustafa bin Bali de, eserinde “Bu ilmün diyar-ı Hind ü ‘Arabda isti’mal ü iştiharı artuktur” yani “Bu ilmin kullanımı Araplarda ve Hintlilerde çok yaygın ve meşhurdur” diyerek bu konuyu dile getirir.²¹

Çinlilerin bu ilim hakkındaki düşünceleri sonraki zamanlarda Yunanlılar tarafından daha da geliştirilerek Hipokrat, Aristo, Pluto’nun çalışmalarında insanla karakteri arasındaki ilişkiyi yansıtan görüşlere rastlanmıştır. Tanınmış batılı bilginlerden Galen, Chaucer ve Roger Bacon da bu konuya ilişkin çalışmalar yapmıştır. Ancak yüz okumayla ilgili önemli gelişme, Johann Kasper Lavater’in çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Lavater, yüzdeki anatomik özellikleri sınıflandırarak yüz okumayı daha bilimsel bir temele oturtmaya çalışmıştır. 19. yüzyılın başlarında Franz Josef Gall, insanın kafatasının haritasını oluşturarak “Frenoloji Kuramı”, yani “Kafatası Bilimi”ni ortaya koymuştur. Bu iki bilim adamının sistemlerini bir araya getiren insan karakterini belirleme sanatına ilişkin eski bir çalışma ilgi çekicidir. Bu çalışma, Hansi V. Luke’nin “Fizyonomist: Yüz Yapısına Göre İnsan Karakterinin Belirlenmesi” eseridir. Eser 1911 yılında Rusya’da yayınlanmıştır. Lavater ve Gall’ın sistemiyle ilgili temel bilgilerin sunulduğu bu kitabın en önemli özelliği, içinde konuya ilişkin çok sayıda çizimlerin bulunmasıdır. Bu da, konunun daha pratik ve kolay bir şekilde kavranılmasına olanak sağlamaktadır.²²

Yüzyıllar önce ortaya çıkmış bu ilme yeni bilgiler ekleyen birçok alim vardır. Bu kişilerden en önemlilerinden biri de “M.S. 2. yüzyılda yaşamış ve kendini tıp alimi ve filozof olarak tanımlayan Galen’dir. Çalışmalarında Hipocrates’in etkisinde kalmış olan Galen, insan tiplerini dörde ayırmıştır. Ona göre, insanlar ‘demevi’ (kan), ‘safravi’, ‘balgami’ ve ‘melankolik’ olarak dörde ayrılır. İnsanın vücudunda bu dört maddeden hangisi daha yoğun olarak görülürse, o sıvı insanın karakterini belirler”²³ ifadesini kullanmıştır. “Batı’da ilk olarak milattan önce yaşamış olan Hipokrat ise, insanları tiplerine göre ayırmış ve onları tedavi etmede bu ilimden yararlanmıştı”.²⁴

Giambattista Della Porta da 17. yüzyılda Fizyonomi Merkezi’ni kurarak, insan yüzünün özellikleri ile davranışları arasındaki ilişkileri incelemiştir. Porta’nın

²¹ Bin Bâli, a.g.e., s. 41

²² Alesker Aleskerli, *Yüz Okuma Sanatı*, 3. b., İstanbul: Selis Kitaplar, 2008, s. 8

²³ Bin Bâli, a.g.e., s. 45

²⁴ Bin Bâli, a.g.e., s. 58

çalışmaları fizyonomi ilminin psikolojide uygulanmasının ilk adımları sayılmıştır. Her ne kadar psikoloji bu zamanlarda henüz ayrı bir bilim dalı olarak kabul edilmemişse de Porta'nın çalışmaları kendinden sonra birçok psikoloğu etkilemiştir.²⁵

Sima ilmi öteden beri mevcuttur, hatta gerçek ilimlerden ziyade ihtimale dayanan ilimlere güven duymak garipliğini gösteren beşer fikri, sima ilmini, yıldız ilmi (ilm-i nücûm), ilm-i esâir ile beraber; mesela, anatomi ilminden (fenn-i menâfi'ül âzâ), fizik bilgisinden (hikmet-i tabîyye), astronomiden (fen-i hey'et) evvel kabul etmiştir. İlm-i simaya ilk itibar edenler Yunanlılar ise de, onlardan sonra bu ilmi ihya edenlerin en büyüğü Araplardır.²⁶

Müslüman toplumlarda özellikle Araplar arasında firaset ilminin batıdan müstakil olarak geliştiği görülmektedir. Cahiliye döneminde firaset ilmiyle uğraşanlar kayıf olarak adlandırılır ve çok itibar görürdü. Bunlar, insanın derisine bakarak insanın nesebi, asaleti, ahlaki yapısı hakkında; ayak izlerinden hareket ederek de iz sahipleri hakkında bazı hükümler çıkarırlardı. Özellikle neseplerinden şüphe edilen çocukların neseplerini belirlemede kayıflara başvurulurdu.²⁷

Ayrıca, sima ilmini ilk ortaya koyan olarak Yunan alimlerinden Jüpiter'in ismini söylerler.²⁸ Bu ilim her yönüyle geliştirilerek, birçok kişi tarafından uygulanmış ve bu alanda uzmanlaşmışlardı. “El okuma sanatı, bilhassa Eski Yunan'da çok yaygındı ve çok itibarlı bir meziyetti. Aristo ve Eflatun bu işin üstatları arasında bulunuyordu. Ancak Greklere de bu sanatın Doğu milletlerinden geldiği bilinmektedir.”²⁹

1.3. Bu İlmin Değerini Yitirmesinin Sebepleri

Modern dönemdeki bilimde, gözlemcilik ve tamamen tekrar edilebilirlik esas alınınca, tecrübeler dayanan bilimlerin anlam yitirdiler.³⁰ Fizyonomi de bu değersizleşmeden nasibini alarak bilgilerin saptırılması, menfaate göre kullanılmasıyla da birlikte kendini alt kademe buldu. Halbuki eski dönemlerde bazı ilim ehillerinin

²⁵ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 46

²⁶ Uşaklıgil, a.g.e., s. 18

²⁷ Bin Bâli, a.g.e., s. 43

²⁸ Uşaklıgil, a.g.e., s. 20

²⁹ Bulut, a.g.e., s. 196

³⁰ Bulut, a.g.e., s. 13

bu ilme değindiğini veya ilmin bizzat içinde olduğunu araştırdığımız kaynaklarda şahit oluyoruz.

Ortaçağda bu ilimlerin en büyük temsilcileri arasında Müslüman alimleri görüyoruz. Muhyiddin İbnü'l-Arabi, Fahreddin El-Razi, İbn-i Sina gibi büyük deha ve İslam alimleri bu ilimlere dair hususi eserler yazmışlardır. Ancak, bu ilmin bugünkü halini alması, 19. yüzyılda, Batıda bu işe emek verenler sayesinde olmuştur. Çünkü pozitivist yaklaşımın dünyada hakim olmasıyla kadim tüm ilimlerin altı boşaltılmış, referansları yok edilmiş ve bunlar adeta havada kalmıştır.³¹

Her ilmin temelleri ve postülaları vardır. O postülaların referansını yok eder veya anlamsızlaştırırsanız, zamanla o ilim de hurafeye döner; referansları yok olmuş her ilim sonunda anlamsız bir hal alır. Hurafeler dahi böyle derin bilimsel kırılmalar neticesinde, eski döneme ait, ama referanslarını kaybetmiş kimi temel bilimlerin yadigarıdır.³² Halbuki insana insanı anlatan bu ilim, işin ehilleri tarafından uygulandığında yüzyıllarca birçok amaca hizmet etmişti.

2.FİZYONOMİ İLMİNİN MAHİYETİ

Bu ilmin değerini en iyi anlatan, elbette ki bu ilme vâkıf alimler olacaktır. Kendi yazdıkları eserler ve uyguladıkları metotlar ile sundukları tecrübi dayanaklar sonucu, fizyonomi ilminin önemini ortaya koymuş ve teoride kalmayıp pratik hayatta uygulanmasıyla değerini hissettirmiştir. Bu bölümde bu değer üzerinde durulacaktır.

2.1.Fizyonomi İlminin Amacı

Modernleşme adına önü kesilmiş, bastırılmış veya hor görülmüş bir ilmi saha olan firaset, esasen içinde yaşadığımız toplumun sıkıntlarına çözümler getirmeye çalışmaktadır.³³

Muhyiddin İbn Arabi, eserinin yazılma amacını, “Bu kitap meliklerin hizmetkarlarına hizmetleri esnasında ve ahiret yoluna gidene de kendi nefsinde fayda sağlayıcıdır”³⁴ ifadeleri ile anlatır.

³¹ Bulut, a.g.e., s. 12

³² Bulut, aynı yer.

³³ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 31

³⁴ Aktarma, Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 54

Hamdullah Hamdi, Kıyafetname'ye münacatla başlar. Daha sonra 'Suretler Beyan Eder ki Suretler Nişanıdır' başlığı ile kıyafet ilmine geçiş yapar.³⁵

İbrahim Hakkı, Marifetnamesi'nde "Suret sirete ve azalar ahlaka alamet ve nişan eder ki, insan ilk önce kendi kıyafetinden, kendi vasıflarını tamamıyla bilip özenli bir şekilde ahlakını süslesin. Ardından akranının kıyafetine firaset ile nazar edip her birinin zatında saklı olan hal ve ahlakına vakıf olup onlara bu şekilde muhabbetle muamele etsin veya sadece selam verip konuşsun ya da onlardan tamamen uzaklaşsın" diyerek, bölümün başlangıcında insanın vechinden huyu, dış görünümünden ise ahlakı ile ilgili bilgi edinebileceğini belirtir.³⁶

Bu ilmin konusu hususunda kısaca şu hususları da belirtmekte fayda vardır:

Yaratıcı, yarattığı her mahlûka kendisine has bir elbise giydirmiştir. Birbirinin hem aynı, hem gayrı olan suretlerin, cisimleri her yönüyle tanıtabilecek birtakım nitelikleri bulunmaktadır. İnsanın, bu niteliklerden hareket ederek bazı neticelere ulaşması mümkün olmaktadır. İşte bu bağlamda firaset, varlıkların, özellikle de insanın, suretiyle meşgul olan ve suretlerdeki izlerden hareketle birtakım neticelere ulaşmayı amaç edinen bir bilim dalıdır. Bizde, özellikle edebiyatımızda, firaset ilmi çerçevesinde en önemli yeri "ilm-i kıyafet" ya da bu ilim çerçevesinde yazılan kıyafet-nameler işgal etmektedir. Hatta "ilm-i firaset"i, "ilm-i kıyafet" karşılığı olarak kullanırlar. Söz konusu eserlerde kıyafet, "İnsanın ahvâl-i zahiresinden, yani elvân u âzâ vü eşkalden istidlâl ile ve bilcümle hulk-ı zâhire ile hulk-ı bâtına istidlal" demek olan firaset ilmiyle aynı anlamda kullanılmıştır.³⁷

İnsanların dış görünüşlerinden karakterleri hakkında fikir sahibi olmak bu ilmin temel amacıdır. Nitekim suretlerin nasıl olduğunun anlaşılmasının görünüşlerine göre olduğu bir mesnevide ifade edilmiştir ki;

İnsanların sırlarını anlamak için yıllar gerekir

Az ya da çok tozundan ortaya çıkar.³⁸

³⁵ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 57

³⁶ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 59

³⁷ Ali Çavuşoğlu, "Kıyafet İlmi ve Kutadgu Bilig'de Kıyafet İlmi /Fizyonomi İzleri", *Kayseri Erciyes Ü. Bilimname*, XVII, (2009), s. 296

³⁸ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 75

2.2.Fizyonomi İlminin Önemi

Fizyonomi insana hizmet eder ve bu ilmin sonucunda insanın ahlakı bilinir; dış görünüşünden yani renginden, azalarının yapısından ahlakıyla ilgili delillere vâkıf olunarak kişinin mahiyeti ortaya çıkarılır.

Sima keşfetme çalışmasında meleke kazanmaya yegane vasıta, insanın nefsinin öğrenmede esas kabul etmesidir. İkinci derecede tetkikatı özel hallerinden haberli olduğumuz kişiler hakkında icra edebiliriz. Lakin, insanın her türlü muayenelerine ve keşif çalışmalarına daima hazır bir numune var ise o da ancak nefsidir. Bununla beraber nefsinin muayene ve hakikatine vakıf olma, büyük bir dikkatle inceleme fikrine bağlıdır!³⁹ Ancak Mevlana'ya göre, işlerin hakikatine erebilen ve iç yüzünü görebilenler Allah dostları velilerdir. Çünkü onlar, sahip oldukları irfanla işin başına baktıklarında sonunu görebilme yetisine sahiptirler. ⁴⁰ “Misal; Bu, şuna benzer hani; bir bahçıvan, bahçeye girer; ağaçlara bakar; dallarda meyveleri görmeden bu hurmadır, bu incirdir, bu nardır, bu armuttur, bu elmadır diye hükmeder; çünkü bu bilgiyi elde etmiştir o; yordduğu şeylerin, verdiği hükümlerin gerçek olduğunu görmesi.... anlaması için kıyâmetin kopması gerekmez.”⁴¹

Erzurumlu İbrahim Hakkı ile ilgili şöyle bir menkıbe anlatılır:

Kendisi, hizmetçisiyle beraber yaptığı bir seyahatte bir eve misafir olmuş. Ev sahibinin özelliklerini şöyle bir süzdükten sonra, usulca hizmetçisine demiş ki:

“Hadi bakalım hayırlısı, çok cimri bir ev sahibine misafir olduk”.

Ancak ev sahibi kendilerine hizmette hiç kusur etmemiş, yedirmiş, içirmiş, çokça ikramlarda bulunmuş. Yatma vakti gelip de hizmetçisiyle yalnız kaldığında, bu defa hizmetçisine şunu söylemiş:

“Adamın bütün özellikleri, cimri biri olduğunu gösterirken, bu kadar ikramda bulunması doğrusu beni çok şaşırttı. Bu durumda yazdığım kitabı neşretmenin bir anlamı kalmadı. Eve döndüğümde kitabı yakacağım.”

³⁹ Uşaklıgil, a.g.e., s. 31

⁴⁰ Osman Nuri Küçük, Hz. Mevlânâ'nın Sohbetleri Ne Varsa Sende Var Fihî Mâ Fih, 1. b., İstanbul: Sufi Kitap, 2015, s. 73

⁴¹ Mevlana Celaleddin Rûmi, Fihî Ma Fih, Çev: Abdülbaki Gölpınarlı, 6.b, İstanbul: Sufi Kitap, 2019,s.39

Diğer gün ev sahibine veda edip giderlerken, hizmetçi İbrahim Hakkı'ya seslenmiş:

“Ev sahibimiz bana ‘bu kadar yediniz, içtiniz. Ücret ödemedem mi gideceksiniz’ diyor ve yüksek bir ücret talep ediyor. Ne yapayım efendim?”

İbrahim Hakkı sevinçle hizmetçisine şöyle demiş:

“Ver evladım ver, ne istiyorsa ver. Kitap kurtuldu! Kitap kurtuldu!”⁴²

2.3.Fizyonomi İlminin Usulü

Bu ilmin usulü tabii ilimlere dayanır ve teferruatı ise tecrübe yoluyla elde edilir. Nitekim tıp ilminde de böyledir. Bu ilme herhangi bir ta'n (ayıplama) olursa aynı şekilde tıp ilmine de bir ta'n yapılmış olacaktır. Mu'inül Hükkam'da, firaset bölümünde, kısaca firaset; iyi hafıza, keskin bakış ve fikir doğruluğundan kaynaklanır şeklinde açıklanmıştır.⁴³

İlahi firasete sahip olmanın iman, takva ve kamil bir hal üzere olmakla kesin bir bağlantısı olduğu açıktır. Lakin firasetin diğer yönü ‘kesbi’ oluşudur. Yani çalışılarak, akledilerek ve tecrübe ile elde edilen; ilimden bilime doğru oluşudur. Firasetin bu yönü bir bilimsel tecrübe ile elde edilebilir yahut yine tecrübe edilmiş olan hissi durumlar ile güzele, hayra doğru seçimleri tetikleyebilir bir muhtevaya işaret eder. Kesbi firaset, genel manadaki firasetin daha fiili alanlarını içine alır. Bu alanlar ilm-i sima ve kıyafet ilmidir. Bu İlimler daha çok tecrübe, kültür, coğrafya etkileşimini bilmek ile icra edilir. Kesbi olan firaset, vehbi olanla ortak bir tabanda birleşse de, gerekli çalışma ile herkeste görülebilir. Mamafih, bu vehbi olan ile birleşirse daha yeğdir.⁴⁴

Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda firaset esasen iki türlü kaynaktan gelir. Maddi dünyanın tecrübesi olarak firaset ve manevi alemin bir hali olarak firaset.⁴⁵

İyilik ve kötülük sahiplerini sima alametlerinden meydana çıkarmak, bizim için yine böyle tecrübeyle vücuda gelen umumi malumat sayesinde gerçekleşir. Bu gizli

⁴² Eren, a.g.e., s. 17

⁴³ Bin Bâli, a.g.e., s. 130

⁴⁴ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 36

⁴⁵ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 37

manayı ortaya çıkarma melekesi, ilmi yani teorik değil, sırf ameli, sırf tecrübi bir şeydir ki, insanların hepsinde az çok vardır. İşte sima ilmi de, yaratılıştan gelen ihsan olarak, beşer fikrinde mevcut olan simayı keşfetme niteliğinin ilmi bir düşünüş kaidesinden ibarettir.⁴⁶

Şunu söylememizde fayda var, bu kadim ilim, bugün kullandığımız hava tahmin raporları gibi, mevcut olanı, insanın varlığında gizli olarak bulunan işaretlerden yola çıkarak, hakikati söyleyerek ortaya çıkararak değerlendirme vasıtasıdır. Zira Kur'an-ı Kerim'in tabiriyle bu ilim, 'Şakile' ilmidir. "De ki, her şeyin ameli kendi şakilesine göredir!" (İsra, 17/84) ayetinde söylenen 'şakile', varlıkların şeklinden, mahiyetindeki izlerden, onun özelliğini ve neye fayda sağladığını, nereye yöneleceğini bilme ilmidir. Örneğin, hayvanlarda, bitkilerde parlak ve farklı renkteki sarının, zehirli ve tehlikeli bir işaret sayılması gibi...⁴⁷

Mustafa bin Bali de kendi eserinde hükmi olan firaseti, insanın görünen durumundan; onun ilk bakışta görünmeyen ahlakından, göremediği, işitemediği huy ve sıfatları hususunda firaset ölçütleriyle çıkarımda bulunup hükmetmesi ve bu doğrultuda hareket etmesi olarak tarif eder. Bu ilmi eğitimle ve kitaplardan araştırarak öğrenmek mümkündür. Müellif bu eserini bu yüzden kaleme almıştır.⁴⁸

Firaset-i hükmiyye'nin çoğu hükümlerinde isabetli olduğuna kanaat kuvvetlidir, bazılarında ise uygun gelmeyebilir. Bu yüzden bu ilme yakînü'l-usul ve zannü'l-furu da denilmektedir. Yani bu ilmin usulü, meydana çıkması ve kesinliği ve teferruatı zannîdir, kesin değildir.⁴⁹

Bundan sonraki yol ise, dilsiz hayvanlardan sudur eden; etraflıca düşünüp taşınmadan, yaratılışlarına uygun fiil ve hayvani kuvveler neyi gerektiriyorsa ona tabi oldukları yoldur. Buna göre hayvanların zahiri hallerinden batını huylarına çıkarımda bulunulur. Zira ona zahiri fiilleri ve batını huyları illet olup mizaçlarına delil olur. Buna göre, bir insanda hayvanlardan birine benzer bir hal görülürse, o hal adı geçen

⁴⁶ Uşaklıgil, a.g.e., s. 34

⁴⁷ Bulut, a.g.e., s. 14

⁴⁸ Bin Bâli, a.g.e., s. 30

⁴⁹ Bin Bâli, a.g.e., s. 143

hayvanda nasıl bir huy ve yaratılış iktiza ediyorsa, ilgili insanın da aynı huy üzere olduğuna hükümlenir.⁵⁰

Aristo'nun görüşüne göre, kişinin bedenî ve ruhî yapısının bir hayvanla benzerlik göstermesi, vasıflarını ortaya çıkarmaktadır. Aristo, bireyin yüzünü, gözlerini, alnını, kafa yapısını, derisinin rengini, saçının ve gözünün rengini, beden tüy örtüsünü, sesinin tonunu, yürüyüşü ve beden hareketlerini, bakışları ve boyu ile alakalı karakter özelliklerini hayvanlarda bulunan ve bunlara benzeyen hallerle kıyaslamaktadır.⁵¹

Elbette ne parmaklar, ne de tırnaklar tek başına şahsiyetin ortaya çıkarılabilmesi, vücut dilinin çözülmesi için yeterlidir. Avuç çizgileri, elin yapısı, parmakların birbiriyle nispeti ve biçimi hep birlikte incelenmelidir. Vücuttaki her bir unsur, koca bir kitap içindeki harfler, kelimeler, cümleler gibidir. Kitaptan külli bir yorum çıkarabilmek, bu kitabın tamamını okuyabilmek ve anlayabilmekle mümkündür.⁵²

Bunların yanı sıra hükmi olan firaset neticesinde ortaya koyulan hükümler “zann-ı galip” adıyla geçer ve kesinliği yoktur. Halbuki şer’i olan firasette verilen hükümler ilham ile yani başka bir deyişle “kuvve-i kudsiyye” ile hükmedildiği ve Allah vergisi bir hal olduğundan şüphesiz ve kesindir.⁵³

İşte bu ve bunun gibi bilgiler fizyonomi ilminin uygulanması sırasındaki yöntem ve usulünü gösterirken asıl usulü fizyonominin, firasetin ve kıyafetnamenin tanımlarında görmekteyiz.

2.4.Fizyonominin Genel Faydaları

“Bu ilmin güzelce bilinmesiyle, bir kimsenin hal ve tavırlarının yapmacıklığı ve doğallığının bütünüyle anlaşılması mümkündür.”⁵⁴ Nitekim kişi muhatabına göre kendi yolunu çizer, üslubunu ve tarzını yönetir. Nihayetinde kişilerden fazlaca beklenti içine girmez ya da kendi ruhuna yakın bulduğu bireylerle diyalog halinde olur. Bunun

⁵⁰ Bin Bâli, a.g.e., s. 161

⁵¹ Aleskerli, a.g.e., s. 13

⁵² Bulut, a.g.e., s. 85

⁵³ Bin Bâli, a.g.e., s. 30

⁵⁴ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 75

akabinde “bu ilmi bilen kişinin kendi huylarında ortaya çıkan yanlışları riyazetle terk etmesi mümkündür.”⁵⁵

Bir insanı incelerken iyi veya kötü olduğunu bırakıp o kişinin şahsi melekelerinin aslına nazar etmek gerekir ki, bakalım onun nasıl cevheri ve ne çeşit bir mayası vardır. Onu anlamak, bilmek gerekir. Zaten görmek, bilmek de budur.⁵⁶

İnsanlar arasında iyiler ve kötüler bulunur. Bunlar toplumun içinde karışık bir vaziyettedirler. Kötüler ise her zaman çoğunlukta olmuşlardır. Dolayısıyla onların şerrinden korunmak gerekir. Hükemâ da, yazdıkları eserlerde, bazı insanlar hakkında, dış görünüşlerinden hareketle, ‘öldürücü yılandan sakınıldığı gibi sakınılması gerektiği’ tavsiyesinde bulunmaktadırlar. Madem bu sanatla insanların yaratılışları hakkında bilgi sahibi olunabiliyor, öyleyse bunu öğrenip şerlerinden korunmakta toplum adına büyük yarar olacaktır.⁵⁷

İbrahim Hakkı, yüzün yapısının (geniş manada vücut yapısının) insanın karakteri ile ilişkisinin ilahi bir kural olabileceğini ifade eder. Bu sebeple fizyonomiyi öğrenmek ve bu vasıta ile çevresindeki insanlara kişiliklerine uygun muamelede bulunmak gibi muazzam faydası olan ve sosyalleşmeyi sağlayan bir iletişim tekniği sunmaktadır.⁵⁸

Yüzdeki üç bölgeden her biri yaşamsal anlamdaki bir boyutu yansıtmaktadır. Yüzün üst kısmı düşünme ve zeka yeteneğini, entelektüel kabiliyetini; orta bölgesi insanî yönlerdeki duygularını; yüzün aşağı bölgesi ise maddi yönünü göstermektedir. Bundan dolayı, hüküm verilecek kişinin yüzdeki bölgeleri arasındaki orantı ve özelliklere dikkat kesilmek gereklidir. Bu, bireyin gelişme ve olgunlaşma seviyesine dair fikir oluşturur.⁵⁹

Akıl yönüyle olaya bakarsak, fizyonominin faydalarını ve doğruluğunu anlatan birçok delile denk geliriz:

⁵⁵ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 78

⁵⁶ Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fîh*, çev. M. Ülker Anbarcıoğlu, İstanbul: MEB., 1990, s. 59

⁵⁷ Bin Bâli, a.g.e., s. 26

⁵⁸ Aleskerli, a.g.e., s. 32

⁵⁹ Aleskerli, a.g.e., s. 52

İlk olarak, insanoğlu sosyal statüye sahip bir varlık olarak kendini gösterir. Diğer bireylerle birlikte yaşamak durumundadır. Halbuki toplumdaki hayat, her çeşit kötülüklerin ve şerlerin ortaya çıktığı bir mecradır. Bunların, bu mecrada yaşayan her insana sıçraması ve bulaşması durumu söz konusudur. Lakin bu sanatı bilen bir kişi, karşısındaki kişinin hangi tabiata sahip bir fert olduğunu anlar ve buna göre davranışını şekillendirir. Kendisine gelebilecek zarara karşı temkinli olur. Karşımızdaki ferdin nasıl bir karakter taşıdığını anlamakta birçok fayda olduğu muhakkaktır. Ayrıca, canlı varlıkların simaları, yapısal şekilleri onların özel sıfatlarını ve ayırt edici vasıflarını ortaya koyar. Hatta öyle ki bu; at, köpek, katır vs. için de geçerli olan bir durumdur. Bu hal, onların da tabiatında bulunan özellikleri idrak etmememizi sağlar. Hayvanların terbiyecileri bu durumu daha da anlar ve açıklar. Birey için de keza bu gibi hükümler, daha da isabetli ve yerinde olacak şekilde geçerli olur. Diğer bir delil de bu kadim ilmin temelinde ‘ilm-i tabii’, analiz ve tecrübe vardır. Tıp ilmi gibi ve hatta onun kadar da kesin bir vasfı vardır. Hem de tıp dünyasının çok büyük bir yardımcısıdır.⁶⁰

Allah-u zü'l-Celal, insanın ruh dünyasını kendisinde bulunan ilahî ve ulvî vasıflarla bezemiştir. Her zerresiyle birlikte dünya alemini insana itaatkar etmiş ve emrine vermiş , insanın bedeninin bütün azalarını da aynı düzeyde ulvî ve tertemiz bir yaratılmış olan ruhunun emrine itaatkar eylemiştir. Bu sebeple kendisine nazar eden kişi, organlarının birleşmiş uyumundan ve kuvvetinin terkip edilmesinden diğer alemlerdeki mevcut benzerleri ve alametlerini bularak kendi varlığını dünyada bir örnek olarak görür ve kendisinde bulunan ruhu, bedeninde yer alan çeşitli tasarruf ile tedbirleri görerek ibret alır. Oradan da Allah'ın fiillerini ve sıfatlarını kavrar, yüce zatına derin bir aşk besler ve bu aşk ile O'nun varlığını ve azametini derin bir hürmetle hissederek ibadet eder. Bu durum ise insanın bilgili olmasını sağlayacağı gibi, ibadetin kazandırdığı bahtiyarlığa erer ve marifet ehli bir kul olur.⁶¹

⁶⁰ Bulut, a.g.e., s. 31

⁶¹ Erzurumlu İbrahim Hakkı , *Marifetname*, çev. Abdullah Aydın, İstanbul: Seda Yayınları, 2010, s. 226

2.5.Fizyonomi İlminin Yanlış Anlaşılması Sorunu

Bu ilmin usulü, diğer tabii ilimlerde olduğu gibi ayrıntılı tecrübelerle dayanır. Nitekim başta tıp ilmi olmak üzere birçok ilimde durum böyledir. Onlar da tecrübeye dayanmaktadırlar. Dolayısıyla bu ilim hakkındaki olumsuz eleştiriler tıp ilmi için de yapılmış olacaktır.⁶²

Diyelim ki bir insan, “45 yaşında ciddi bir kaza geçireceksiniz ve belki de öleceksiniz” diye bir bilgiye ulaştı. Ne yapar sizce? Ya 45 yaşına kadar hayatını cehenneme çevirir; daha olmamış ve olup olmayacağı kesinlik kazanmamış o haber yüzünden kendini heder eder, yahut da nasıl olsa öleceğim, diyerek yapması gereken ve belki de onu yaptığı taktirde o süreçten kurtulmasına vesile olacak çalışmaları da yapmaz. Yapılması gerekenleri ihmal eder. Demek ki, geleceği bilmenin yararı var denilemez. Hatta öyle ki zararı var denilebilir.⁶³

İşte bu yüzden din, bu tür gaybî bilgilerin ulu orta kullanılmasına ve yayılmasına iyi gözle bakmamıştır. Çünkü bu tür bilgiler, işin ehli olmayanları ya tembelliğe sevk eder veya gereksiz bir güven duygusuna iter. İkisi durumda “havf ile reca” (korku ve ümit) dengesinin üzerine kurulu hayatın sihrini ve heyecanını bozar. Hayatı, tekdüzeliğe indirger ki, bu tek başına beladır. Kader ve onun icra edilmesinden ibaret olan mukadderat bunlardandır. Hem hayatın içinde dua ve sadaka gibi muazzam dönüştürücüler vardır. Hz.Muhammed , “sadaka belayı def eder, ömrü uzatır” buyurmuştur. Dolayısıyla geleceği merak etmek, tahmin etmek, bilmeye çalışmak, her daim insanın hayrına değildir. Hem zaten geleceği bütünüyle tahmin etmek ve bilmek imkansızdır... ‘Gaybı ancak Allah bilir.’⁶⁴ Zira fizyonomi ilminin gaybdan bilgi vermesi söz konusu değildir. Bu yanlış anlaşılma probleminin ilmin amacına ters düştüğü de aşikardır. Fizyonomi ilmine vakıf kişi karakter teşhisinde en fazla ‘bu konuya meyli vardır’ diyebilir yoksa ‘böyle olacak’ diye bir ifade kullanması bu ilmin kapsamı dışındadır.

Esasında gayb, ikiye ayrılır: Birincisi mutlak gayb, diğeri bizim cehaletimizden kaynaklanan gaybdır. Onlarla alakalı bilgiler tam anlamıyla elde edildiği zaman gayb

⁶² Bin Bâli, a.g.e., s. 26

⁶³ Bulut, a.g.e., s. 22

⁶⁴Bulut, aynı yer.

olmadığı anlaşılan çok sayıda ilim vardır. Hatta Lokman Suresi'nin son ayetinden ilhamla denilebilir ki, bugün gayb diyebileceğimiz birçok şeyin neredeyse beşte üçü gayb kısmına girmez. Sadece onların özündeki mahiyeti anlayabilecek bilgilerden mahrum olmak durumudur. O konuda bilgilerinizi geliştirdikçe ve ilerlettikçe onların da gayb kapıları tek tek aralanır. Nitekim de öyle olmaktadır. Bugünkü tıp ilminde, erken teşhis denilen şey, tedavi sürecinin oldukça fazlasını teşkil eder. Çünkü çok hastalıklar, patolojik durum olmadan daha önce, işaretlerini göstermektedir. Gelmekte olduğunu, haberini ancak görmesini bilenlere verir.⁶⁵

Birisinin alnında yer alan çizgilere bakılarak, “senin karaciğerin yağlanıyor” diye söylediğinizde, bu o kişi için hatta diğer insanlar için de gaybı bilmek diye anlaşılmaktadır. Halbuki işaretlerin şifresini çözmeyi öğrendiğimizde bu bilgi artık gayb olmaktan çıkarak, anlaşılır bir dil olur. Yerküre, nasıl depresyon olmadan önce, izlemesini bilenlere haberini veriyorsa, öyle...⁶⁶ İnsanlar depresyon zamanını bilmenin imkansız olduğunu söylerler, ama Kur'an-ı Kerim, bize tersini söylemektedir. “Yer, kendine has sallantıyla sallandığı, toprak ağırlıklarını dışarı çıkardığı ve insan ‘Ne oluyor buna!’ dediği vakit, işte o gün (yer) Rabbinin ona bildirmesiyle bütün haberlerini anlatır.”⁶⁷

Eski tabiplerin elinde bugünkü teşhis aletleri yoktu. Onlar vücudun dilini kullanırlardı. Avuç içindeki buruşukluğun, birbirini kesen karma karışık çizgilerin, tırnaklarda beliren renk ve kabartıların hangi hastalıklara işaret ettiğini bilirlerdi. Down sendromu dediğimiz ve genetik saptamalardan oluşan hastalık nasıl yüzden de okunabiliyorsa, aynı şekilde salgı bozuklukları, sistem travmaları problem olmadan önce teşhis edilebilir ve düzeltilebilir. İşte bütün bunlar, şakile bilgisi içine girer ama bilmeyenler için de gayb!⁶⁸

Her insan, insani olgunlukların zirvesine çıkaracak güzel huylarla, hayvandan daha aşağı, “esfel”e düşürecek huyları aynı anda tabiatında barındırır. İnsan aklın, imanın, terbiyenin, çevrenin ve kültürün etkisi altında tercihini yaparak iki yoldan birini tutar ve Allah'ın bahsettiği yetenek potansiyelini kullanır. İşte bu “kullanım

⁶⁵ Bulut, a.g.e., s. 23

⁶⁶ Bulut, aynı yer.

⁶⁷ Zilzal, 99/1-2-3-4-5

⁶⁸ Bulut, a.g.e., s.24

serbestliği” -ki biz ona cüzi irade diyoruz- insanın Cenab-ı Hakk huzurundaki mesuliyetini ortaya koyar. Allah hiçbir insanı sapık, katil, hırsız veya namussuz yaratmaz. Burada Peygamberimiz’in; “Her çocuk İslam fitratı üzere doğar (yani tabiatında hayrı kabule mani bir hal yoktur, Hakk’ı ve hakikati kabule eğilimli ve hazırdır; kendisine yüklenilecek programlara karşı korunaklı değildir. Ona hangi işletim sistemini yüklerseniz, onun altında çalışır), sonra onu ebeveyni Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar”⁶⁹ hadisini hatırlamak gerekir.

Elbette insan, fitratı kötü yaratılmış varlık değildir; fakat doğuşundan itibaren iyi ve kötü olmak üzere, iki yöne meyli vardır ki, bu da o kişinin dünyadaki imtihan konusudur. Zira bir eğitimden geçmiş nice kişilerin farklı tepki vermesi ve farklı yaşaması bunun göstergesidir. Ancak şu hususu da bilmek gerekir ki, aslında insanın kişilik ve ahlakını tespit amacı taşımakta olan bu ilim, zamanla bazı erdem yoksunu cahil kişilerin elinde gerçek amacı dışında kullanılarak hurafe denilebilen bir özelliğe de bürünmüştür.⁷⁰

Bu eleştirilere şunlar da ilave edilebilir: Fizyonomi, tümevarımsal bir süreçle şekillendiği için fizyonominin verilerini tam anlamıyla kesin veriler olarak görmek zordur. Zira bütün siyah gözlülerin güvenilir olduğu önermesinin doğru olabilmesi, bütün siyah gözlülerin güvenilir olduğunu ortaya koymakla mümkündür. Buradaki durumu, bütün kuğuların beyaz olmasını, bütün kuğulara bakmaya gerek olmadan kabul edebiliriz düşüncesiyle karıştırmamak gerekir. Çünkü fizyonomi, huy ve davranış biçimleriyle beden arasındaki ilişkiye dayanmaktadır ve huy ve davranış biçimleri çok sayıda etkiye maruz kalmaktadır. Dolayısıyla çoğu siyah gözlü insan incelenmeden bir yargıya varmak doğru sonuç vermeyebilir. Daha teknik bir ifadeyle fizyonomi gibi bir alanda örneklem, evreni her zaman, hatta çoğunlukla karşılamayabilir. Ancak böyle bir eleştirinin gözleme dayalı bütün araştırma alanları için geçerli olduğunu ve bilimdeki deneylerde bile böyle bir ihtimalin söz konusu olabileceğini unutmamak gerekir. Diğer yandan fizyonomik temellendirme, huyların tabii olduğu düşüncesine yapılmış olan meşhur eleştiriye cevap vermekte de zorlanmaktadır. Çünkü eğer ahlak doğuştan olmuş olsaydı, eğitim ve öğretimin

⁶⁹ Buhâri, Cenâiz 92

⁷⁰ Bulut, a.g.e., s. 14

gerekliliğinden, iradeden ve değişebilirliğin imkânından söz edemezdik. Yine bunlara bağlı olarak hukuk kuralları, din vs.ye de gerek kalmazdı. Fakat şunu ifade etmeliyiz ki, eğitim, öğretim, dinler vs.nin gerekliğı ile bunların insanların ahlakını ne derece değiştirebildiğı veya hangi ölçüde değiştirebildiğı noktasında elimizde kesin kanıt bulunmamaktadır. Dolayısıyla eğitim ve öğretimin gerekliğı, dinlerin gönderilmesinin anlamlılığı düşüncesinin insanın ahlakını büsbütün değiştirilebileceğı arasında kesin bir sebep sonuç ilişkisi olmadığı için bu düşüncelerin ahlakın doğuştanlığını büsbütün iptal etmesi ileri sürülemez. Zira eğer böyle bir şey olmuş olsaydı, dinlerin ve eğitimin herkeste aynı ahlakı ve aynı ya da en yakın sonucu doğurması gerekirdi ki, böyle bir şey mümkün gözükmemektedir. Bu durum, en azından doğuştan bir yapıyla geldiğimizi göstermek için önemli bir ipucudur.⁷¹

3. FİZYONOMİ İLMİNİN KULLANIM ALANLARI

İlm-i sima'nın, ilm-i firasetin ve ilm-i kıyafetin birçok alanda kullanıldığı, pratik olarak bu ilimlerden yararlanıldığını kaynaklarda görmekteyiz. Öncelikle insan ve toplumları yönetme sanatı olan siyasette, insanların neseplerini bilmede, yargılamada bir ispat, delil ve metot olarak hukukta tıp ilminde, eski zamanlarda köle ve cariyeye alımlarında, memur alımında bu ilmin verilerinden faydalanılmıştır. Günümüzde geçerli olan kriminoloji yani suç biliminin doğuşunda da bu ilim etkili olmuştur. Osmanlılarda sarayda çalışan görevlilerin seçiminde bu ilimden faydalanıldığını, insanın yüz özellikleri dikkate alınarak ahlaki nitelikleri hakkında bu fikre ulaşılması ile ilgili çalışmalar yapıldığını kaynaklar zikretmektedir.⁷²

Herkes tarafından kabul edilen bir hakikattir ki, muhtelif kavimler, sima alametleri bakımından birbirinden farklılık gösterirler. Hatta bu fark, bazen bir insanın kavmiyetini tayin ettirecek kadar öneme sahip olur. O sayededir ki, bir İngiliz'i bir Fransız'dan, bir Rum'u bir Ermeni'den ayırt ederiz. Bir de ayırt etme niteliğini vücuda getiren şey, sima ilminin sahipleri tarafından muhtelif kavimlerin simalarının özel alametlerine dair tayin edilmiş olan genel kaideler değildir. Bir insanın kavmiyetini tayin için fikrimiz, hiçbir kaideyi hatıra getirmeye lüzum görmez. Mesela bir Tatar'ı, bir Acemi, bir Arnavut'u, bir Laz'ı fark etmek için burunlarını, ağızlarını, kulaklarını

⁷¹ Bozkurt, a.g.m., s. 40

⁷² Uşaklıgil, a.g.e., s. 9

muayeneye muhtaç değiliz. Tecrübeyle malumumuz olan dış görünüşlere hüküm bina ederek derhal kavmiyeti tayin ederiz.⁷³ Milletlerin sınıflandırmasını sadece gözlemlerle bile belirtmek insan bedeninin belirli bir safa ait olduğunun kanıtıdır. Irkların da belirli karakterleri olduğu aşıkardır.

3.1.Geçmiş Tarihte Kullanıldığı Yerler

Bu ve benzeri ilimler, insanlık tarihinde, insanların yeteneklerini belirlemesi, kabiliyetlerinin anlaşılması açısından önemli hizmetler vermiştir. Tam bir insan kaynakları kulvarıdır. Özellikle saraylarda istihdam edilecek kişilerin seçiminde önemli bir yere sahiptir.

Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig de gerek hükümdarların, gerekse hükümdarın yanında görev alan insanların, karşısındaki insanların hangi kişiliğe sahip oldukları bilgisini dış görünüşlerinden hareket ile bilebilecek bir birikime sahip olmaları gerektiğini söyler. Ona göre, özellikle yönetici olarak görev yapan insanlar fisaret ilmene sahip olmalıdır. Özellikle kapıcıbaşının bu ilme sahip olması gerektiğini vurgular. Ona göre, kapıcıbaşının bilhassa kabul vakti geldiğinde takımındakileri toplayarak, o kişilerin huzura layık olup olmamalarını gözden geçirerek hizmetkarlardan gelecek vaat eden şahısları hükümdara sunması gerekir.⁷⁴

Ayrıca eserde şu bilgilerde yer alır:

Başdanışman olacak kişinin eli yüzü düzgünce, giyimi oldukça güzel, erkek sesli olup açık sözlü olması gerekir. Başdanışmada ayrıca şu on özellik de bir arada bulunmalıdır: Keskin bakan göz, iyi işiten kulaklar, genişçe bir gönül, güzel bir cevher, tertemiz kıyafet, uzun bir boy, güzel üslup ve konuşma, akıl, anlayış, bilgi... Davranışları, tutum ve tavırları bu sayılan özelliklere denk olması gerekir.⁷⁵

Genellikle siyaset alanında kullanılan bu ilme Türk padişahları büyük ehemmiyet vermiş ve firaset-nameler, kıyafet-nameler yazdırmışlardır.⁷⁶

⁷³ Uşaklıgil, a.g.e., s.34

⁷⁴ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 56

⁷⁵ Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, der. Yaşar Çağbayır, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016, s. 103

⁷⁶ Bin Bâli, a.g.e., s. 56

Devşirilecek olan çocuklar kıyafetname uzmanlarınca incelenir, fizyonomik olarak bozukluk bulunmayanlar, eli yüzü düzgün olan kişiler alınırdı.⁷⁷ Osmanlı döneminde, devşirme yapan görevliler fizyonomi hakkında bilgi sahibiydiler ve devşirme sistemi ile Enderun'a alınacak kişilerin seçiminde bu ilim kullanılmıştır. Bunun dışında, üstün yetenekli çocukların belirlenmesinde, saraya alınacak elemanların seçiminde bu ilimden faydalanılmıştır. Eski İran kültüründe de fizyonominin kullanımına dair izler bulunmaktadır. Ünlü Sasani hükümdarlarından olan Nuşirevan, ülke yönetiminde kıyafetname alanında yazılmış olan eserlerden faydalanmıştır. Sadece eski Doğu ülkelerinde değil, Ortaçağ Avrupası'nda krallar, saraylarında bu alanda yazılmış eserleri, kilisenin karşı çıkmasına rağmen kullanmışlardır. Yaklaşık olarak M.S. 5. yüzyılda yaşayan Yunan asıllı ünlü bir hekim olarak bilinen Hipokrat da fizyonomi ilmini tıp alanında kullanmıştır. Özellikle hastalıkların teşhis ve tedavi aşamasında fizyonomi ilminden faydalanmıştır. Ayrıca insanların karakterlerinin, insan vücudunda bulunan kan, balgam, safra ve sevda karışımlarına göre şekillendiğini söylemiştir.⁷⁸

Romalılarda bu sanat öyle yaygınlık kazanmıştı ki, komutanlar girişecekleri savaşlardan önce ellerinin durumunu değerlendirirdi.⁷⁹ Doğuda ise, özellikle Araplarda bu ilim at yetiştiriciliğinde, soy kütükleri ilminde (ensab) büyük hizmetler vermiştir. Batıda bu ilmi en etkili kullananların biri de Kretscmer'dir. Klinik çalışmaların neticelerinden de yararlanarak yaptığı gözlemlerini "Beden Yapısı ve Karakter" adıyla kitaplaştırmıştır. Ruhi hastalıkların oluşumunda ve tespitinde yapısal formun rolüne dikkat çekmiştir.⁸⁰

Amerika'da bir dönem ilm-i sima mütehasısı olan kişilerden fizyonomi ile alakalı rapor alıp fitrî meziyetlerini öğrenme merakı birçok kişiyi etkilemiştir. Mesela, herhangi bir ticaret müdürü müessesesine katacağı veznedarı pek etkili görmez ve halinden şüphe ederse öncelikli olarak bir fizyonomi uzmanına gönderip raporu görmeyi ister ve raporu tetkik edilmesinden sonra o kişiye hüküm verilirdi. Evlenecek çiftler de aynı ihtiyaçtan dolayı bu ilmin mütehasısına başvururlar ve

⁷⁷ Abdullah Demir, a.g.m., s. 23

⁷⁸Emre Demir, Sahire Doğru, "Yüz Algılama Alanındaki İnovasyonlarla Birlikte Fizyonomi İlimi", *Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Uzaktan Eğitim ve Araştırma Merkezi (UZEM), s. 3*

⁷⁹ Bulut, a.g.e., s. 196

⁸⁰ Bulut, a.g.e., s. 325

çiftler raporu alınca kız erkeğin raporunu, erkek de kızın raporunu tetkik ederek birbirlerinde aradıkları evsafı, beklentileri ve meziyetleri mevcut ise evlenirlerdi. New York'ta ruh hastalarını bile tedavi eden fizyonomistler vardı.⁸¹

15. ve 16. Yüzyıllarından beri fizyonomi, bireylerin kişilik özelliklerinin tespit edilmesinde oldukça sıkı bir biçimde kullanılmıştır. Başka bir adıyla fizyognomi; doktorların, din görevlilerinin, filozof ve hakimlerin de gerektiğinde kullandıkları bir yöntem olarak toplumsal boyutta kendine yer bulmuştur. 17. Yüzyıl döneminde engizisyon mahkemelerinde yüz ve beden şekline göre “gerçekliği” tespit edip hüküm veriyorlardı. Bununla birlikte, fizyognomi; kehanet, astroloji, falcılık vs. ile iç içe kullanılmıştı.⁸² Ayrıca, Tibet tıp bilimleri yöntemlerinde de işin uzmanı olan hiçbir hekim hastanın yüzünü ve bedenini dikkatlice ve ayrıntılı incelemeyen teşhisini koymamıştır.⁸³

Aristo, fizyognomiyi insanların ruhlarının ahvalini öğrenmek üzere kullanırken, Hipokrat ise bu ilimle hastalarına teşhis koymuş ve tedavi yoluna başvurmuştur. Hipokrat'ın ölmüş olan insanın yüzünün şeklini tasvir etmesi bugün dahil doktorlar tarafından “Hipokrat maskesi” tabiri olarak tıp ilminde kullanılmaktadır.⁸⁴

Aristoteles de, Politika adlı kitabında Yukarı Libya'da bazı halkların, ortaklaşa kullanılan kadınların çocuklarının kimden olduğunu tespit etmede bu ilmi kullandıklarını söylemektedir. M.Ö. II. yüzyılda yaşayan Eflatun, Galien, İladus ve Aristo'nun bu ilimle ilgilendikleri bilinmektedir.⁸⁵

Köle ve cariyeliğin meşru olduğu dönemlerde alınacak köle ve cariyeler öyle rastgele seçilmezdi. Köle ve cariyeye alacak kişinin uyanık, akıllı ve insan değerini bilen adam sarrafı olması ve işe yarar olanı almak için de firaset ilmini bilmesi gerekirdi.⁸⁶

⁸¹ İskender Fahreddin, *Fizyonomi İlmî Sima*, İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi, 1933, s. 46

⁸² Aleskerli, a.g.e., s. 18

⁸³ Aleskerli, a.g.e., s. 71

⁸⁴ Aleskerli, a.g.e., s. 12

⁸⁵ Bin Bâli, a.g.e., s. 41

⁸⁶ Bin Bâli, a.g.e., s. 59

3.2.Günümüzde Kullanım Yerleri

Günümüzde çok değerli bir ilim dalı olmaya başlayan fizyonomi, gizli servisler ve pek çok büyük şirketin de kullanmaya başladığı, fizyonomi uzmanları istihdam etmeye başladığı bir döneme girmiştir. Belki ileri zamanlarda insanların meslek seçiminden hastalıkların teşhisine varana kadar “yüz okuma sanatı”nın tespitlerinden ve verilerinden azami seviyede istifade edilip insana dair meçhullerden biri de çözüme kavuşmuş olacaktır.⁸⁷

Günümüzde fizyonomik veriler birçok alanda da olduğu gibi, tıp dalında uygulanmaya başlamıştır. Avrupa’lı bazı uzmanların geliştirdiği genetik olan sendromları algılayabilen yeni geliştirilen bu programlar alandaki uygulamaları çok daha fazla kolaylaştırmıştır. Uzmanların görüşüne göre bilgisayar ile hastadaki yüz çizgileri incelenerek, tecrübesiz doktorlara teşhis koymada oldukça yardımcı olabilme imkanı doğuyor. Hastanın resminin kullanılmasıyla birlikte bilgisayar vasıtasıyla Fragile X, Cornelia de Lange ve Williams-Beuren sendromunda olan bu ve bunun gibi nadiren görülen bazı hastalıklar belirlenerek tedavi edilebilir.⁸⁸

Cornelia de Lange sendromu hastalığından eziyet çekmiş hastalarda birbirine benzer belirtilere rastlanır. Bunlar, kısa boy, zayıf gelişme, kafada aşırı kalın saçlar, kollarda meydana gelen biçimsizlik ve kalp yetmezliği gibi belirgin belirtilerdir. Bu hastalarda bulunan durum ayrıca, burnun üzerinde birleşen ince kaşlar, uzun kirpikler, kısa ve ucu kalkık burun gibi belirtiler bulunur. Bu hastalık sonucunda insanın iç organlarında yetmezlik ve ciddi ölçüde entelekt zedelenmesi gibi oldukça kötü sonuçlara rastlanması olasıdır.⁸⁹

Williams-Beuren sendromundan dolayı hastada, “cin yüzü” olarak söylenen oldukça belirgin bir yüz meydana gelir. Böyle bir yüzün özellikleri ise şöyledir: Kabarıklık duran alın, göz kapaklarının üstünde belirgin kalın katlar, aşağı doğru sarkan yanaklar, şaşılı olan gözler, kısa bir burun, bir o kadar da dışarı eğilmiş gibi duran burun delikleri, küçük çene, etli dudaklar, büyük fakat şekli düzgün kulak kepçeleri.

⁸⁷ Aleskerli, a.g.e., s. 10

⁸⁸ Aleskerli, a.g.e., s. 74-75

⁸⁹ Aleskerli, aynı yer

Bunların haricinde, yüksekçe damaklar, kupkuru deri, aşırı hareketli olan eklemler ve bunlara benzer belirtiler olmaktadır.⁹⁰

Tırnakların da fizyonomide önemli bir yeri vardır. Sadece fizyonomi açısından da değil, tırnaklar aynı zamanda psikolojik ve klinik vakaların tespitinde de önemli rol oynar. Esasında vücudun sağlık durumunu sadece tırnaklardan tespit etmek bile mümkündür. Hastalanıldığı zaman tırnakların yoğunlukları ve renkleri değişir. Tırnak, renk, biçim ve yapısal değişmelerle vücuttaki arızayı hem de hangi organda olduğunu belirterek bize haber verir. Hastalığın cinsini ortaya koyar. Doktorlar, tırnaklarda görülen bu renk değişikliklerine bakarak hastalıkları ve hastalıkların evrelerini tespit ve takip etme imkanı elde ederler.⁹¹ Tırnaklar sadece bedenin bir bölümüdür ve çok şey söyler. Diğer uzuvlara bakıldığında her birinin verdiği ayrı bir şifresi vardır. Bu ilimde de en çok bilgiye simadan ulaşıldığından biraz daha farklı bir öneme sahip olduğunu görmekteyiz.

Yüz okuma sanatı, son yıllarda iş dünyasında, genel yönetim ve iletişim becerilerini geliştirmede, yönlendirme alanında başarıyı arttırmada, müzakere becerilerini geliştirmede, takım oluşturma ve geliştirme becerilerini arttırmada, satış tekniklerini ilerletmede, müşteri ilişkilerinde daha başarılı olmada, insan kaynakları uygulamalarında, işe yerleştirme ve etkili mülakatlar gerçekleştirme konularında başarı oranını arttırmak için kullanılmaktadır.⁹²

ABD’de özellikle yönetim psikolojisi ve mesleki faaliyetlerde (işe kabul etme, görevlendirme zamanı gibi..) fizyonomi yöntemlerinden yararlanılmaktadır. Mesela, yönetici olacak adayların seçilmesi , aday olanların fotoğraflarının (yandan ve önden olmak üzere) 195 ayrı özelliği içeren özel fizyonomi grafikleri ve tabloları aracılığıyla incelenmesiyle olmaktadır. Bunun sonucunda, inceleme ve tetkik durumuna dayanarak başvuran adayların neredeyse %80’i geri gönderilmektedir. Günümüzde ise, kriminoloji ilminin ortaya çıkışında rol alarak hukukta ve özellikle de Lombroso’dan itibaren ceza hukuku alanında büyük önem kazanmıştır.⁹³

⁹⁰ Aleskerli, aynı yer

⁹¹ Bulut, a.g.e., s. 85

⁹² Bin Bâli, a.g.e., s. 8

⁹³ Bin Bâli, a.g.e., s.58

Son yüzyıllarda da insanın bedendeki özellikleriyle ruhi yapısı arasındaki olağan ilişkinin yadsınamaz olması görüşüyle birlikte el yazısından hareketle karakter tahlili ile psikolojinin fizyotipolojisi dalı ve tıp ilminin bazı alanlarında psikiyatrik teşhis ve tedavide uygulanmaya başlanmıştır.⁹⁴

3.3.Fizyonomi İlminin Kullanımından Bazı Örnekler

Fizyonomi alanında çığır açan en önemli çalışmalardan biri Zürihli din adamı Johann Casper Lavater'e aittir. 1741-1801 yılları arasında yaşamış Lavater'in çalışmalarında Aristo'nun yoğun etkisi görülmektedir. Lavater'in 20.000'in üzerinde meşhur kişinin yüzlerinin yorumunu içeren eseri daha sonra birçok ressam, mimar, karikatürist, yazar ve filozofa esin kaynağı olmuştur.⁹⁵

Fransız bir doktor olan Michael Renault, dudakta bulunan semptomların kriminoloji alanında kullanılmasını önermiştir. Onun bakış açısına göre, dudakta bulunan izler parmak izlerinden daha fazla önem taşımaktadır. Nitekim, dudağın yüzeyi kendine özgü bir yapıdadır. Binlerce deney sonucu gözlemlerinde Renault, bir tane ikiz çift haricinde bir birinin aynı olan iki dudak izine asla rastlamamıştır. Dedektiflerin de görüşüne göre, Renault'un tekniği ellerin hastalanması ve hasara uğraması hususunda, kaza veya cinayet kurbanları gibi acı verici durumlarda bu kişilerin ayırt edilmesi konusunda çok yararlı olabilir.⁹⁶ Bu ve bunun gibi bilgilere ulaşma sonucunda her insanın uzuvlarının mükemmel yaratılmış olduğu bilgisine varılır. İnsan da kendini tanıırken bu bağlamda değerli olduğu hissine kapılır. Bu değerın kıymeti bilinmeli ve dikkat edilmelidir.

Kişi kendinin doktorudur, söylemi ile hareket edecek olan birey, vücudunu izlemeli ve dinlemelidir. Nitekim "kalp yetmezliğinin başlangıç belirtileri dudakların zaman zaman morarması şeklinde ortaya çıkmaktadır. Böyle bir belirtinin görülmesi doktora başvurmak için ciddi bir nedendir."⁹⁷

Henüz genç yaşlarında olmasına rağmen saçların beyazlaşması kan dolaşımı bozukluğunun belirtisidir. Kişinin boynunun kısa olması, kalp hastalıklarına uğrama olasılığını gösterir. Boynu kısa olan insanların kalpteki problemleri haricinde

⁹⁴ Bin Bâli, a.g.e., s. 59

⁹⁵ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 46

⁹⁶ Aleskerli, a.g.e., s. 68

⁹⁷ Aleskerli, a.g.e., s. 72

beyindeki damarların erken sertleşmesi olasılığını da peşinden getirir. Gözlerin altında bulunan mor lekeler birdenbire ortaya çıkarsa ve uzunca bir süre kaldığında birçok hastalığın habercisidir. Herkeşçe bilinen sivilceleri ise, hastalıkların yüzümüzdeki “haritası” olarak okuyabiliriz. Onların yüzde bulunan konumlarına göre, cinsel hastalık, sindirim, sinir ve endokrin sistemi bozukluğu veya diğer hastalıkların teşhisini ortaya koymak oldukça mümkündür.⁹⁸ Vücudumuz bir problem olduğunda sinyali vererek uyarıda bulunuyor ve yanlış yapılan bir şey olduğunu söylüyor. Bu önlem aslında hayatın her alanında uygulanmalı ve problemler daha yaşanmadan önüne geçilmelidir. Fizyonomi ilmi, bir bireyi kurtarmaya niyetlenirken devlet yönetiminde bulunan kişilerin seçiminde de uygulandığında bir vatan kurtarılabilir.

Nitekim, İslami dönem için eldeki yazılı ilk Türkçe eser olan Kutadgu Bilig’de devlet erkani için ideal özellikler verilmektedir. “Bey” olacak kişi “güzel yüzlü, saç sakalı düzgün, yakışıklı ve orta boylu” olarak tarif edilmektedir. Zira kısa boylu kimseler hırçın ve kavgacı tiplerdir. Bu ise “bey”lere yakışacak sıfat değildir. Ayrıca hükümdarın yalnızca bu sıfatlara sahip olması yetmez. Aynı zamanda o da çevresindeki memurları seçerken bu ilimden yararlanmalıdır. Mesela, hükümdar, vezirini seçerken onun yüzünün güzel, saç ve sakalının düzgün olmasına dikkat etmelidir. Seçeceği kumandan da namı, şöhretli, aynı zamanda cesur, heybetli, saç sakalı düzgün ve mert olmalıdır. Bu şekilde “ulu hacip, elçi, aşçıbaşı, içkici başı” gibi diğer devlet memuru olarak seçilecek kişilerin vasıflarını da firaset-namelerdeki özelliklere uygun olarak sıralar.⁹⁹

“Dışını görürsen, bunu içi için şahit say; insanın içi, dışı gibi ve dışı da içi gibidir” ifadesi yer alır. Bu sebeple bilhassa yönetici makamında bulunan insanların dış görünüşleriyle de halkın beğendiği ve onlar üzerinde etki yapan bir fizyonomiye sahip olmaları gerektiği görüşü üzerinde durulur. Yusuf, sadece yöneticilerin bu görünüşe sahip olmalarıyla yetinmez, onların yanında görev alan insanların da aynı ya da benzer özelliklere sahip olması gerektiğini belirtir. Yusuf’un “Tanrı, kimi bey olarak yaratmak isterse, ona önce münasip tavır ve hareket ile akıl ve kol kanat verir” ifadesi, firaset-nâmelerde yer alan “Allah, her mahlûka kendi tabiatına uygun bir suret giydirir” hükmüne ve yukarıdaki açıklamalara uygundur. Bey’in (devlet başkanının

⁹⁸ Aleskerli, a.g.e., s. 73

⁹⁹ Bin Bâli, a.g.e., s. 61

veya âmirin) “Yüzünü gören herkes, bakınca, onu sevmeli; memleketi ve halkı ona bakıp, güvenle yaşmalıdır” “...Güzelliği, bakan gözü sevgi ile parlatmalıdır.” “Bilgi nazarında boy’un çok uzun olması makbul değildir; onun çok bodur olması da güzel düşmez.” “Bey güzel yüzlü, saç sakalı düzgün, yakışıklı ve orta boylu olmalı.” Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi kısa boylu kimseler hırçın ve kavgacı olmaktadır. Oysa bu özellikler bir yönetici için hiç de iyi vasıflar değildir. Firaset-nâme veya Kıyafet-nâmelerde bu ilim, hükümdarlık bilgisi arasında anılmaktadır. Yusuf Has Hacib’in yazmış olduğu eserinin başkahramanlarından olan Kün-Togdı da bu ilme sahip bir kişidir ve çevresinde bulunan memurlarını bu ilimden yararlanarak seçmektedir. Mesela, Hükümdara kendisini arz eden ve onunla bir süre sohbet eden Ay-Toldı’ya Hükümdarın verdiği karşılık şudur: “-Ay-Toldı, seni gördüm; senin bu görünüşün, tavır ve hareketin beni sevindirdi” ifadeleri eserdeki firaset ilmine örneklerdendir.¹⁰⁰

Türklerin ilm-i sima konusunda bazı bilgilere sahip olduğunu Oğuz Destanı’ndan anlamak da mümkündür.

“Oğuz’un gözleri ışık doluydu” (yani kıvılcımlıydı). Gözlerdeki parlaklık yüksek bir enerjinin belirtisidir.

“Kıpkırmızı dudakları, ateş gibiydi benzi” ifadesi de canlılık ve her an mücadeleye hazır bir kişiliğin ifadesidir.

Yine Oğuz Destanı’ndan:

“Olgundu, ermişliği dökülürdü sözünden/Onun her yüceliği okunurdu yüzünden”

“Onu bir gün babası görünce aşka geldi” ve yüzündeki işaretlere bakarak:

“Onun bütün hayatı büyük ünle dolacak” dedi.¹⁰¹

Ayrıca gerek Divan şiirinde ve mesnevilerde, gerekse modern edebiyatımızda roman kahramanlarının karakter oluşturmalarında yüz ve vücut yapıları ile karakterleri arasında ilgi kurmakta firaset ilminden yararlanılmıştır. Mesela, edebiyat alanında genellikle kullanılan şeytanın tipi, çoğunlukla kupkuru; ince çenesinin üzerinde sivri duran bir sakalı taşır. Entrikacı olan tip, kambur duran bir cüce; yaşlı, cadı, kuru ve

¹⁰⁰ Çavuşoğlu, a.g.m., s. 299

¹⁰¹ Bahattin Ögel, *Türk Mitolojisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, C. 1, 2014. s. 100

ayrıca karga suratlıdır. Şişman olan tipte ise, iyi gönüllü bir aptallık izi bulunur. Faziletli tipte şeytanın burunları sivri; oysa hep şakacı olan nüktedan tipin burnu ise kalındır ve yuvarlaktır. Yine günümüzde sinema ve çizgi filmlerdeki karakterlerin seçiminde de bu tiplerden yararlanıldığı görülmektedir.¹⁰² Hayatın birçok bölümünde insanlar tarafından farkında olarak ya da olmayarak kullanılan bu ilim, fizyonomi alanında uzman kişiler tarafından daha etraflıca ve farklı alanlarda da uygulanmıştır.

Yunanlı bir filozof olan Eflatun da fizyonomiden faydalanmıştır. Bir dağın tepesinde hayatını devam ettiren Eflatun, kendisiyle görüşmek isteyenlerin, görüşmeye değer kişiler olup olmadığını karar vermek için, gelen ziyaretçilerin resmini çizmek için yol üzerine bir ressam koymuş ve ressamın resimlerine bakarak karar vermiştir. Hekim olan Paracelsus, bitkilerin şifalı olup olmadığına dış görünüşüne bakarak karar vermiştir. Avrupalı bilim adamları ve yazarlara göre, bir insanın yüzünü görmek demek, o insanın ruhunu okumak demektir. İngiltere'de 19. yüzyılda Viktorya devrinde fizyonomi büyük önem kazanmıştır ve bu alanda çok sayıda bilimsel çalışmalar yapılmıştır. 18. yüzyıla kadar Alman üniversitelerinde bu alanda dersler okutulmuştur.¹⁰³

Şeriat yolunun kurucularından Hz İmam Şafi ve İmam Muhammed Şeybani, zamanlarında güneş gibi alemi aydınlatıp, uzak yakın her şeyi feyiz nurlarından hissedar ederlerdi. Bir gün Beytü'l-Haram Mescidi'nde iki uğurlu imam kutluluk işareti gibi yakın ve dost bir şekilde otururken bir kişiye baktılar. Biraz baktıktan sonra İmam Muhammed:

“Bu kimsenin neccar, yani marangoz olduğuna firasetle karar verdim” dedi.

İmam Şafi hazretleri ise etraflıca düşündükten sonra:

“Benim zannımca haddad (demirci) olmalıdır” dedi.

İki sağlam görüş sahibi birbirine ters düşünce gerçeği öğrenmek için bahsi geçen kişiyi huzura getirtip sanat ve mesleğini sordular ve adam, önceki mesleğinin

¹⁰² Bin Bâlî, a.g.e., s. 63

¹⁰³ Emre Demir, Sahire Doğru, a.g.m., s. 3

demircilik olduğunu, şimdi ise marangozluk yaptığını söyledi. Böylece o iki seçkin imamın firaset nuruyla verdikleri hükmün gerçeğe uygun olduğu anlaşıldı.¹⁰⁴

Lombroso'nun düşüncesine göre, doğuştan gelen genle suçlu olarak adlandırılan insanlar vücutlarında olan bazı tuhaflık, stigmat veya anomaliler ile oldukça farklı bir şekilde normalden ayrılırlar. Fizik, psikolojik ve biyolojik olarak sınıflandırılan anomaliler o kişileri ifadeleri haricinde suç işlemeye yöneltebilir. Lombroso'ya deyimiyle, fizikî anomaller farklı suçlu kategorilerine bakıldığında değişiklik arz etmektedir. Mesela, adam öldürenler ve hırsız olanlar, bakışları ve fizyonomileriyle birbirinden ayırırlar. Katillerin bakışları soğuk olup donuk ve sabittir; gözleri ise kanlıdır. Hırsızlar ise bakışları hileli, gözleri hareketli ve eğridir.¹⁰⁵

Hayatın neredeyse her alanında uygulanabilecek fizyonomi bilgisi işin ehilleri tarafından uygulandığı takdirde yerini bulur. Tarihte uygulanmış işte birçok örnekten de bunu gördüğümüzde şuan belki de adını koyamadığımız, insan sarrafı ya da altıncı his dediğimiz işin tekniği fizyonomi bilgisinin aslında ham maddesidir.

3.4. Tarihe Yön Veren Bazı Kişilerin Fizyonomi Özellikleri İle Uyumu

Topluma yön vermiş bireylerin fizyonomisinden karakterini anlayabilir ve başarılı olup olmama ihtimallerinin aslında kıyafetnamesinden de belli olduğunu anlayabilir ve hayattaki planlarımıza yön verebiliriz. Misal; “saç dizimi M şekilli bir biçime sahip olan Abraham Lincoln, yüksek ideallere sahip bir kişi olmuştur. Fizyognomi uzmanları, Hitler'in yüzünde gaddarlığın tüm belirtilerinin olduğunu ifade etmektedir. Yüz derisi aşırı derecede gerilmiş olması onu acımasız birisi olduğunu göstergesidir. Kısa, fakat enli alın, onun zekalı ve cesur olduğunu ifade etmektedir. Kaşları ve gözleri arasında küçük düzlem şekilli (ayrıca kalkık ve sert) bir bölgenin olması onun demir iradeye sahip oluşunun göstergesidir. Kabarık elmacık kemikleri ile orantılı bir biçimde yerleşmiş yüksek burun sırtı, sınırsız bir hükümlanlık arzusunun belirtisidir.”¹⁰⁶

¹⁰⁴ Bin Bâlî, a.g.e., s. 141

¹⁰⁵ Aleskerli, a.g.e., s. 29

¹⁰⁶ Aleskerli, a.g.e., s. 54

3.4.1.Hz. Muhammed (sav)in Ahlakı İle Fizyonomi Benzerliği

Bütün peygamberler, eksiksiz uzuvlu ve güzel yüzlü idiler; fakat Rasulullah onların güzellikte en başta olanıydı. Mübarek bedeni güzel, her uzvu mütenasip, boyu gayet matbu, alın bölgesi, göğüs kafesi, omuzlarının arası ve avuçları geniş, boynu mevzun ve sanki gümüş gibi af, iki omzu, pazuları ve baldırları irice ve kalınca, bilekleri uzun olup parmakları uzundur. Elleri, parmakları da kalıncaydı. Mübarek teni ise ipekten daha yumuşaktı. Kemal-i itidal hali üzere büyükçe başı, hilal kaşı, çekme burnu, biraz değirmi çehresi ve söbüce yüzü vardı. Şişman bir yüzü ve yumru yanakları olan biri değildi. Kirpikleri oldukça uzun, gözleri siyah ve çok güzel, büyük ve kaşlarının arası açık, ama kaşları birbirine oldukça yakındı. Çatık kaşlı asla değildi. Ve kaşlarının arasında öyle bir damar vardı ki, kızdığı an kabarak görünürdü.¹⁰⁷

Hz. Peygamber, ne kireç gibi ak, ne de kara yağız, belki ikisi ortası ve gül gibi kırmızıya mail beyaz ve nurani ve berrak olup, mübarek yüzünde nur lemean ederdi. Gözlerinin akında dahi az kırmızılık var idi. Dişleri, inci gibi abdar ve tabdar olup, söylerken ön dişlerinden nur saçılır; gülerken, fem-i saadeti, bir latif şimşek gibi ziyalar saçarak açılır idi. Saçları, ne pek kıvrırcık, ne de pek düz idi ve saçlarını uzattığı vakit, kulaklarının memelerine değirdi. Sakalı sık ve tam idi. Uzun değil idi ve bir tutamdan ziyadesini alırdı. Alem-i bekaya rihlet buyurdularında saç, sakalı henüz ağarmağa başlamış, başında biraz ve sakalında yirmi kadar beyaz kıl var idi.¹⁰⁸

Cismi nazif, kokusu latif idi. Koku sürünsün sürünmesin, teni ve teri en güzel kokulardan ala kokardı. Bir kimse O'nunla musafaha etse, bütün gün O'nun rayiha-i tayyibesini duyardı ve mübarek eliyle bir çocuğun başını meshetse, rayiha-i tayyibesiyile o çocuk, sair çocuklar arasında malum olur idi. Doğduğu vakit dahi nazif ve pak idi ve sünnetli göbeği kesik olarak doğmuş idi. Havassı fevkalade kavi idi. Pek uzaktan işitir ve kimsenin göremeyeceği mesafeden görür idi. Bütün davranışları mutedil idi. Bir yere azmettiğinde acele ve sağ ve sola meyletmeyip, kemal-i vekar ile doğru yoluna gider ve fakat sür'at ve sühulet ile yürür idi. Şöyle ki; adeta yürür gibi

¹⁰⁷ Ali Yardım, *Peygamberimiz'in Şemâli*, 9. b., İstanbul: Damla Yayınevi, 2011, s. 63

¹⁰⁸ Yardım, a.g.e., s. 63

görünür, lakin yanında gidenler, sürat ile yürüdükleri halde geri kalırlar idi. Elhasıl, en mükemmel ve müstesna surette yaratılmış bir vücud-ı mes'ud ve mübarek idi.”¹⁰⁹

Hız. Muhammed (sav)’i yakından görmüş ve onu inceleme imkanı bulmuş sahabeler de onun ahlakı ile fizyonomisinden bahsederken şunları söylemektedir:

Enes bin Malik (r.a) anlatıyor:

“Peygamber (sav) Efendimiz orta boylu idi, uzun da değildi, kısa da değildi; hoş bir görünüşü vardı. Saçı ise ne kıvrıkcık, ne de düzdü. Mübarek yüzlerinin rengi ise nurani beyazdı.”¹¹⁰.

Bera b. Azib (r.a) anlatıyor:

“...Resulullah Efendimizden daha güzel birini görmedim.Omuzlarını döğen saçları vardı. İki omuz arası genişçe idi. Boyu ne kısa ne de uzundu.”¹¹¹

“Allah Rasulünün alnı geniş olup hilal kaşlıydı,kaşları gürdü. İki kaş arası açık olup, halis bir gümüş gibiydi.Gözleri pek güzel, bebekleri simsiyahtı. Kirpikleri birbirine geçecek şekilde gürdü...Güldüğünde dişleri çakan şimşek gibi parıldardı. İki dudağı da emsalsiz şekilde güzeldi...sakalı gürdü. Boynu pek güzeldi, ne uzun ne kısaydı. Boynunun güneş ve rüzgar gören kısmı,altın alaşımli gümüş ibrik gibi gümüşün beyazlığı ve altının da kırmızılığını yansıtır şekilde parıldardı...Göğsü genişti, göğsünün düzlüğü aynayı,beyazlığı da ayı andırırdı...Omuzları genişti...Kol ve pazuları irice idi. Avuçları ipekten daha yumuşaktı.”¹¹²

İnci dişleri şuaından gice,

İğne düşse bulunurdu ey hoca.

Terlese güller olurdu her teri,

Hoş dererlerdi terinden gülleri.¹¹³

¹⁰⁹ Yardım, aynı yer

¹¹⁰ Tirmizi İmam Ebu İ'sa Muhammed, *Şemail-i Şerife*, C.II, Ankara :Hilal Yayınları, 1976, s. 7-8

¹¹¹ Tirmizi İmam Ebu İ'sa Muhammed, *Sünen-i Tirmizi Tercümesi*, Çev. Osman Zeki Mollamehmetoğlu, C. IV , İstanbul:Yunus emre Yayınevi,1981,s.210

¹¹² İmam Gazali, *İhya 'u Ulum'id-din*, Çev.Sıtkı Gülle, C.II, İstanbul: Huzur Yayınevi,1988, s. 820

¹¹³ Süleyman Çelebi, *Vesiletü'n-Necât :Mevlid-i Şerif*, der. Vedat Sağlam, Muhsin Karabay, Mehmet Nuri Yardım, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2007, s. 91

Hız. Peygamber (sav)'in fizyonomisindeki bütün özellikler onun hoş yaratılışı olmasındaki özellikleri ile tam bir uyum içindedir.

3.4.2. Bazı Osmanlı Padişahlarının Karakterleri ve Fizyonomik Özellikleri

Devlet yönetmek belirli bir karakterin ürünüdür. Lider vasıflı, hak ve hukuk gözetken kişilerin ellerindeki yönetim elbette ki ilerleyecektir. Osmanlı'nın zirveleştiği dönemlerden bazı padişahların kıyafetname bilgileriyle padişah olma yeterliğine sahip kişiliğinin örtüştüğünü görmekteyiz.

Sultan Orhan Gazi'nin Yüce Karakterinin Beyanı şöyledir;

Kulak memesinde bir tane güzel ben bulunurdu ki herkes tarafından çok beğenilirdi. Koyu ela gözlü, koç burunlu ve tatlı sözlü, sinesi yassı ve alnı açık, boynu ve latif boyları uzun, heybetli vücutları kuvvetliydi. Boyu uzun gürbüz ve pençesi aslana benzer, düzgün sakallı ve bükülmüş bıyıklı, kahredici, sabırlı ve hırçın, kendi zamanında eşi ve benzeri bulunmayan bir hükümdardı. Yaratılış ve karakteri latif olmakla ve cismi olması gerektiğinden heybetli ve bütünüyle ölçülüdür.¹¹⁴

Sultan Murad Han'ın Yüce Karakterinin Beyanı;

Ve latif görünüşleri orta boylu ve yuvarlak suratlı, mübarek yüzü etli ve kırmızı benizli, şehla gözlü, mülayim ve latif sözlü, çatma kaşlı ve iri inci dişli, şahin bakışlı ve koç burunlu, mübarek sakalı seyrek, yuvarlak ve düzgün ve bıyığı heybetli, çenesi uzun ve boynu uzun, sinesi geniş, kolları güçlü ve uzun, parmakları etli, görünüşü heybetli, sağlam bir yüce sultanı. Vardığı yerde fethedip ve uğradığı düşmanı yenip alt etmeyince durup dinlenmezdi. Her ne tarafa yönelse zabt eder ve düşmanlarını alt ederek kılıçtan geçirip toprağa gömerdi.¹¹⁵

Sultan Yıldırım Bayezid Han'ın Yüce Karakterinin Beyanı;

Sesinin heybeti cihanı kaplayıp şimşek gibi her tarafa ulaşır düşmanın içine ateşler salardı. Ülkelerini yakıp yıkıp geniş dünyayı başlarına dar ettiğinden dolayı, alçaklar güruhunun nezdinde bundan dolayı adı Yıldırım Bayezid diye meşhur olmuştu.¹¹⁶

¹¹⁴ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 107-113

¹¹⁵ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 115-116

¹¹⁶ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 119-120

Sultan Mehmed Han'ın Yüce Karakterinin Beyanı;

Ve kaşları siyah çatma ve çekik ve dünyanın gerçeklerini gören gözleri ve cihanın gözünün nuru ve göz bebekleri nur saçardı. Koç burunlu ve sarımtırak kırmızı beyaz benizli, çenesi yuvarlak ve ölçülü ve ayva tüyleri altın teli gibi, bahadırane şekilli bıyıkları gonca üzerinde taze reyhan gibi ve dudakları bitişik ve sinesi yassı, boynu uzun ve pazıları güçlü ve savaşçı, boyu yiğitlerinki gibi uzundur.¹¹⁷

Sultan Selim Han'ın Yüce Karakterinin Beyanı;

Yaratılışlarının özelliği kemal-i letafet üzere, orta uzun boylu, iri, ancak zarif ve güzel karakterli, sağlıklı ve istikamet üzere zekaya sahipti. Yüzü yuvarlak ve geniş, karakteri kabul edilemeyecek kadar iyiydi. Göz ve kaşı çatma siyah, yanağı güneşi ve ayı kışkındıracak kadar güzel, koç burunlu ve sürahi boyunlu, bıyığı bahadırane yılan gibi kıvrılmış, ülkeleri fetheden heybeti, kuvvetin kaynağı ve saadet cevheri ve yiğitlik madeni olduğu için kahramanlığıyla kahır kılıcını çekip düşmanın vücudunu perişan etmiş, zekasının elmasıyla hepsini zehirleyerek düşmana göz açtırmamıştır. Sinesi yassı ve kolları güçlü ve uzun, boyu savaşçılar gibiydi. Allah'ın Kahhar isminin tecellisi sultanın namı, gönül alıcı güzelliği vardır.¹¹⁸

Sultan Süleyman Han'ın Yüce Karakterinin Beyanı;

Çatma kaşlı, koyu ela gözlü, güzel ve zarif koç burunlu ve aslan gibi heybetli, yüksek seslidir.¹¹⁹

4.FİZYONOMİ İLMİNE BAĞLI İLİMLER

Kıyafet ilmi, bedeninin farklı organlarını inceleyerek bir çıkarımda bulunmak yolunu seçtiğinden kendi içinde de organlara bağlı olarak alt bölümlere ayrılmıştır.¹²⁰

İnsanların dış görünüşünü, yüz hatlarını ve bunların birbirleri üzerindeki etkilerini ele alan kısımlarına 'Kıyafetü'l-beşer' denilir. Kıyafetü'l-beşer ilmi, 'Kıyafetü'l-insaniye' ya da 'Kıyafetü'l - ebdan' ismi ile de anılır.¹²¹

¹¹⁷ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 137-141

¹¹⁸ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 151-157

¹¹⁹ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 160-165

¹²⁰ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 39

¹²¹ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 38

Eskiden Arabistan'da yerdeki ayak izlerine bakarak iz sahibi hakkında bazı tespitlerde bulunan, kişiler arasındaki benzerliklerden, özellikle ayak benzerliklerinden akrabalık derecesini belirlemeye çalışan kimselere kaif denmektedir. Önceleri kuralları tam olarak tespit edilmemiş olan kayiflik zamanla gelişerek ilim dalı olarak kendini göstermiş, insanın zahiri vasıflarına bakarak görünemeyen içindeki özelliklerini anlamlandırmaya çalışan kişiye de kayif ya da kıyafet-şinas denmiştir. Arapça'da firaset lafzı da iz sürmek, başkasının ardından gitmek manasına geldiğinden Arap alimleri ve edipleri kıyafet kelimesi yerine firaset kelimesini daha çok tercih etmişlerdir. Halbuki ilim dalı olan kıyafet firasetten daha az bir alanı kapsamaktadır.¹²²

Bu ilimde kayif olma vasfı bulunan kişi sadece bireyin derisini göreberek nesebinin özelliğini, asaletini anlayarak bazılarının da ecdadının karakterleri hususunda hüküm vererek soylarını kesin olarak tespit eder. Kayifler, hiçbir şekilde tanımadığı halde neseplerinden kuşku duyulan çocukların sadece derisine bakarak, ebeveynlerini, anne ve babalarını da gözlemleyerek çocuklarını kesin olarak tespit edebilirler. Kayif bir kişinin, insanın sadece derisine ve başka azalarına bakıp hüküm vermesine kıyafet-i beşer ismi verilir. Aslında bu sanatın sırrı tıp ilminde vardır. Zira evlat ile ebeveyn arasında münasebet ve benzerlik gerekir. Bu yüzden evlat babasının sırrıdır denilir. Ancak benzerlik bazen zahiri olup, ilk bakışta herkes tarafından görülürken, bazen de gizli yönlerde olur. Sadece bu ilme sahip olanlar görebilirler.¹²³

Ayrıca ayak ve tırnak izleri üzerine olan kıyafet-ül isr ilmi, bu anda gerçekleşen bazı vakalardan hareket ile gelecekte meydana gelebilecek olaylar konusunda akıl yürütme olan ilm-i irafet, insanın el ve ayağında bulunan çizgilerle o şahsın halleri için çıkarımda bulunmaya ilmü'l-hututu eküff ü akdam ilmi, insanın organlarında görülen seğrime ve çarpıntı durumlarından hareketle gelecekte olabilecek olaylara dair hüküm çıkarma ilmü'l-ihtilac, keçi ve koyunun kürek kemiğine bakıp savaş, barış, kıtlık ve bolluk konusunda bir sonuç çıkarma ilmü'l-ektaf, gök gürültüsü, bulut ve şimşek gibi tabiat olaylarını araştırıp yazın veya kışın yağmurun yağıp yağmayacağına yönelik çıkarım yapma ilmine ilmü nüzülü'l-gays, yer altındaki suları bulmaya ilm-i riyafe, madenlerin önce yerlerinin belirlenmesi, daha sonra da çıkarılmasına ilmü istinbatı'l-

¹²² Bin Bâli, a.g.e., s. 31

¹²³ Bin Bâli, a.g.e., s. 32

ma'âdin'dir. Bu ilimler Mustafa bin Bali'ye göre ilm-i firasete yakın ilimlerdir. Birçok firaset-nameye göre ise bu kadim ilmin alt dallarıdır.¹²⁴

Gerek ilmü'l-firâset, gerekse de ilmü'l-kıyafe adları altında benzer tarzda çok sayıda alt araştırma alanları tespit edilmiş ve açıklanmıştır. "Taşköprizâde'ye göre ilmü'l-kıyâfe adıyla da anılan firâset ilminden doğan alt ilimler şunlardır:

İlmü'ş-şâmât ve'l-hayalân: İnsandaki ben vb. şeylere bakıp onun iç dünyasını keşfetmek.

İlmü'l-kef veya ilmü'l-esârîr: Kişinin el, ayak ve yüz hatlarına bakıp huyunu ve şahsiyetini anlamak.

İlmü'l-ektâf: Keçi ve koyunun kürek kemiğine bakıp savaş, barış, kıtlık ve bolluk konusunda bir sonuç çıkarmak.

İlmü'l-irâfe: Şu anda meydana gelen bazı olaylardan hareketle gelecekteki olaylar hakkında akıl yürütmek.

İlmü'l-ihtilâc: Organlarda görülen seyirme, çarpıntı vb. durumlardan ileride meydana gelecek olaylara dair sonuç çıkarmak.

İlmü'l-ihtidâ bi'l-berâri ve'l-akfâr: Sahra ve çöllerde yön tayin etmek.

İlmü istinbâti'l-ma'âdin: Madenlerin yerlerini belirlemek.

İlmü'r-riyâfe: Toprağın nemine, üzerindeki bitkilere ve orada barınan canlılara bakarak yeraltı sularını bulmak.

İlmü nüzûli'l-gays: Yağmurun yağıp yağmayacağını tahmin etmek.

İlmü kıyâfeti'l-beşer: İnsanların organlarına ve bunlar arasındaki ilişki ve oranlara bakıp kişilerin ruh yapılarını teşhis etmek, iki kişi arasındaki benzerliği dikkate alıp aralarında nesep bağı bulunup bulunmadığını belirlemek."¹²⁵

Bu ilimlerin birçoğu, fizyonomi ilmine doğrudan bağlı olan ilimler olmasa da yöntem ve teknik açısından bakıldığında görünenin arkasındakini daha iyi anlama çabası amaçlandığından bu ilimler birbirine konu bütünlüğünde bağlanır.

¹²⁴ Bin Bâlî, a.g.e., s. 40

¹²⁵ Bozkurt, a.g.m., s.35

İKİNCİ BÖLÜM

FİZYONOMİ VE EĞİTİM İLİŞKİSİ

1. FİZYONOMİNİN EĞİTİMDE KULLANILMASININ YARARLARI

Fizyonomi ilmi yüzyıllardır birçok alanda kullanılmış ve hala kullanılmaktadır. Fakat en uygun ve işe yarar alanı eğitim olarak kendini gösterir. Zira, insanı insan için yorumlayan bu ilim, kişiyi yönlendirmede ve ona uygun yol çizmede eğitim alanıyla aynı yolda gitmektedir. Bu sebeple fizyonomi ile eğitim arasındaki bağ bu bölümde irdelenecektir.

1.1.Fizyonomi İlimine Duyulan İhtiyaç

Dindarlık, tabiatı uygun olan insanlarda kemal ve olgunluktur. Fıtratı ehil olmayan, sert ve kurak tabiatlar için din, onlarda hasıl olacak hoş olmayan hal ve hareketlerin bastırılması anlamına gelir. O da büyük bir iştir. Tabiatının problemlili, hileci olduğunu hisseden insan, kendisini dürüstlük için zorlamalıdır. Âkil adam öyle yapar. Akıldan mahrum olan ise der ki; “Ne yapayım bu benim kaderimmiş”. Halbuki insan tam da ‘bu kaderdir’ denilen şeylere karşı, imanı, ahlakı ve sabrıyla mücadele etmek için yaratılmıştır. Görevi tabiata teslim olmak değil, onunla mücadele ederek, onu doğru yöne çevirmektir.¹²⁶ İşte bu sebeple fizyonomi ilmi, kendisini eğitip tabiatını tanımak ve yön vermek için bir başlangıç kabul edilir.

Yaşamımızla alakalı oldukça fazla olay irademizin dışında meydana gelmektedir. Fakat iman ve küfür, mutluluk ve mutsuzluk, başarı ve başarısızlık gibi ferdin gayretinin gerektiği sahalarda yazılı olan ve değişmez bir hüküm olması durumu yoktur! Dolayısıyla insanın herhangi bir olay durumunda kesin olarak yüzde yüz hangi tutumu takınacağını bilemez ve tahmin dahi edemezsiniz. Lakin genel olacak plan ve program ortaya çıkarabilirsiniz. Yetenekler önemlidir, ama onları geliştirmek ve doğru kullanmak çok daha önemlidir! Çok iyi bir bilgisayarınız olabilir. Ama operatör, fonksiyonlarını kullanmayı bilmiyorsa ondan maksimum performans

¹²⁶ Bulut, a.g.e., s. 76

alamaz. İyi bir operatör ise, çok yüksek kapasiteli olmayan bir bilgisayardan da çok iyi neticeler alabilir! Niyet ve gayret, çok şey değiştirir.¹²⁷

Şu bedeninin imkanlarını kullanan irade ve akıl da o operatör gibidir. Mesela, bir insanın yapısında kleptomani istidadının (yoğun çalma dürtüsü) var olduğunu düşünelim. Bu insanın hırsızlık yapması gerekir fakat adam değil çalmak, yere düşmüş bir şeyi bile almaktan sakınıyor. İşte terbiyenin, ahlakın, imanın, Allah korkusunun ve dinin önemi burada ortaya çıkmaktadır. Allah korkusu olmayan veya ahlak duvarını aşmış bir insan, -toplum kontrolünden de uzaksa- sadece içgüdüleriyle hareket eder ve tabiatındaki yapıyı sergiler. Halbuki her insan iyilik kadar, belki kötü ve çok kötü huylara sahiptir. İşte din, ahlak ve kanun, fitratta var olup kişiyi yanlış yöne sevk edebilecek bu dürtüleri bastırması ve kontrol altına alması için aklın ve iradenin hizmetine sunulmuş ek güçlerdir. Ahlak ve Allah korkusuyla kişi tabiatındaki sapsmaları daha kolay kontrol altına alır.¹²⁸

Bütün bu sorgulamaların ve düzeltmelerin yapılabilmesi için bireyin kendini tanıması gerekir ve deyimi yerindeyse fabrika ayarlarını bilmesi lazımdır. Bu bilgiye ulaşmanın bir yolu da kıyafetname bilgisinden geçmektedir.

1.2.Bireyin Eğitiminde Kullanılacak Fizyonomi Bilgilerinin Gerekliliği

Firaset-namelerde insan tavır ve hareketleriyle ilgili hükümler de bulunmaktadır. El kol hareketleri, yürüyüş tarzı, gülüş tarzı, sesi vb. kişinin kimliğini ele veren birer işaret olarak değerlendirilir. Çünkü kıyafet ve firasetle ilgili eserlerin önemli bir amacı insanlara dış özelliklerin ve davranışların ne manaya geldiğini öğretmek buna göre kendi iç ve dış dünyalarına çeki düzen vermelerini sağlamaktır. Yoksa söz konusu dış özelliklerini söyleyerek bu özelliklerin iç bünyenin değişmeyecek durumuna işaret edip onları ümitsizliğe ve kötülüğe mahkûm etmek değildir. Yusuf Has Hacib'e göre çocukların davranışlarıyla anne-babaların davranışları arasında çok yakın bir ilişki vardır.¹²⁹ Firaset ilmi çerçevesinde de değerlendirilen bu görüşler şu şekilde ifade edilir: "Çocukların tavır, hareketi kötü ise, o kötülüğü baba yapmıştır; çocuğu iyi olmaktan mahrum eden odur."¹³⁰"Çocukların iyi ya da kötü olmalarının sebebi anne

¹²⁷ Bulut, a.g.e., s. 24

¹²⁸ Bulut, aynı yer

¹²⁹ Çavuşoğlu, a.g.m., s. 301

¹³⁰ Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, çev.Reşid Rahmeti Arat, Ankara : TTK, 1988, b1225

ve babalarıdır.”¹³¹ Eğitim önce ailede başladığından ebeveynlerin ilk işi kendilerini eğitmek olmalıdır. Eğitimde yer alan ‘model alarak öğrenme’ çocuklarda ilk olarak anne baba tarafından oluşturulur. Kişi, daha anne ya da baba olmadan önce kendi fizyonomi bilgisine vakıf olarak kendi özünü tanımalıdır. Bunun sonucunda karakterindeki doğru eğilimlere yönelmeli, yanlışta sevk edecek ahlaki durumlardan kendini uzak tutmalıdır.

Çok hareket eden ve atılgan bir yapısı bulunan bir kişiyi aşırı durgun ve çok sakin bir kimse yapamayız. Lakin onun bu halini, hareketliliğini, atılganlığını çok iyi bir mecrağa yönlendirebilir ve doğru vasıflı bir birey yetiştirebiliriz. Delice ve gürül gürül akan bir ırmak düşünelim. Bu nehir bazen kabarıp çevredeki arazilere zarar verir. Bu nehri yok edemeyiz ama önüne bir sed yapıp çevreyi aydınlatabilir, sulayabilir ve bu ırmaktan oldukça faydalanabiliriz.¹³²Bu sebeple insan kendini ve çevresindekileri iyi tahlil etmelidir ki zararı faydaya döndürebilsin.

Nitekim İbrahim Hakkı Hazretleri’nin Marifetname eserinde bu konuya daha derin değinilmiştir ve eserin sahibi konuya şu açıdan yaklaşmıştır: “.....Sonra Allah lütuf ve inayetiyle, hikmetinin gereğini, sanatının inceliğini bu yaratıkta (insanda) göstermiş. Yüzünü, şekil ve yapısını içine (özüne); organlarının biçimini ahlak ve karakterine bir işaret yapmıştır ki, insan şekil ve yapısından kendi vasıflarını bilip ona göre ahlak ve hareketlerindeki, huylarındaki eksik ve aksaklıkları düzeltsin. Sonra arkadaş ve dostlarının vücut yapısı ve şekillerine bakıp zeka ve karakterlerini, huy ve tabiatlarını, ince sezmiş ve zekasıyla bilsin. Ve buna göre onlara muamele etsin; beğensin, sevsin ve aklını kullanarak, karakterlerine göre hareket ederek onlarla geçinip gitsin. Ya da onlardan uzaklaşıp emniyet, rahat ve selameti bulsun. Ne kendisi kimseden incinsin ne de kimseyi incitsin. Gönül hoşluğu ile rahat oturup kalksın. (Ey kendini akıllı bilen, dünyada insan olsun, cin olsun herkes için en geçerli, en makbul şey şudur ki; ne sen kimseden incinesin, ne de kimse senden incinsin!).”¹³³

Shakspeare e kendi devrinde ilm-i sima mütehassıslarından bir doktor:

¹³¹ Yusuf Has Hacib, a.g.e., b1486

¹³² Eren, a.g.e., s. 30

¹³³ İbrahim Hakkı, a.g.e., s. 208

-“Kırk yaşından sonra bile musikiye çalışsanız muvaffak olursunuz!” demiştir.¹³⁴

Bireyin eğitimi ölünceye kadar devam eder. Bu sebeple kişi, kendi şifresini çözmeli ve hiçbir fırsatı kaçırmadan yolunu ona göre çizmelidir.

2.FİZYONOMİ İLMİNİN EĞİTİMDE UYGULANMASINDA DİKKAT EDİLECEK HUSUSLAR

Kıyafetname ilmi her ne kadar elzem olsa dahi, işin ehli olmayan ya da niyeti halis kişiler tarafından yapılmadığında yanlış çıkarımlar olabilir. Kişiyi yanlış yönlendirebilir ve ilmin değeri yitirilebilir. Eğitim insan hayatını etkileyen en derin meselelerden biri olduğundan yönlendirilecek kişinin fizyonomi incelemesi mevzusunda çok dikkatli olunmalıdır. Zira fizyonomi teşhisinde, belli bir kaniya varıldıktan sonra verilen eğitimin yanlış bir bilgi olduğunun sonradan fark edilmesi sonucu olayın geriye döndürülmesi çok zordur. Bu sebeplerle her ilme zayıf verecek kişiler ve olaylar olabileceği gibi, fizyonomi ilminde de aynı durum söz konusudur. Bu bölümde hassasiyet isteyen bazı konular üzerinde durulacaktır.

2.1.Fizyonomistte Bulunması Gereken Haller

Fizyonomik tespitin yerinde olabilmesi için en başta ilme vakıf bireyin meziyetlerinin uygun olması gerekmektedir. Yanlış temellendirilen bilgiler hem kişiye zarar verir hem de bu kadim ilmi itibarsızlaştırır.

İlm-i firasette itibar, zahiri suretin bilinmesine bağlıdır. Hususi işler arasında zıtlıklar ve farklılıklar bazen açık ve ortada olur ve herkes fark eder. Bazen de farklılıklar ince ve hassas olur, herkes bunları ayırt edemez. Bununla beraber, işitme duyusu da tam olmalıdır. Zira gözle eşkaldeki zıtlık ve farklılıkları, işitme duyusu ile de sesin mertebelerini anlayıp her şekle uygun seslerin özelliklerini ayrıntılı bir şekilde bilmelidir. Ayrıca hafızası da tam olmalıdır. Yoksa gördükleri ve işittikleri hafızasında kalmaz ve insanlar hakkında verdiği hüküm de zayıf olur. Ancak bu kuvveleri mükemmel olan, insanın alamet ve delillerini tutmalı ve hayvanların hallerini birbirine bağlayabilmeli, uzun süre bu ilme meleke kazanıp birçok delili ve işi tecrübe

¹³⁴ Fahreddin, a.g.e., s. 171

etmelidir. O zaman insanların hulklarını tamamıyla bilip, gerekli delillerle davrandığında kararlarında çoğunlukla isabet eder.¹³⁵

Yusûf Hâlis'in düşüncesine göre, kıyâfet ilmi ile alakalı kesin ve güvenilir bir hüküm vermek için eserleri bir defa değil, defalarca okuyup özenle davranmalı ve çokça tecrübe etmelidir.¹³⁶

Bundan dolayı eserinde şöyle zikretmiştir: “Tenbîh: Bu ilmi tahsîle heves-kâr olan zevâta şöyle irâe[-i] tarîk olunur ki, mezkûr nişânelerden yalnız bir nişâne ile hüküm olunmayıp lehcede bulunan nişânelerden birini diğer nişânelerin hükümleriyle kompas ve tatbîkten başka lehcede görünen alâmetlerin kâffe-i ta'rîfleri hâtıra getirilerek muhâkeme olundukda bir alâmet ile istidlâl olunacak muhâkemededen birkaç alâmet ile istidlâl ü hüküm olundukda hüküm-i mezkûr daha ziyâde kuvvet ve doğru olacağı âşikârdır.”¹³⁷

Geçmiş delillerden birisi, kuvvetli bir delil olmayınca kesinlik ifade etmez, zannî bir delil olup, zayıf bir kanaati ifade eder. Eğer bir hulkun varlığına uygun delil ve işaretler, alamet ve emareler olursa, o zaman hulkun oluşmasında zan son derece kuvvetli olur. Bu yüzden ehl-i firaset mümkün mertebe fazla delil istemeli, bir delille yetinmemelidir.¹³⁸

Mesela; iyi bir el çizgi yorumcusu için, yalnız bir elde görülen ipuçlarına bakmak da yeterli değildir. Her iki elin de bütün ayrıntısına dikkat etmesi gerekir. Bir tek ele bakmak çoğu kere insanı yanıltır. Çünkü bazen bir elde görülen çizgi veya işaret, diğer elde görülen özellikleri geçersiz kılabilir.¹³⁹

Kıyafetname tek uzuv analizine değil, bütün uzuvlardan elde edilen genel bir çıkarıma dayandırılmalıdır. Üstelik her insanın kıyafetnameyi içselleştiremeyeceğini bilmekte ve bildirmekte fayda görmekteyiz. Uzuvların ve kişilik hallerinin analizlerine

¹³⁵ Bin Bâlî, a.g.e., s. 163

¹³⁶ Mehmet Kırbıyık, “Kıyâfet-Nâme-i Cedîde Hakkında”, *Erzurum, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 39, Prof. Dr. Hüseyin AYAN Özel Sayısı* (2009), s. 804

¹³⁷ Kırbıyık, aynı yer

¹³⁸ Bin Bâlî, a.g.e., s. 162

¹³⁹ Bulut, a.g.e., s. 36

tam vakıf olmak isteyen kimselerin bahsi geçen eserlerin tamamını okumaları da gerekmektedir.¹⁴⁰

2.2.Coğrafi Şartlara Göre Fizyonomi Bilgilerinin Değişimi

İnsanların yaşadığı muhitlere göre mizaç ve tabiatları değişebilir. Yeknesak bir hayat içinde olan prensler, hükümdarlar ve bunlara tâbi olanlar, ekseriya muttasıf oldukları fitri evsaf ve meziyetleri kaybederler. Bunların yerine muhit ve alışkanlıkların doğurduğu vasıf ve meziyetler kaim olur. Bu tezahür suni olmakla beraber, sahibin hakiki evsaf ve meziyetleri gibi nazarı dikkate almak lazımdır.¹⁴¹

İnsanoğlunun birçok sınıftan ibaret olduğunu, her sınıfın birçok vasıfları olduğunu herkes bilir. Mesela, toplumların büyüğü Fars, Rum, Hint ve Türk'tür. Bunlar da birçok sınıfa ayrılırlar. Her sınıf ahlak ve fiillerinde diğerlerine zıttır. Böylece, karakter çeşitlerinin hepsini öğrenip, bir sınıftan bir şahsı başka bir sınıftan birine benzetsek o sınıfın ahlak uygunluğu ile hükmederiz. Mesela, doğuluların boyları uzun, kalpleri kuvvetli ve cesaretleri fazla olur. Batılıların boyu küçük ve kalpleri zayıf olur. O halde doğulu bir kişiyi batılı birinin şekline benzetsek, batılıların halleriyle ve huylarıyla vasıflı olduğuna hükmederiz. Diğer sınıf ve toplumlar da bu kıyas üzeredir. Muhakkak ki en doğrusunu Allah bilir.¹⁴²

Paris'e bir bedevi şeyhi geldiğinde fizyonomi mütehassısları derhal şeyhin etrafını sardılar ve kendisini tahlile başladılar. Mütehassıslar, bedevi şeyhine şu teşhisleri koydular; gözleri hilekar, burnu korkak, ağzı geveze, dudakları şehvetperest, boynu ince ve korkak, çenesi iradesiz, alını az düşünceli, kaşları perişan fikirli ve saçları yumuşaktır. Halbuki bedevi şeyhi Paris şehrine midesindeki bir hastalığı tedavi amaçlı gelmiştir ve yirmi gün içinde işini bitirmiştir. Bu müddet zarfında hastanedeki odasından bir yere çıkmamıştır. Kendisiyle sık sık görüşen fizyonomi mütehassısı, bir müddet sonra bedevi şeyhinin evsafında sadece kaşlarından perişan fikirli olduğunun doğru tespit edildiğini söylemiştir. Bu tecrübe göstermiştir ki, ırklar tehalüf ettikçe insanların evsaf ve mizaçları da değişmektedir. Avrupai ırkların zikomları, kulak kenarları, çeneleri, burunları tamamen başkadır. Zenci ırkının ve Berberilerin

¹⁴⁰ Ayşe Yılmaz, "Kıyafet İlmiyle Oluşturulan Eserler ve Bu Eserlerden Seçilmiş Örnekler", *Bitlis, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, (2012), s. 134

¹⁴¹ Fahreddin, a.g.e., s. 202

¹⁴² Bin Bâlî, a.g.e., s.161

teşekkülleriye büsbütün farklıdır. Şüphesiz ki bunlar üzerinde yapılması gereken etütler başka bir deneyim sistemine dayandırılacaktır.¹⁴³

2.3.Fizyonomi Tespitinde Dikkat Edilmesi Mecburi Durumlar

Marifetname gibi eserlerde insan karakterleriyle ilgili tespitlere bakan ve bunları yüzde yüz doğru kabul edenler, çevrelerindeki kimselere, hatta kendilerine şüpheyile bakmaya başlarlar. Halbuki ilgili tespitleri ‘kanaat verici birer özellik’ olarak değerlendirirler, böyle bir kötü durumdan kurtulacaklardır. Yani, böyle eserlerde nazara verilen tespitlerden hareketle, muhatabımız hakkında az çok kanaat sahibi oluruz, fakat bu kanaatin hüküm haline gelmesi için daha yakından tanımaya ihtiyaç vardır. Faraza, dış özellikleri cimriliğe işaret eden birisi, yaratılış icabı gerçekten çok cimri bir tabiata sahip olabilir; ama bu aşıl(a)maz bir tabiat değildir. Böyle bir kimse, ciddi bir nefis terbiyesi yaparak, çok cömert bir kimse haline gelebilir.¹⁴⁴

Yüz, insan karakterinin imzasını taşımaktadır. Bir insanın yüzüne bakarak onun karakteri ve duyguları hakkında önemli ipuçları yakalayabiliriz. İnsanlar için günlük hayatta arkadaş seçimi, iş ortağı seçimi, eş seçimi gibi alanlarda karşıdaki insanın karakterini bilmek oldukça önemlidir. Fizyonomi hakkında bilgi sahibi olan uzmanların, insanların karakterleri hakkındaki tahminleri %90-99 arasında isabetli olmaktadır. Psikolog ve psikiyatri uzmanlarının fizyonomiye göre karakter analizlerinde isabet oranları diğer insanlara göre daha yüksektir. Ayrıca insanların karakterlerinin gelişim sürecinde, almış olduğu eğitim, dini inancı, aile ve içerisinde yaşadığı toplum, hayata bakış felsefesi de etkili olmaktadır.¹⁴⁵

Deliller birbirine zıt olsa, yani bir delil bir şeyin varlığını, bir delil de yokluğunu gerektirse tercih edilecek meziyet birçok yönden ele alınır:

Evvela, hulkun oluşmasına delalet eden, o hulkun olduğu yerde veya yakınında olsa, o delil diğer âzâlardaki delillerden daha makbul ve önceliklidir. Mesela, bir kimsenin gözünde ve derisinde korkaklık, göğsünde ve yüzünde ise cesaret delili olsa bu delil (yani ikincisi) tercih olunur. Zira cesaret kaynağı kalptir ve ona yakın olan organ uzak olandan daha kuvvetlidir. Ayrıca iki delile de itibar edilebilir. Yani

¹⁴³ Fahreddin, a.g.e., s. 173-174

¹⁴⁴ Eren, a.g.e., s. 20

¹⁴⁵ Emre Demir, Sahire Doğru, a.g.m., s. 4

cesarete de, korkaklığa da delalet etse, o şahıs hem korkak hem cesur olur. Hangisi kuvvetliyse o hulk fazla olur. Bu durum bütün kısımlarda geçerlidir.¹⁴⁶

Zıtlıklara delil olan şeyler,

İtidal ile bir araya gelse,

Buluştukları yer abad olur.

Mesela kendisi köse, boyu uzun olsa,

O kişi kösedir diye ayıplanmaz.

Eğer yüzü nurani olursa,

Ancak bunu nurani yüzlü kişiler anlarlar,

Hangi cihetin işaretlerinin fazla olduğunu

Ancak basiret ehli anlar.¹⁴⁷

O huyun varlığına ve yokluğuna delalet eden delil, sayıda ve nitelikte yani kuvvet ve zayıflıkta eşit olsa beklenmelidir ki, eğer bir taraf nitelik ve sayıca veyahut her iki yönden de kuvvetli olursa kuvvetli taraf tercih olunmalıdır.¹⁴⁸

Hayatta en masum tavırlı ve hüsnü ahlak sahibi insanların bile katil oldukları mevcuttur. Şu kişi cinayet işler ve bu işleyemez diyerek hakikatli bir ayırım yapmak imkansızdır. Lakin bireyleri ilm-i sima nokta-i nazarından değerlendirme ve mütalaa edecek olunursa, bunlardan bazılarının bahsedilen fiili işlemesine fitraten müsait olduğunu görürüz. Mesela, bazı insanlar vardır ki, yaratılışları itibariyle iyi ve kötü her şeye alet olabilme imkanları vardır. Ekseriya ruhu zayıf ve muhakemesiz bazı kimseler, her şeyden çok çabuk etkilenirler ve teşvik etmek kolaydır.¹⁴⁹

Nakledilir ki; Hipokrat'ın resmini fırsatte mahir olan bir bilgin gördüğünde 'Bunun sahibi zamana uymuştur' demiş. Hipokrat bu halden haberdar olduğunda

¹⁴⁶ Bin Bâlî, a.g.e., s. 165

¹⁴⁷ Bin Bali, aynı yer

¹⁴⁸ Bin Bali, aynı yer

¹⁴⁹ Fahreddin, a.g.e., s. 228

tasdik edip demiş ki, ‘Riyazetle nefsimi terbiye edip bundan uzaklaştım’. Güzelliklerin kötülükleri yok ettiği muhakkaktır.¹⁵⁰

Fizyonomi mütehasşısının aldandığı kişiler genellikle melankolik tiplerdir. Tabii haliyle bakışı hüznün ve keder olarak bulunan hali, hiddetlendiği anda aniden bakışındaki anlam öfke ve kine dönüşür.¹⁵¹

Tabii ki söylenenler, eğitilmemiş yapı için geçerlidir. İnsanın eğitilmesi demek, yaratılışında var olan eksiklikleri tamamlamak veya taşkınlıkları dizginlemektir. İnsan öğrenerek mükemmelleşen bir varlıktır. Bir insan, şu yargılara bakıp çok kötü bir insanla karşı karşıya olduğu hissine kapılmamalıdır. Evet, o vasıflar, o haller doğasında olabilir; ama o insan, kendini eğiterek ve ahlak ile güzelleştirerek kendini olumsuzluklardan uzaklaştırmış olabilir.¹⁵²

Mesela, uzun, güçlü bir başparmak, mantıklı bir muhakeme ve güçlü bir irade kudretinin varlığını gösterir. Ama bunun gerçekte kullanılıp kullanılmadığını ancak diğer işaretleri inceleyerek anlayabiliriz. Çünkü bir şeyin varlığı ile onun uygun zamanda ve biçimde kullanılması ayrı şeylerdir. Potansiyel olsa da kullanılmaz yahut yanlış yerde kullanılır. Bazen de kişinin içinde bulunduğu şartlardan dolayı hiç kullanılmama ihtimali de vardır.¹⁵³

“Eğer bir insanda Cenabı Hakk’ın nuru görülse, artık onun sahip olacağı feraset ile başka delillere ihtiyaç duyulmaz.¹⁵⁴ Eğer insandaki nefs-i emmare ise, o hayvani nefsin hakimiyeti altında ve onun emirlerine memur olduğundan, ona tâbi olmuştur. Karanlık, zulmet, cehalet ve bulanıktan sıyrılamamış ve temizlenememiştir. Bunun için de bazen bir şeytan, bazen vahşi bir hayvan, bazen canavar ruhlu, bazen de hayvani vasıflı olur. Fakat şekil olarak insanlığını muhafaza eder. Eğer insandaki nefs-i levvame (kınayan nefis) ise, hayvani nefse karşı bazen galip, bazen mağlup olduğu için, bu nefis bazen hayvan sıfatlı olabileceği gibi, bazen de insan sıfatlı olabilir. Eğer insandaki nefis, ilham alan nefis (nefs-i mülhime) ise, devamlı olarak hayvani nefse galip gelir. Eğer insandaki nefis tatmin olan (nefs-i mutmaine) olursa, savaşı barışa,

¹⁵⁰ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 79

¹⁵¹ Fahreddin, a.g.e., s. 231

¹⁵² Bulut, a.g.e., s. 131

¹⁵³ Bulut, a.g.e., s. 190

¹⁵⁴ İbrahim Hakkı, a.g.e., s. 216

kavgayı da razı olmaya döndürür. Onda her türlü kötülükler hayra döner. Bu hayır ve şerler onu bağlamaz. Nefsi gerçek bir ruh olur ve bütün varından, yoğundan vazgeçer. Bunun için de ona düşman olanlar düşmanlığı bırakır ve ona dost olur. Onda benlik namına bir şey kalmaz. Mertebesi bu derece yüksek olanların durumlarını anlatmak mümkün değildir.”¹⁵⁵

Elbette ki her fizyonomik tespit kesin bir bilgi değildir. Yaşamın içinde kendisini eğiten birey kendinde bulunan özellikleri değiştirmiş veya yok etmiş olabilir.”Şöyle bir olay anlatılır: Jüpiter, Sokrates’in yüzünü inceledikten sonra simasından hareketle onun olumsuz eğilimlerini ‘içgüdülerine düşkün, ayyaş’ diyerek dile getirmiş. Sokrates ise, onu dinledikten sonra ‘Ben içgüdüsüne düşkün bir ayyaş mıyım? Bu benim meylim olabilir; lakin bu durumu ben irademin altına aldım’ diyerek karşılık vermiştir. Yani insan olumsuz özelliklerinin bilincinde olarak onu kontrol altına alabilir ve onları terbiye edebilir.”¹⁵⁶

Eski zamanlardan beri her vakit iri burnun yüksek bir idrak simgesi olarak görüldüğü bir gerçektir. Hakikaten, böyle karakterli kişilerin iri burunları olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte eğer ki burun düz, orantılı ve dengeli biçimdeyse, bu kişinin necip karakterli, doğru ve ahlakı iyi birisi olduğu söylenebilir. Tarihte yer alan ünlülerden ikisi bu hususta istisna oluşturur. Bunlardan ilki Sokrates, diğeri ise Michelangelo. Sokrates’in çocukluktan beri böyle burnunun olup olmadığı belli değil. Lakin, Michelangelo’nun bir tesadüf sonucu burnunun kırıldığını ve bunun sonucunda “küçük burunlular” kategorisinde olan bir kişi olduğunu biliyoruz.¹⁵⁷

Kişinin başına sakatlık veya ameliyat gibi durumların gelip gelmediği bilinmediğinden kesin hüküm konusunda dikkatli davranılmalıdır. Zira bu hususta; Balizade Mustafa Efendi kıyafetname eserleri hususunda olumsuz da olsa farklı bir kanıya vararak şöyle demiştir: “Bu ilim zandır, zira zan bazen hata bazen de isabettir.”¹⁵⁸ Bu sebeplerle her ilimde olduğu gibi bu ilim de kesin bilgiler içermez. Zira bu ilim tecrübi bir ilimdir. Kesin ve değişmez denilen deney ve gözlem bilgilerinin dahi değiştiğine şahit olunduğu da bir gerçektir.

¹⁵⁵ İbrahim Hakkı, a.g.e., s. 217

¹⁵⁶ Uşaklıgil, a.g.e., s. 20

¹⁵⁷ Aleskerli, a.g.e., s. 77

¹⁵⁸ Yılmaz, a.g.m., s. 131

Kimin bakışı küçük erkek çocuğu gibi olsa,

Gözleri güler gibi olsa.

Ömrünün uzunluğuna işaret eder.

Pek de buna güvenmek ahmaklıktır.

Çünkü ecel okunu kader yayı attığı zaman,

Gözün bu işaretini ortadan kaldırır.¹⁵⁹

Dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, insanın yararına olan bu ilimde hassas olunması gerektiğidir. Herhangi bir yanlışlık ve zanda ısrar etmek kişiye yarardan çok zarar getirir.

3.EĞİTİM VE ÖĞRETİMDE KULLANILAN BAZI YÖNTEM VE TEKNİKLERİN FİZYONOMİ İLMİYLE UYUMU

İnsan önce kendini doğru yetiştirmek, sonra o aldığı eğitimle hayatını doğru yönlendirmekle mükelleftir. Bizde eskiden sara hastası ve down sendromlu çocuklara ne yapılacağı bilinmediği için onların eğitimine hiçbir çaba harcanmaz, bu çocukların çoğu erken yaşta ölürlendi. Ama şimdi artık eğitilebiliyor, bakımlarını yapabiliyoruz. En azından kendilerine bakabilme becerilerini kazandırabiliyoruz.¹⁶⁰ Bu özelliğe sahip insanların fiziki yapısıyla birlikte hareketlerinin ve duygusal yapılarının da birbiriyle örtüştüğüne şahit olmaktadır.

“Down Sendromlu olan çocukların taklit özellikleri dikkat çekmektedir. Mutlu, sevgi dolu, eğlenceli, dışa dönük yapısı olup oldukça sosyaldirler. Çoklu zekâ kuramı doğrultusunda sosyal zekâları diğer zekâ türlerinden daha yüksektir. Arkadaşlık ilişkilerini çok çabuk geliştirirler. Yeni tanıştığı insanlarla çabuk kaynaşır ve girdiği yeni ortama kolayca ısınırlar. Kimisi kolay öfkelenip saldırgan davranışlarda bulunabilir. Normal popülasyona göre baş çevresi, ağırlık ve boy düşüktür.”¹⁶¹

“Olguların hemen hemen hepsinde oblik palpebral fissürler, ensede fazla deri kıvrımı, mikrosefali, düz oksiput, santral yerleşimli oksipital saç kıvrımı, küçük ve

¹⁵⁹ Bin Bâlî, a.g.e., s. 198

¹⁶⁰ Bulut, a.g.e., s. 46

¹⁶¹ Serpil Dinçer, “Down Sendromlu Çocukların Gelişimsel Durumlarının Genişletilmiş-Gelişimi İzleme ve Destekleme Rehberi (G-GİDR) ile Değerlendirilmesi”, (Uzmanlık Tezi), Malatya, İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi, 2014, s. 14

displastik kulaklar, yukarı çekik gözler, epikantus, düz burun köprüsü, dar ve kısa damak, dilin dışarıda durması, Brushfield lekeleri, dolgun yanaklar, kısa geniş el, klinodaktili, simian çizgisi, ayak 1. ve 2. parmak aralarının geniş olması, ayak taban çizgilerinde artma gibi fenotipik bulgular görülebilmektedir.”¹⁶² Down sendromlu çocukların dış görüntüsü ile karakteri arasındaki genel benzerlik elbette ki aldığı eğitimle değişkenlik gösterebilir. Zira eğitim verilmeden önce de çocuğun fizyonomisine bakılarak bu teşhis konmuştur.

“Osmanlılar ilm-i kıyafeti diğer alanlarda olduğu gibi devşirme usulünde de kullanmışlardır. Beden yapısında bozukluk, anormallik bulunan çocuklar devşirilmezdi. Çok uzun boylu veya çok kısa boylular devşirme alınmaz, orta boylular tercih edilirdi. Bununla birlikte vücudu uyumlu olan uzun boylular devşirme alınır, anormal görünüşlü uzun boylular alınmazdı. Köse, kel, doğuştan sünnetli olanlar devşirilmezdi. Evli olanlar, köy kethüdasının oğlu, çoban ve sığırtmaç, Türkçe bilenler, sanatkarlar, şehirde yaşayanlar, İstanbul'a gelmiş olanlar da devşirilmezdi. Burdan da anlaşılacağı gibi daha gözü açılmamış, eğitime müsait, saf ve temiz çocuklar tercih ediliyordu. Evli, çoban, sığırtmaç, resmi dil olan Türkçe'yi öğrenmiş olan, sanat sahibi, şehirliler, İstanbul görmüş olan çocuklar gözü açılmış olduğu için eğitime müsait değildi. Devşirilecek çocuklar zeka testinden geçirilir, bu testte başarılı olanlar alınır, başarısız olanlar alınmazdı. Sokullu Mehmet Paşa'nın devşirildikten sonra zeka testinden geçirilmesi meşhurdur. Çocuklar bir tabak çorbanın başına oturtulur ve ellerine ağıza götürülemeyecek kadar uzun kaşıklar verilir. Sokullu elindeki kaşıkla karşıdaki çocuğa çorba yedirir, karşıdaki de Sokullu'ya çorba yedirir, böylece zeka testini geçmiş olurlar. Bu test aynı zamanda çocuğun bencil olup olmadığını, yardımlaşma vasfına sahip olup olmadığını da tespit etmektedir.”¹⁶³

Bu sistemde kıyafetnameciler verilecek eğitimde bir nevi kilit rolü üstlenmişlerdir. Devşirilen oğlanlar önce dini eğitim alır, Türkçe'yi öğrenir ve bu şekilde enderunda sistemli bir eğitimden geçirilirdi. Enderun'da her koğuşun başında sorumlu bir lala bulunur, koğuşun faaliyetleri bir deftere kayıt edilirdi. Çocuklar çok disiplinli bir eğitimden geçirilir, en ufak kusurları dahi hoş görülmezdi. Eğitimde

¹⁶² Dinçer, aynı yer

¹⁶³ Abdullah Demir, a.g.m., s. 27

zeka, kabiliyet, azim, sadakat, disiplin ve dürüstlük esaslarına uyulurdu. Saray için seçilen çocukların muayenesi saray ağası tarafından yapılırdı. Saray ağasının yanında saray-ı amire hocası da bulunur, ilm-i kıyafete göre çocukların alın çizgilerine, yüzlerine, vücutlarına bakarak seçme yapardı. Seçilecek olanların güzel yüzlü, mütenasip endamlı olması aranırdı. Seçilenler içerisinde özellikle potur oğlanları denilen Müslüman Boşnak çocukları saray için ayrılırdı.¹⁶⁴ Araştırmacılar, devşirme usulünü Osmanlı'nın çok uzun ömürlü olarak hükmetmesinin önemli sebeplerinden bir tanesi olarak kabul ederler.

Ayrıca öğrenim kuramlarından bir olgu olarak 'bedensel zeka' ile belirli bir fizyonomiye sahip bireyler, bedenini son derece duyarlı ve etkin şekilde kullanırlar. Bu yetenek kişinin zihin ve beden bağlantısındaki şifreyi çözmesiyle ilgilidir ve bu kişiler tiyatro, bale, dans ve spor gibi alanlarda başarı göstermektedirler.

Özellikle 'yaratıcı drama' öğrenim yönteminde bu yöntemi kullanan öğretmenin fizyonomi bilgisine sahip olması öğrencisini tanımada uzun bir sürecin oluşmasını engeller. Bu sayede çok hazırlık yapılmadan uygulanan bu yöntemde çocuk sürece çok daha hızlı katılır.

'Grupla öğrenme' modellerinde bireysel olgunun dışına çıkıldığından liderlik, hitabet, sosyallik gibi karakterlerin ön plana çıkma durumları söz konusu olduğunda fizyonomi ilmi ile başarılı gruplar oluşturulabilir ve bu sayede öğrenme daha etkin gerçekleştirilir.

Öğretim yöntem ve tekniklerin birçoğunda uygulanabilir olma özelliği taşıyan fizyonomi ilmi, eğitimcilerin bu ilme sahip olmaları neticesinde daha da etkili örneklerle karşımıza çıkacaktır.

¹⁶⁴ Abdullah Demir, aynı yer

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM KAYNAKLARININ FİZYONOMİ İLMİNE VE EĞİTİME BAKIŞI

Fizyonomi ilmi, yüzyıllardır neredeyse her alanda kullanılmış ve bu ilimle ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu sebeple bazen kesin ibareler, bazen psikolojik açıdan uygun olmayan görüşler, bazen de gelecekte haber verme eğilimlerine girilmiştir. Fakat İslam'ın özüne uymayan bu gibi söylemler, bu ilimle uğraşan Müslüman alimler tarafından uygun görülmemiş; bu ilmin tecrübî bir ilim olduğunu ve nihaî sonucu Allah'ın bildiğini tekrarlamışlardır. Bu sebeple fizyonomi ilmini dünyadaki birçok kaynaktan ziyade İslam kaynaklarında incelemek bize göre en uygundur.

1.İSLAMİYETİN İNSANA VE EĞİTİME VERDİĞİ DEĞER

Allah Teâlâ, ferdi kendisini anlaması ve fark etmesi için yaratmış bu sebeple ilk önce insanın kendisini tanıması gerekir. Halihazırda insan, kendini tanıyacak ve bilebilecek meziyette yaratılmıştır. Bu yeteneğiyle önce kendini bilir, sonra da kendi varlığını yoktan var eden yaratıcısını zikreder ve Rabbini tanır.¹⁶⁵

Allah Teala, ilmin değerini yüceltmek ve kulun kendisine yaklaşması adına birçok kere ayet-i kerimelerde bu hususa değinmiştir. Kur'an'da buyrulur ki; "Müminlerin hepsi toptan seferber (sefere çıkacak) değillerdir. Öyleyse onların her kesiminden bir grup da, din konusunda köklü ve derin bilgi sahibi olmak ve döndükleri zaman kavimlerini uyarmak için geri kalsa ya! Umulur ki sakınırlar".¹⁶⁶ Bir başka ayette; "...Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun"¹⁶⁷ buyrulur. Ayrıca "De ki; hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"¹⁶⁸

¹⁶⁵ İbrahim Hakkı, a.g.e., s. 225

¹⁶⁶ Tevbe, 9/122

¹⁶⁷ Nahl, 16/43

¹⁶⁸ Zümer, 39/9

“Yüce Allah sizden iman edenlerle ilim sahibi olan kişileri derece bakımından yükseltir.”¹⁶⁹ “...Allah’ın kulları içinde ondan yalnız alimler hakkıyla korkar.”¹⁷⁰ ayetleri de ilmin değerinin yüceliği ile ilgilidir.

Hz. Peygamber de; “Allah, hakkında hayır dilediği kimseye din hususunda büyük bir anlayış verir.”¹⁷¹ “İnsanoğlu öldüğü zaman bütün amellerinin sevabı da sona erer. Şu üç şey bundan müstesnadır: Sadaka-i câriye, istifade edilen ilim, kendisine dua eden hayırlı evlat.”¹⁷² “Dünya ve onun içinde olan şeyler değersizdir. Sadece Allah’ı zikretmek ve O’na yaklaştıran şeylerle, ilim öğreten âlim ve öğrenmek isteyen öğrenci bundan müstesnadır.”¹⁷³ “Az ilim çok ibadetten (nafile ibadet) hayırlıdır. İbadet ettiği zaman kişiye bilgi yeter. Kendi reyini ile gururlandığı zaman da cehalet yeter.” “Her şeyin bir yolu vardır, cennetin yolu da ilimdir.”¹⁷⁴ buyurmuştur.

Ayrıca İmam-ı Şafii hazretleri; “İlim öğrenmek nafile ibadetten üstündür”¹⁷⁵ diyerek ilme yüklenen önemin İslam’daki yerine değinmiştir. Bazı alimler bu konuda şöyle söylemişlerdir: “Bir alim öldüğü zaman, onun için denizdeki balıklar ve havadaki kuşlar bile ağlar. Bir alim, her ne kadar kendisi bu alemden kaybolursa da, yaşıyormuş gibi onun şanı daima anılır.”¹⁷⁶

2.İSLAM KAYNAKLARININ FİZYONOMİ İLMİNE BAKIŞI

Fizyonomi; firaset, kıyafetname, şakile gibi isimlerle İslam dünyasında yer almıştır. “İlim adamları bu ilimlerin (veya uygulamaların) kaynağını müminin manevi gelişiminde aramışlardır. Örneğin firaset; ilham, keşf, sezgi, keskin idrak, kalp gözüyle görmek gibi anlamları içeren bir kavram olmuştur. Firasetin temelinde, takvanın kalpleri nurlandıran bir nimet olduğu ve göğse inşirah (genişlik, huzur) verdiği, bu vesile ile de müminin Allah’ın nuru ile bakabildiği düşüncesi yatmaktadır.

¹⁶⁹ Mücâdele, 58/11

¹⁷⁰ Fâtır, 35/28

¹⁷¹ *Buhârî; İlim, 10*

¹⁷² *Müslim, Vasiyyet, 14*

¹⁷³ *Tirmizî, Zühd, 14*

¹⁷⁴ Aktaran: Burhaneddin Ez-Zernüci, *Tâlimü’l Mûteallim*, çev. Yunus Vehbi Yavuz, İstanbul: Feyiz Yayınları, 2010, s. 55

¹⁷⁵ Taşköpri-zade Ahmed Efendi, *Mevzuâtü’l-Ulûm*, çev. Kemaleddin Mehmet Efendi, İstanbul: Dersaadet İkdâm Matbaası, 1896, s.32

¹⁷⁶ Ez-Zernüci, a.g.e., s. 66

Allah kulunu sevdiği zaman ‘onun gören gözü, işiten kulağı, tutan eli, yürüyen ayağı’ olduğu için tüm bu marifetleri Allah’ın bir nimeti olarak görmüşlerdir.”¹⁷⁷

2.1.Kur’an-ı Kerim’de Fizyonomiye İşaret Eden Ayetler

İnsan alem ağacının meyvesidir. Bu, insanın cildinde, yüzünde, avuçlarının içerisinde kader kalemiyle yazılan çokça çizgi, hat, nakış ve nişanlar bulunur. İnsanların bu sayfalarında yazılan kelime, harf, nokta ve hareketlerin, ruhundaki mevcut manalara, maneviyatlarına delaletleri ve fitratına bakıldığında kader eliyle yazılmış mektuplara işaretler bulunur.¹⁷⁸ Bu işaretleri anlayabilmek adına elbette bazı ayet-i kerimeler de yol göstericidir.

“Sizi yeryüzünün varisi kılan, verdiği şeyden dolayı sizi denemek için kiminizi kiminizden üstün derecelerle yükselten O’dur...”¹⁷⁹ “Rabb’inin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Dünya hayatında onların geçimliklerini aralarında biz taksim ettik ve onlardan kimini ötekine derecelerle üstün kıldık ki biri, diğerine iş gördürebilsin...”¹⁸⁰ “Allah, bir kişiye ne vermişse ancak onu yükler...”¹⁸¹ “O’nun ayetlerinden biri de göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin ayrı ayrı olmasıdır. Şüphesiz bunda, bilenler için ibretler vardır.”¹⁸² “Bu gün onların ağızlarını mühürleriz de, neler yaptıklarını elleri bize söyler, ayakları şahitlik eder”¹⁸³ ayetini de bu bağlamda ele almak da mümkündür. Ayette esas itibariyle mahşer meydanında ‘ellerin konuşmasından’ ve ‘ayakların şahitlik yapmasından’ söz edilmektedir. Ama bu konuşma ve şahitliğin şu dünya hayatında da olmasına bir engel yoktur.¹⁸⁴

Ellerin ve parmakların şekilleri de fazlaca açıklanmıştır. Örneğin, başparmağı küçük kişilerin ‘Hayır’ demeyi beceremeyip güçlük yaşadıkları ve iradelerinin zayıf olduğu fark edilmesinden dolayı eski Çinliler başka ülkelere pazarlık amacıyla gönderdikleri elçileri uzunca ve kalın başparmağı olan kişilerden seçmişlerdir. Parmakları geriye eğimli olarak kıvrılıp bükülebilen insanların ruhî anlamda ‘elastik’ velhasıl her meclise uyan bir yapıda oldukları da önemli bir tespittir. Yasin suresinde

¹⁷⁷ Aleskerli, a.g.e., s. 30

¹⁷⁸ Eren, a.g.e., s. 101

¹⁷⁹ En’am, 6/165

¹⁸⁰ Zuhruf, 43/32

¹⁸¹ Talak, 65/7

¹⁸² Rum, 30/23

¹⁸³ Yasin, 36/65

¹⁸⁴ Eren, a.g.e., s. 109

yer alan “Onların yaptıklarını o gün bize elleri anlatır”¹⁸⁵ anlamındaki ayeti, fizyonomi ilmine gizli bir işaret olarak açıklayan İslam alimleri de bu hususa bir hayli önem vermişlerdir.¹⁸⁶

Alını secdede olan halisane Müslümanları toplum içinde ayırt etmek ileri düzeyde feraset gerektirmez, böyle kimseler zorlanmadan fark edilebilir. Özellikle imanı kuvvetli, ibadette samimi mü’minler kolay bir şekilde fark edilebilirler.¹⁸⁷

“Mücrimler simalarından tanınır”¹⁸⁸ ayeti, esas itibariyle mahşer meydanındaki durumu anlatır. Allah’a karşı inkar, şirk, günah gibi suçlarla gelenler, beyazlar içinde siyahî insanların ayırt edilmesi misali, mahşer meydanında kolayca ayırt edileceklerdir. Çünkü günahlar iç dünyalarını karartmış, kararan iç dünyaları bütün çirkinliğiyle dışa vurmuş, böylece ‘siretleri surete dönüşmüştür’.¹⁸⁹

Beden dilinin iki kaynağı vardır: Kalıtım ve kültür. Kalıtım, yaratılıştan bize verilenleri; kültür ise zamanla kazandıklarımızı ifade eder. Eskilerin ifadesiyle birincisi ‘vehbi’, ikincisi ise ‘kesbi’dir. “Herkes kendi şakilesine göre davranır”¹⁹⁰ Hamdi Yazır’ın yorumuyla, “Herkes kendi hal ve mizacına göre davranır” ayetinde geçen “şakile” ifadesi, insanın vehbi olarak doğuştan getirdiği mizaç ve huylarla, kesbi olarak sonradan kazandığı sosyal ve kültürel değerlerin bir karışımı olarak değerlendirilebilir. ‘Şakile’ kelimesinin ‘şakil’ kelimesiyle aynı kökten olduğu da düşünülünce, bu mana daha da netlik kazanmaktadır. Yani, insan nasıl şekillenmişse, ona göre davranır, ona göre tepkiler verir.¹⁹¹ İslam kaynaklarında ve Kur’an-ı Kerim’de İsrâ Suresi’nde yer alan şâkile kavramı özellikle “mizaç olgusunu kapsamına almak suretiyle bireysel kişilik farkını ortaya koyan önemli bir Kur’an kavramıdır.”¹⁹² Başka bir ayette belirtildiği gibi, “Kim (kendisine zarar verecek) bir yanlışlık yapar/günah işler yahut kendisine zulmeder (vücuduna zarar verir), sonra da Allah’tan bağışlanma

¹⁸⁵ Yaşîn, 36/65

¹⁸⁶ Eren, a.g.e., s. 103

¹⁸⁷ Eren, a.g.e., s. 62

¹⁸⁸ Rahmân, 55/41

¹⁸⁹ Eren, aynı yer

¹⁹⁰ İsrâ, 17/84

¹⁹¹ Eren, a.g.e., s. 29

¹⁹² Osman Kara, “Kur’ân’a Göre İnsan Şahsiyetine Etki Eden Faktörler”, Sakarya, SA.Ü.İ.F.D., C.XIV, 2012, s. 6

dilerse, Allah'ı çok bağışlayıcı ve çok merhamet edicidir"¹⁹³ Hatadan dönüldüğünde hayat da, vücut da insana hemen cevap verir; hayat ve beden kendisini hemen onarabilir.¹⁹⁴

Yine Kur'an-ı Kerim'de, müminlerin "yüzlerindeki secde izinden" tanınabileceği belirtilmektedir: "Onları secde eseri olan alametleri yüzlerindedir"¹⁹⁵. Secde izinden insan tanınabiliyorsa yüzde bulunan başka özelliklerde tanınabilir.

Bu ilmin faziletine delalet eden; "A'raf üzerinde birtakım adamlar vardır. Cennet ve cehennemliklerin hepsini simalarından tanımaktadırlar"¹⁹⁶. "A'raftakiler, simalarından tanıdıkları birtakım adamlara da seslenir ve şöyle derler..."¹⁹⁷ "Şüphesiz bunda düşünüp görebilen kimseler için ibretler vardır"¹⁹⁸. "Sen onları yüzlerinden tanırsın. And olsun, sen onları, konuşma ve tarzlarından da tanırsın"¹⁹⁹. "Suçlular simalarından tanınır da, perçemlerinden ve ayaklarından yakalanırlar"²⁰⁰ ayetleri de getirilen deliller arasında yer almaktadır.

2.2.Hz. Muhammed (sav) ve Ashabından Fizyonomiye Dair Örnekler

İslam alimleri, Hz. Peygamber'in yaratılanlar içinde en mübarek yaratılışa sahip bir varlık olduğunu, O'nun hem zâhiren, hem bâtinen kemâl sahibi bir insan olduğunu belirtirler.²⁰¹ Kuşeyri Risalesi'nde Hz. Osman'la ilgili olarak "Enes b. Malik (r.a.)'ın şöyle söylediği rivayet edilir: Hz. Osman b. Affân (r.a.)'ın yanına uğradım. Ona doğru giderken yolda gördüğüm bir kadının güzelliğini sürekli düşündüm. Bu hal üzere iken Hz. Osman (r.a.) "İçinizden birinin gözlerinden zina alametleri zuhur ede ede, beni ziyarete gelmektedir" dedi. Ona: "Resulüllah (s.a.)'dan sonra vahy ile mi karşılaşıyorum?" diye sordum, ama 'bu hale bürhan (delil getirmek), tabsıra (görüş sahibi olmak) ve sadık firaset, derler' diyerek cevapladı"²⁰². İslam'da geçen firaseti, ilahi manada bu örnek oldukça açıklayıcıdır. Bu firasetin en üst mertebesidir.

¹⁹³ Nisâ, 4/110

¹⁹⁴ Bulut, a.g.e., s. 94

¹⁹⁵ Fetih, 48/29

¹⁹⁶ Arâf, 7/46

¹⁹⁷ Arâf, 7/48

¹⁹⁸ Hicr, 15/75

¹⁹⁹ Muhammed, 47/30

²⁰⁰ Rahman, 55/41

²⁰¹ Bin Bâlî, a.g.e., s. 179

²⁰² Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yayınları, 1991, s. 401

Bu ilmin Araplar arasında Kinane'den, meziyetli kabile olan Müdlic kabilesine mahsus olduğu ve babadan oğla geçtiği ve nesep tespitinde bu kabilenin güvenilir olduğu söylenmektedir. Eski büyük fıkıh alimlerinin çoğu nesep tashihinde o kabileye itimat etme konusunda ittifak etmişlerdir. Çünkü bu kabile bu sanatın bütün inceliklerine vakıf olduklarını göstermişlerdir. Hatta bununla ilgili olarak Hz. Muhammed adı geçen kabileden Mücezziz adlı kayife Hz.Zeyd'in nesebini doğrulaması anlatılır: Adı geçen kabilenin meşhur kayiflerinden Mücezziz bir gün peygamberimizin huzuruna çıkar. Peygamberimiz onu hemen Hz. Üsâme ve babası Zeyd'in yanına götürür. Her ikisi de bir örtü altında uyumaktadırlar. Sadece ayakları dışındadır. Mücezziz bakar bakmaz bu ayaklar birbirindedir der. Yani Zeyd (r.a) ve Üsâme (r.a)'ın baba-oğul olduklarını söyler. Böylece Peygamberimizin birçok iltifatına ve ihsanlarına kavuşarak sevinir.²⁰³

Abdullah bin Selam, Medine'deki Yahudilerin önemli alimlerinden biriydi. Peygamberimizin Medine'ye geldiğini müjdeleyen sesini işitmiş ve kendini tutamayarak, "Allahuekber" diyerek tekbir getirmiş. Çok vakit kaybetmeden Hz. Muhammed'i görmeye gitmiş ve mübarek simasını gördüğünde ise, "Şu simada yalan yok! Şu yüzde hile olamaz"²⁰⁴ diyerek hayranlığını gizleyememişti.

Mu'inül-Hükkâm adlı eserde firaset konusu anlatılırken "Müminin firasetinden korkun. Zira o Allah'ın nuru ile bakar ve Allah'ın öyle kulları vardır ki insanları dış görünüşleriyle tanırlar" hadis-i şeriflerini Hakim, Tirmizi Nevâdirü'l-Usul'de zikretmiştir" diye geçmektedir. Ayrıca "Müminin firasetinden korkun. Zira o Allah'ın nuru ile bakar" hadisini teyit eder nitelikte Hz Ali'nin şöyle bir sözü de vardır: "Akıllı kişinin kıyaset sebebi ile zannı doğru olur. Nasıl ki kâhinin kehânetiyle zannının doğru olduğu gibi"²⁰⁵.

Hız. Osman (r.a) şöyle buyurur: "Her kim bir sırrı gizlerse, Allah onun yüz hatlarından elinde olmadan çıkıveren sözlerle açığa çıkarır."²⁰⁶ Hız. Ömer (r.a) de: "Kim içini terbiye ederse, Allah Teala da onun dışını düzeltir" dediği rivayet olunur.²⁰⁷

²⁰³ Bin Bâlî, a.g.e., s. 32

²⁰⁴ Ahmed İbn-i Hanbel, *Müsned*, III/108

²⁰⁵ Bin Bâlî, a.g.e., s. 129

²⁰⁶ Yılmaz, a.g.m., s. 130

²⁰⁷ Yılmaz, aynı yer.

2.3. İslam Bilginlerinin Fizyonomi Hakkındaki Görüşleri

Firaset, klasik dönem sözlüklerinde ‘sezmek, hissetmek, anlayış, sezgi’ anlamında kullanılmıştır. İslam anlayışı içinde ise firaset, edep ve usullerin zamanla sistematik bir hal alması ile daha geniş bir perspektife sahip olmuştur. Genel olarak tasavvuf adı altında toplanabilecek edep ve usullerin ibadet ve yaşam alanına uygulanması alanında gayba olan vukufiyet, keşif olarak tanımlanmaktadır.²⁰⁸ İmam Gazali de, “Firaset, yüce Allah’tan gelen bir alametle, işin iç yüzünü bilmektir. Bu alamet, yüce Allah ile kul arasında olur; kul onunla işin iç yüzüne vakıf olur; sırları çözer”²⁰⁹ diyerek tasavvufi yönden firaseti anlatır. İbn-i Sina, “Ahlak ve bireyin yaratılışı arasındaki ilişkiyi inceleyen bilim” olarak değerlendirir.²¹⁰

Kaynaklarda Arap edebiyatında kıyafet ilmine dair ilk eseri kaleme alan kişi olarak İmam Şafii’nin adı zikredilmektedir. İmam Şafii’ye atfedilen bu eser günümüze kadar gelmemiştir ve bu eserin telif mi, tercüme mi olduğu da kesin bilinmemektedir. Ancak kaynaklarda İmam Şafii’ye dair aktarılan hadiselerden yola çıkıldığında, onun sahip olduğu firaset ve zeka ile bu yönde bir çalışma kaleme almış olması muhtemel görülmektedir. İmam Şafii’den şöyle bir hikaye aktarılır:

“İlm-i firaset ile alakalı kitaplar aramak üzere Yemen’e uğradım. Bu ilimle ilgili eserleri aldıktan sonra dönerken konaklamak amacıyla yolda, evinin önündeki avlusunda oturan bir adama rast geldim. Bu kişi gök gözlü ve çıkık alın sahibi biriydi. Bu sima, firaset ve kıyafetname ilminde olumsuz sîretin ön habercisiydi. Beni evine davet etti. Bir de baktım ki, çok cömert birisi. Bana akşam olduğunda yemek ve güzel bir koku hediye etti. Hayvanıma yemesi için yulaf, banada ayrıca yatak,yorgan gönderdi. Bunları görünce kendime dedim ki: ‘Firaset ilmi, bu adamın çok düşük bir karakterde olduğunu gösteriyor. Halbuki ben ondan hayırdan ve iyilikten başka hiçbir şey görmüyorum. Demek ki bu değerli sandığım ilim boş ve gerçeğin dışındaymış.’ Sabah olduğunda yanımda bulunan yardımcı çocuğa hayvanı güzelce eyerlemesini söyledim. Hayvana tam da binip oradan çıkacağım anda adama dedim ki:

²⁰⁸ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 34

²⁰⁹ İmam Gazali, *Hak Yolunun Esasları-Ravdatu'l Talibin ve Umdetu's Salihin*, İstanbul:Semerkand Yayınları,2004,s.45

²¹⁰ Aktaran: Hidayet Peker, “İbn Sina’nın Bilimler Sınıflandırması”.U.Ü.İlahiyat Fak.Der.sayı 9.C.9. 2000.s.24

-Mekke'ye geldiğin vakit Muhammed b. İdris'in (Şafii) evini sor.

Adam :

-Peki ama dün gece boyunca yaptığım hizmetin karşılığı hani? dedi.

-Neymiş ki o? dedim.

Adam:

-Sana iki dirhem karşılığında yemek aldım; bunun yanında aynı fiyata da katık, güzel bir koku, hayvanına yem, sana da yatak ve yorgan aldım, dedi.

Çocuğa dedim ki:

-Oğlum, ona ne istiyorsa ver! Başka bir şeyin kaldı mı?

Adam:

-Evin kirası nerede? Ben evimi sana genişletip kendime daralttım! dedi.

-Ev kirasını da verdikten sonra oradan ayrıldık ve anladım ki, bu ilim gerçekten doğruymuş.²¹¹ Bu hikaye aynı zamanda bazı kaynaklarda Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri için de anlatılmaktadır.

Bununla birlikte ilmin tam olarak ne olduğu anlaşıldıktan sonra, davranış ve hareketlerin riyazet ve terbiye ile değişmesinin mümkün olduğu gelecek kaideleri ile ortaya çıkıp içindeki karakterin dışa vurduğu anlaşılır. Şeyh Ebu Ali Sina demiştir ki, 'Davranışların farklılığı karakterin bozukluğundandır. Yaratılışı ölçülü olanların karakteri daha ölçülü olur ve onların davranışları da karakterlerine uygun olur.' Ancak sultanlar, özellikle de İslam'ın yüce makamı padişahları seçilmiş kişiler olup, diğer insanlarla kıyas olunmaz. Zira ilhama mazhar olmuşlara göre her biri, ilahi ilhamların mahzeni oldukları için müşahedelerindeki farklılıklar dikkate alınmaz.²¹²

Şeyh Hoca Abdülhâlık Gucdüvâni'nin meclislerine hırka giymiş bir genç girip demiş ki, "müminin firasetinden sakının. Çünkü o Allah'ın kendisine verdiği nur ile bakar", hadis-i şerifinin sırrı nedir? İrfan sahibi Hazret buyurmuşlar ki, 'Bu temiz sözün sırrı, hırkan altında nihan olan zünnarı kesip Müslüman olmaktır.' Adam inkar

²¹¹ Kenan Bozkurt, *Kıyafet İlmi Türk Edebiyatında Kıyafetnameler ve Şaban-ı Sivrihisari'nin Kıyafetnamesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, (2008), s. 27

²¹² Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 75

edecekken derhal keramet sahibi hoca etrafındakilere işaret etti. O şahsın hırkasının altını yokladıklarında belinde bağlı zünnar bulunup mucizevi kelamın anlamı ve müslümanın firaseti ortaya çıktı. O genç dahi ‘lâ’ demeye itiraz etmeyip ve sadakatle şehâdet ve kelime-i tevhîd getirip İslam dinine girmiştir. Allah buyurmuştur ki, ‘Hak geldi bâtil zâil oldu.’ Şüphesiz bâtil karanlığa benzer.²¹³

Ey faziletin kemaline sahip kişi
İnsanların en hayırlısının ne dediğine bak.
Mümin halini, Allah’ın nurunu görse,
Hep firasetle haline bakabilse,
Gizli olan sırrına vakıf olsa,
Bütün sırları ortaya çıkarsa,
İşte bu ilmi sen küçük görme.
Ki olgunluğu bütün istek sahiplerinin arzusudur.
İhsandan murad Allah’ın sanatlarını bilmektir.
Sanatı bilmek inancın saflığıdır.²¹⁴

Mevlana şöyle bir örnek verir: “Kıyamette insanın eli, ayağı ve diğer organları Allah’ın kudretiyle konuşurlar.”²¹⁵ Mevlana, filozofun, “El konuşabilir mi?” diye hemen bunu inkar etmek yerine, şunu düşünmesini tavsiye eder: “Herhangi bir yerinde sivilce çıkınca sana bir şeyin dokunduğunu ve alerji olduğunu anlıyorsun. O organ sana hal diliyle bunu haber veriyor. Öyleyse orada da konuşma yerine geçecek bir alametin olacağı niçin aklına gelmiyor.”²¹⁶

Ebubekir Râzi, yine bu ilimle alakalı; bedendeki ve nefisteki itidalden bahsetmekte olup, beden organlarının uyumlu olmasının fiziki güzelliğe, nefislerin uyumlu olmasının da ruhsal güzelliğe sebep olduğunu belirtmektedir.²¹⁷

²¹³ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 78

²¹⁴ Seyyid Lokman Çelebi, aynı yer

²¹⁵ Fussilet, 41/20-21

²¹⁶ Mevlana, *Fih i Ma Fih*, s.168-169

²¹⁷ Ebû Bekir Râzi, *Et-Tibbu’r-rûhânî :Ruh Sağlığı*, çev. Hüseyin Karaman, İstanbul: İz Yayıncılık, 2015, s. 35

Said Nursi Hazretleri de, bu ilme değinerek şöyle demiştir: “Ey aziz kardeşim bil ki! Alemde her şeyin yüzünde hikmet eserleri görüldüğü gibi, en uzak, en geniş, en ince kesretin tabakaları üstünde de hikmet, ihtimam eserleri görünmektedir. Evet, kesret ve tekessürün (maddi terkip ve oluşumların) müntehası ve neticesi (en son ve en olgun şekli olan insanın yüzünde, cephesinde, cildinde, ellerinin içlerinde kader kalemiyle pek çok çizgiler, hatlar, nakışlar, nişanlar yazılmıştır. Malumdur ki, insanın şu sahifelerinde yazılan o kelimeler, harfler, noktalar, hareketler insan ruhunda bulunan manalara, maneviyatlara delalet ettikleri gibi, fitratında kader tarafından yazılan mektuplara da işaretleri vardır. Arkadaş, insanın geçen sahifelerine kaderin yazdığı hâşiye, tesadüf ve ittifakın (başka güçlerin) duhulüne (insana müdahale etmesine) menfez (yol) bırakmamıştır.”²¹⁸

Marifetname adlı esere göre, Allah Teala insan alemini en muazzam şekilde süsleyip aynı zamanda nurlandırmıştır. Bununla birlikte, insanların şeklini ve karakterlerini değişik bir vasıflarla yaratmıştır. Sonra da lûtfu ve inayetiyle, şekli kişiliğin ve azaları da ahlakın bir belirtisi olarak kılmıştır. Böylece, fert öncelikle kendi görüntüsünden karakterini tamamlayarak derin bir ihtimam ile ahlakını güzelleştirir. Sonra da yakınlarının ve dostlarının görünümüne fehm ve firaset ile bakıp, onlardaki iç hallere ve ahlaklarına bir nebze vâkıf olabilir. Onlara böylelikle ya ahlaklarına uygun rağbet ve muhabbet ile davranır veya aklınca güzelce idare ederek geçinebilir.²¹⁹

Bazı mutasavvıflar ise, firaseti ledün ilminin kaynaklarından sayarlar. İlk kaynak vahiydir, ikinci ilham, üçüncüsü firasettir. Firaset ise “bir ilimdir ki, âsâr-ı suretin teferrüsü sebebiyle guyubdan mekşûf olur. Bu ilim evliya ile havas-ı mü’minin arasında müşterektir. Nitekim hadis-i şerifte; “Mü’minin firasetinden korkun. Muhakkak ki o, Allah’ın nuruyla bakar” buyrulur. İlham ve firaset arasındaki fark budur ki, firasette umur-ı gaybiyenin keşfi, âsâr-ı suretin teferrüsü ile olur, ilhamda ise âsâr-ı suretin teferrüsü sebep değildir. Vahy ile ilham arasındaki fark da budur ki,

²¹⁸ Said Nursi, *Mesnevi-i Nuriye*, 4. b, İstanbul: Envar Neşriyat, 2005, s. 103

²¹⁹ Aleskerli, a.g.e., s. 32

ilham vahye tâbîdir; vahiy ilhama tabi değildir. Yani evliyaya ilham, mütebeat-ı Resul vasıtasıyla olur.”²²⁰

Taşköprizâde de bu konuyla ilgili, ilimlerin sınıflandırmasını yaptığı Mevzuatül-Ulûm adlı eserinde firaseti, fertlerin zahirî hallerinden, rengine ve azalarının şekline deliller getirerek, onlardaki mevcut ahlakları bilmek; kısaca söylemek gerekirse dış görünüşlerinden bâtinî ahlakına deliller getirerek hüküm vermek olarak tanımlar.²²¹

Sünbülzade Vehbi de, yazdığı Lutfiyye’inde oğluna nasihatlerde bulunur ve öğrenmesi gereken faydalı ilimleri sıralarken 269’dan 275’e kadar olan beyitlerinde ilm-i firasete değinir:

Fenn-i Ra’na-yı firaset ne güzel
Bilesin Hal-i kıyafet ne güzel
Suret-i ademi ol Rabb-i Kerim
Kıldı zi-bende-i hüsn-i takvim
Pek büyük nüsha-i Kübra-yı vücud
Okunur anda ma’an-i şuhud
Ana dikkatle olunsa im’an
Bilinür hal-i hafiyi-i insan
İdüp ayine-i zate dikkat
Göresin nice acaib suret
Hayli itkan idecek ma’nadur
Görmişüz anda tehalüf nadir²²²

Riyazet ehli de kendi aralarında at, katır ve eşek gibi bazı hayvanlarla bazı kuşların iyi ve kötü görünen bazı özelliklerinden, kendi özelliklerinden kendi güzel ve çirkin davranışlarına deliller getirirler. Dört ayaklı ve vahşi hayvanlar hakkında bu

²²⁰ Ahmed Awni Konuk, *Füsûsu’l-hikem Tercüme ve Şerhi*, İstanbul: Dergah Yayınları, 1987, s.84-85

²²¹ Bin Bâlî, a.g.e., s. 21

²²² Bin Bâlî, a.g.e., s. 26

şekilde bir geçerlilik söz konusu olursa eşref-i mahlûkat olan insan hakkında bu geçerliliğin daha çok olacağı açıktır.²²³

Kâşâni de, firaseti tarif ederken firaset sahibinin anlaşılamayan şeyleri aklın gücüyle ya da istidlal yöntemiyle değil, sırrına vakıf olarak bu vasıtayla bedihi olarak idrak ettiğini söylemektedir.²²⁴

Bilinsin ki, firaset iki kısma ayrılır. Şeyh Muhiddin-i Arabi, bu firasetin birinci kısmını firaset-i şer'iyye, diğerini ise firaset-i hükmiye diye adlandırmıştır.²²⁵

Firaset-i Şer'iyye; firaset sahibi olan bir kimse birine basiret nazarıyla bakınca, o kişinin ahlak ve tavırlarından, gizli ve açık, onun iç dünyasına bakmalı, asla, hususi alametlerine yönelmemeli ve cismani görünüşlerine iltifat etmemelidir. Bu yönüyle firaset, seçkin enbiyanın firaseti ve müslüman evliyanın kıyasetidir. Bu firaset, tan yerinin ağarması gibi açıktır; delilleri, izleri ve hükümlerinin ise yalan, hata ve kusurdan uzak olduğu zahir ve ortadadır. Bununla beraber firaset-i şer'iyye eğitim ve öğretimle ve çalışmayla elde edilmez. Belki, sadece Kerim olan Allah'ın ihsanıdır. İşte bu, "Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, büyük lutuf sahibidir."²²⁶

Şeyh Muhiddin-i Arabi, firaset-i hükmiyeyi ise bu ilme çabalayan insanların bilebileceğini ve kesin hüküm içermeyeceğini de genel anlamda aktarır.

Firaset ilmi ile de ilgisi olan Osman-zade Tâib'in Ahlâk-ı Ahmedi'sinde, Taşköprizâde Kemaleddin'in Mevzuatü'l-Ulûm'unda, Zübdetü'l-İrfan fi Alâmâtî'l-ebdan isimli eserde, Sürurî'nin Zâhretü'l-Mülûk Tercümesi'nde bu ilmin dinî olarak da geçerli olduğunu ifade etmek maksadıyla Kur'ân-ı Kerîm'den ve hadislerden misaller sunulmakta ve temsîlî olarak ayrıntılı açıklamalarda bulunmaktadır. Böyle yapılmasıyla firaset ilminin doğrudan doğruya gaipten bir haber vermeyle ilgili bulunmadığı, Allah'ın başka ilimler gibi insanoğluna ikram ettiği bir erdem olduğu anlatılmaya çalışılır. Ne yazık ki, büyük çoğunluğu sonradan sadece falcılık derecesinde kalmış, bu konuyla ilgili olanların ve falcıların yüzeysel ilgilerine terk edilmiştir. Lakin firaset ilminin şer'î bir ilim olmadığı da bilinmesi gerekir. Tefsir-i Kurtubî'de adlı eserde ifade edildiği üzere, firaset bilgisiyle hükmetmek, zanla ve

²²³ Bin Bâlî, aynı yer.

²²⁴ Bin Bâlî, a.g.e., s. 28

²²⁵ Bin Bâlî, a.g.e., s. 131

²²⁶ Bin Bâlî, a.g.e., s. 132

kalbe doğan havadır ile veyahut tahmin ile hükmetmek gibidir. Hâkim böyle hükmederse neticesi haksızlık hatta zulüm olur. Velew ki zan bazı zamanlar hata, bazen de isabettir. İsbet etse de bu ilimde her zaman hükmetmek uygun bulunmaz.²²⁷

3.FİZYONOMİ İLMİNDE İSLAM KAYNAKLARI İLE DİĞER KAYNAKLAR ARASINDAKİ BAZI FARKLAR

Fizyonomi ilminin çok geniş bir alanı kapsamaması, farklı isimleri ve içerikleriyle çok büyük bir alan olması nedeniyle, bu ilmin sınıflandırılmasına ihtiyaç duyulur. Nitekim bu ilimden bahsederken dünya üzerindeki farklı uygulamaları, kullanış biçimleri, alt dalları ve en önemlisi de tecrübi bir ilim olması hasebiyle fizyonomistlerin dünya görüşlerinin mecburen dahil olması, bu ilme sadece belirli bir açıdan bakmak için önemli bir sebeptir. İslam eserleri ile diğer kaynaklar arasında farklılıkların fazla olması bu ayrımın yapılmasını doğurduğundan, bunun sebebi bu bölümde irdelenecektir.

3.1.İslam Düşünce Dünyasına Fizyominin Girişi

İslam dünyasına fizyominin girişinden önce de zaten İslam düşüncesinde var olan firaset kavramı, kavramın sınırlarının belirsizliği nedeniyle batıdan gelen fizyonomi bilgisinin İslami platformda meşrulaştırılması işlevini görmüştür. Yani Polemon çevirileriyle İslam dünyasına giren fizyonomi bilgisi, firaset kavramının geniş çatısı altına sokularak değerli hale getirilmiştir. İlk firaset ilmi şeklinde İslam düşüncesine giren fizyonomi bilgisi konuyla ilgili eserlerde çeşitli yöntemlerle İslamileştirilmeye çalışılmıştır. Osmanlı coğrafyasında da birçok ‘kıyafetname’ yazılmıştır. En bilinenleri Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî’ninki ve Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretlerinin Marifetname’sinde yer alan bölümdür.²²⁸

Mustafa bin Bali’ye göre de şer’i firaset Peygamberlerin ve velilerin firasetidir. Çalışmakla elde edilmez, Allah vergisidir. Bu firasetle elde edilen bilgiler hata ve yanlıştan uzak, kesin doğrudurlar. Konu eserde şöyle anlatılmaktadır:

“Şer’i firaset odur ki; firaset sahipleri bir kişiye basiret gözüyle baktıkları zaman kişinin ahlak ve tavırlarındaki gizli, açık her şeyi ayan beyan görürler. Bunlar

²²⁷ Çavuşoğlu, a.g.m., s. 296

²²⁸ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 26

kişilerin dış görünüşlerine ve emarelerine iltifat etmezler. Bu yönden, firaset seçkin peygamberlerin firaseti ve müslüman velilerin de kıyasetidir. Bu firaset, günün aydınlığı gibi hatalardan uzaklığı açıktır. Ayrıca bu firaset insanın sonradan öğrenebileceği bir şey değildir; Allah vergisidir”²²⁹

Hükmi firaset şer’i firasetten ayrı olarak tecrübeyle ve çalışmayla elde edilen ve başkasına da öğretilen firasettir. Bu anlayış, İslam alemine İslamiyet öncesi kültürlerden etkilenecek geçmiştir. Aristo’ya itham edilen Yuhanna b. Bıtrık tarafından Arapça’ya çevirisi yapılan Kitabü’s-siyase fi Tedbiri’r-Riyase (Sırru’l-Esrar) isimli apokrif (kaynağı belirsiz olan) eser İslam medeniyeti toplumundaki firaset anlayışını önemli ölçüde etkilemiştir.²³⁰

Batı fizyonomisinin kökenleri daha ziyade Aristo’ya ve muhtemelen onunla ilgisi olmayan, ama ona atfedilen bir kitaba dayandırılır. Fizyonomiyle ilgili hangi taş kaldırsak altından çıkan bu kitap, çok yüksek ihtimalle Aristo’ya ait değildi; ama kabul etmek gerekir ki, Aristonun ruh nazariyesi fizyonomik bakış için çok uygun bir zemin teşkil ediyordu. Aristoya atfedilen bir kitap, batı fizyonomisi için asıl kaynak gibi görünüyordu; ama aynı kaynağın fizyonominin İslam dünyasındaki yansıması olan ilm-i sima (firaset ilmi) için de geçerli olduğunu söylemek pek mümkün değildir. İslam dünyasında yüzden karakter okumanın kaynağında büyük ihtimalle başka bir kitap vardır. Bu kitap, şimdiki Denizli yakınlarında bulunan Laodikya’da, M.S. 88-144 yılları arasında yaşamış Romalı siyasetçi, aristokrat ve entelektüel Marcus Antonius Polemon’un yani kısaca Polemon’un Fizyonomi’sidir.²³¹

Polemon’un Fizyonomi kitabının, Aristo sonrası fizyonomi kitapları içinde en öne çıkan olduğu söylenebilir; ama maalesef orijinali kaybedilmiş. Elimizde sadece en eski 4. yüzyıla tarihlenen Polemon’un kitabının biraz değiştirilerek yeniden yazılması olduğu söylenen iki versiyonu ve onların diğer dillere tercümeleleri vardır. Tercümeleler, önce Latince’den Yunanca’ya, muhtemelen 6. yüzyılda Harran’da Süryanice’ye yapılmıştır. Süryanice tercümeleler, birebir orijinal esere yakın olmasına gösterilen özenle tanınır; ama Süryanice’den Arapça’ya yapılan tercümelelerde hatalar

²²⁹ Bin Bâlî, a.g.e., s. 29

²³⁰ Bin Bâlî, a.g.e., s. 30

²³¹ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 18

bulduğuna inanılır. Ne acıdır ki, hem orijinal Arapça tercüme, hem de yapıldığı Süryanice Polemon kitabının orijinali kayıp olduğundan nerelerin hatalı olarak tercüme edildiği tam olarak bilinmemektedir. Polemon'un Fizyonomi kitabından, dolayısıyla fizyonomiden Arapça literatürde ancak 9. yüzyılın ortalarından itibaren bahsedilir. Bu tarih çok önemli; zira, 9. yüzyılın ortalarını Batılı fizyonominin İslam dünyasına giriş tarihi olarak kabul edersek, büyük bir hata yapmış olmayız. Zaten Eski Yunan eserlerinin Arapça'ya tercüme hareketi de 8. yüzyılın sonları ile 10. yüzyılın başlangıç yılları arasına rastlar ve bilindiği gibi, Batı'da Rönesans'ın ortaya çıkışı bu Arapça eserlerden yeniden Latince'ye yapılan çevirilerle başlar. Bu ilginç çeviri hareketlerinin iyi incelenmesi sonucunda araştırmacılar, Arapça kaynakların hatalı olarak Aristo'ya yaptıkları atıfların Rönesans'taki yeniden Latinceye çeviriden itibaren Batı'ya da geçmiş olabileceği üzerinde dururlar ve fizyonominin kaynağı olarak Aristo'ya atfedilen birçok bilginin aslında Polemon'a ait olma ihtimalinden bahsederler. El Cahız da, Kitab'ül-hayavan (Hayvanlar Kitabı) adlı çalışmasında Polemon'dan alıntı yapar ve onu fizyonomist olarak tanıtır.²³²

Özetle söylersek; Fizyonomi, İslam düşünce dünyasına Polemon'un yazdığı çeviri eserlerle ve Galen'in tıbbî bilgileriyle girdikten sonra, bu konuda peş peşe eserler verilmeye başlanır. Yüzün anatomik özelliklerinin kişilik ile ilişkisine değinen ilk kitaplar Arapça olarak ve 'Firaset' başlığı altında kaleme alınır. Daha önce de değindiğimiz gibi, ilk eserlerin İmam Şafii'ye ait olduğu, ama bu eserin günümüze ulaşmadığı rivayet edilir. Konuyla ilgili ikinci eser olarak el Kindî'nin Aristo'dan yaptığı bir tercüme zikredilir.²³³

Galenik tıpta, ruh ve beden arasındaki etkileşimin birincil önemde olması anlayışı aynen İslam tıbbına da geçmiştir. İslam tıbbını ruh ve bedenle aynı anda ilgilenmeye zorunlu kılan etkenlerden biri de, o sırada kurulan büyük hastanelerde hekimlerin hem fiziksel rahatsızlıklara, hem de akıl hastalıklarına bakma yükümlülükleridir. Galen'e, eserleri nedeniyle Müslüman alimler tarafından Eski Yunanlı Eflatun ve Aristo kadar saygı duyulmuş, onun eserleriyle birlikte Polemon fizyonomisi İslam dünyasına yerleşmiştir. Örneğin; Batı'da da çok iyi bilinen,

²³² Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 18-19

²³³ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 25

‘Müslüman Galen’ denilen, M.S. 925’te ölmüş olan büyük hekim Râzî’nin kitaplarında Galen’den alınma, ama aslında Polemon’un bakışına göre temellenen fizyonomi bölümü vardır. Yine 1209’da ölmüş olan analitik filozof ve ilahiyatçı Fahreddin er-Râzî’nin, 1327’de ölen Şemseddin el-Ensârî’nin (el-Dimaşki) ve 1348’de ölen İbn-i Efkânî’nin eserlerinde fizyonomiye bölüm ayrılmıştır. İslam dünyasına Galen ile gelen fizyonomi bilgisi nedeniyle Müslüman alimler Polemon’u bilim adamı sanmaktadır. 13. yüzyılda yaşamış biyografi yazarı İbn el-Qıftî’ye göre, örneğin; Polemon, Hipokrat’ın çağdaşı, fizyonomi üzerine uzmanlaşmış bir bilim adamıdır. İslam dünyasının önde gelen hekim filozoflarından Ebubekir Muhammed ibn Zekeriyya Râzî’nin (854-932) yazmış olduğu on makaleden müteşekkil bir eserin ikinci makalesi firaset konusuna ayrılmıştır. Bu eserde de zaman zaman anatomik özelliklerle sonradan edinilmiş olan yüzdeki çizgiler ve benzeri işaretler ve ses tonu, konuşma tarzı gibi özellikler birbiriyle aynı kategorideymiş gibi ele alınarak, bunların kişilik ile ilişkisi ele alınmıştır. Yukarıda sözünü ettiğimiz gibi, büyük hekim Râzî, büyük ölçüde Galen ve dolayısıyla Polemon’un fizyonomisinin etkisi altındadır. Sözünü ettiğimiz makalede fizyonomik bakış açık biçimde kendini belli eder ve İslam dünyasının tıp aracılığıyla fizyonominin geçişinde Fahreddin Râzî’nin etkisi tartışmasızdır. Özellikle Râzî’den sonra ilm-i firaset İslam düşünce dünyasında hızla yayılır. Muhyiddin Arabi dahi Fütûhât-ı Mekkiyye isimli eserinde bir bölümü firaset konusuna ayırır.²³⁴

Her ne kadar Hipokrat, Eflatun, Aristo gibi Eski Yunan kaynaklarına çok kısaca gönderme yapılırsa da içten içe ilm-i firasetin İslami bilgi gövdesi içinde yer aldığına inanılır. ‘Bütün bu gayretler, Allah’ın zatının ruhundan üflemesiyle zübde-i âlem olan muazzam yaratılıştaki insanı anlama, yaratılışındaki hikmetleri görebilme çabalarının akisleriydi’ denilir.²³⁵

3.2.İslamdaki Fizyonomi Algısının Farklılıkları

İslami bilginin genel yapısıyla, kişinin karakterinin yüzünden okunabileceğini vaaz eden Batılı fizyonomi arasında uzlaşmaz bazı noktalar açıktır. Peki, o halde Batılı fizyonomi nasıl olup da İslami bilginin yapısı içinde kendine yer bulabilmiş; birçok

²³⁴ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s.25-26

²³⁵ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s.16

alim ilm-i firasetten övgüyle bahsetmiştir? Bu soruya cevap verebilmek için fizyonominin İslami bilginin külliyyatı içerisinde ilk kez ne zaman ve nasıl girdiğini ve sonra nasıl yol alarak ilerlediğini bilmek gerekir.²³⁶

Müslüman alimlerin kendi inanç ve felsefelerine uyan bir fizyonomi anlayışını, daha çok tıbbi amaçlarla, arzu, öfke ve aklın izlerini görebilmek için benimsemiş gördükleri; buna fizyonomi çevirisi değil, fizyonomiyi yeniden yazmak demenin daha uygun olduğu belirtilmektedir.²³⁷ Müslüman mütercimler, Eski Yunan bilgisini, olduğu gibi, motomot aktarmaktan ziyade, İslami bilgi içine yerleştirmeye, bu nedenle de İslami bilgiyle çatışan kısımlarını görmezden gelmeye çalışmışlardır. Bilginin kaynaklarıyla da çok ilgili değillerdir.²³⁸

Yunan çağının bizim anladığımız manada firaset mefhumuna yakın örneklerini Aristo'nun De Natura Animalum adlı eserinde görüyoruz. Aristo, bu eserinde fiziksel özellikleri insan ruhunu anlamak için bahsetmiş olsa da, İslam düşüncesinin geliştirip derinleştirdiği firaset anlayışına yaklaşmaz. Zira Aristo, bu eserinde, ilm-i simanın en kaba biçimini ortaya koyarak ölçü kıstasını insan ile hayvan arasında koymuştur.²³⁹ İslam külliyyatındaki fizyonomi algısı ise, bundan çok daha geniş bir kavramı içine alır. İslam alimleri, fizyonomi ilmimi kişinin nefis terbiyesinde yol gösterici olarak kullanmayı yeğlemişlerdir. Kişinin nefisini tanıması, kendini bilmesi sonucu hareketlerine düzen verir. Esasında bu durum son derece büyük bir imkandır. Çünkü insanın kemali, kontrol ettiği nefsin kudretine göre değişir. Hiçbir talebi olmayan bir yapının kontrol edilmesi zor bir iş değildir. Siz bir küçük finoyu zapt edebilirsiniz. Kimse size bir finoyu zapt ettiğinizden dolayı kahraman muamelesi yapmaz. Ama devasa bir canavarı zapt edebiliyorsanız, işte o zaman kahraman olursunuz!²⁴⁰

Tabii ki zor bir durum! Şu dürtülerle baş etmek gayret ve çaba gerektirir. Ama üstesinden gelinmeyecek konular değildir. Belki de kişinin yaratılış hikmetidir, eğer yapabilirse kişinin imtihanı kazanması bu karakterinin üstesinden gelmesiyledir.²⁴¹ Bunlar o insanı çökertmek için değil, pazularını güçlendirmek içindir. Allah, insana,

²³⁶ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 17

²³⁷ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 19-20

²³⁸ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 21

²³⁹ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 32

²⁴⁰ Bulut, a.g.e., s. 157

²⁴¹ Bulut, a.g.e., s. 163

“Taşıyamayacağın yükü sana yüklemedik” buyurarak teorik olarak insanın, önüne çıkan; kaderinin içine giren her olayın üstesinden gelebileceğini haber vermiş olmaktadır. Hakikatin kendisi de budur. İnsan, başına gelebilecek her sıkıntıyı kaldırabilir, tolere edebilir ve aşabilir nitelikte donatılmıştır. Aşamamışsa bu insanın kendi kusurudur. Öyleyse kötü, baş edilmez kader yoktur. Sadece güçlerini doğru ve yeterli kullanmamaktan doğan ağır sonuçlar vardır.²⁴² Bu sebeplerle İslam, fizyonomiyi kişinin yararına kullanır. Kulun Allah’a daha çok yakınlaşması için bir vesile olarak görülür. Bu ilim, esasında nefisini terbiyede tam bir yol göstericidir.

4.FİZYONOMİ İLMİNİN YER ALDIĞI BAZI İSLAM KAYNAKLARI

Renkler ve biçimlerin insan karakteri ve bünyesiyle olan bağlantıları üzerinde o kadar çok durulmuş ki, vasıfları anlatılan bir insanın şekli ve yapısını anlamak işten bile değildir. Hele Fahreddin El-Râzî’nin Kitabı’l-Firase’si bu ilmin İslam düşünce dünyasında ne kadar ehemmiyetli bir yer teşkil ettiğini göstermektedir. Bilhassa hastalık teşhisinde ve mizaç tespitinde büyük rol oynamıştır. İbn-i Sina’nın yazmış olduğu El-Kanun Fi’t- Tıbb adlı eseri alanında hala aşılmamış bir eserdir. Mizaçların tespitinde ve mizaçlar üzerinde teşhise varma usulünde hakikaten muhteşemdir. İslam dünyasında bu ilimle uğraşanların çoğunluğunun aynı zamanda tıpla alakalı olmaları da hayli ilgi çekicidir.²⁴³

Bu alanda İslam dünyasında ilk eser yazanın İmam-ı Şafi olduğu rivayet edilir. El-Kafa adlı bu eser günümüze ulaşamamıştır. Bununla beraber Geverek-zâde Hafız Hasan’ın Firaset adlı eserinin bu eserin çevirisi olduğu söylenmektedir.²⁴⁴

Kıyafetname, geniş anlamıyla “ilm-i firaset”, geçmişteki medeniyetlerin birçoğunda uygulandığı gibi Türk kültüründe de oldukça bilinen bir ilim olmuştur. Türk kültürünün izlerine çok eskiden beri rastlanmakta fakat yaygın olarak kullanılması on beşinci asrın başından itibaren. Yusuf Has Hâcib’in de kadim olan bu ilimi bildiğini Kutadgu Bilig’deki hükümlerinden ve alıntılarında anlıyoruz. Fuad Köprülü ve Mübahat Türker Küyel’e göre, bir “İbn-i Sina talebesi sayılması gereken” Yusuf’un kıyafetname ilminden habersiz olması zaten imkansızdı. Zira İbn-i Sina’nın

²⁴² Bulut, a.g.e., s. 170

²⁴³ Bulut, a.g.e., s. 325

²⁴⁴ Bin Bâlî, a.g.e., s. 43

da firaset ilmi ile ilgili birçok bilgiye sahip olduğu bilinmektedir. Kutadgu Bilig’de de firaset alanı ile bazı hükümler yer almaktadır. Büyük olasılıkla Yusuf, bu ilimle alakalı İbn-i Sina’nın eserlerini ve de başka birtakım eserleri okumuş ve böylelikle onlardan oldukça etkilenmişti.²⁴⁵

El-Kindî olarak tanınan Yakub ibn-i İshak (öl. H. III/ M. IX. yüzyıl ortaları)’ın Risâletün fi’l-Firâse’si, Yuhanna ibnü’l-Bıtrık (H. IV/M. X yüzyıl)’ın Aristo’nun İskender için yazdığı bir eserden Arapça’ya tercüme ettiği Kitâbu’s-Siyâse fi-Tedbîri’r-Riyâse’si, Muhammed ibn-i Zekeriyâ Râzî (H. 240-320/M. 854-932)’nin el-Mansûrî’si kıyafetname türünün ilk örnekleri olarak kabul edilirler. Fahreddîn-i Râzî (H. 544-606/M. 1149-1209)’nin Kitâbü’l-Firâset’i, Ebi Abdillâh ibn-i Muhammed ibn-i Ebî Tâlibi’l-Ensârî ed-Dımişkî’nin Kitâbu’l-Âdâb ve’s-Siyâse fi-İlmi’n-Nazarî ve’l-Firâse’si de Arapça yazılmış eserler arasındadır (telifi: H. 750/ M. 1349). Bunlara Ebu’l-Kâsım Abdülkerim ibn-i Havâzim Küşeyrî (H. 376-465/M. 986-1072-73)’nin Etvâr-ı Selâtînü’l-Müslimîn’i, Muhyiddîn ibnü’l-Arabî (H. 560-638/ M. 1164-1240)’nin et-Tedbîrâtü İlähiyye fi-İslâhi’l-Memleketi’l-İnsâniyye’si ve Fütûhâhât-ı Mekkiyye’si de bir bölümü itibariyle bu alanla ilgilidir.²⁴⁶

Farsça yazılmış eserlere Derviş Abdurrahmân Mîrek (H. VIII/ M. XIV yüzyıl)’ın Tuhfetü’l-Fakîr’i, Seyyid Ali Hemedânî (öl. H. 786/ M. 1384)’nin Zâhîretü’l-Mülûk’ü (beşinci babın sonları), Hüseyin Vâiz Kâşîfi (öl. H. 910/ M. 1504)’nin Ahlâk-ı Muhsinî’si (bir bölümü) örnek olarak verilebilir.²⁴⁷

Türkçe yazılmış kıyafetname ile ilgili ilk eser olarak Bedr-i Dilşâd bin Muhammed Oruc’un 829/1426’da yazmaya başladığı ve sonra II. Murâd’a sunduğu mesnevîsi Murâd-nâme kabul edilmektedir. Bu kitabın 40. babı bu alanla ilgilidir.

İlk müstakil eser olarak bilinen de Akşemseddîn-zâde Hamdullah Hamdî (H. 853-909/M. 1449-1503)’nin Kıyâfet-nâme’sidir. Firdevsî-i Rûmî (II. Bayezid devri)’nin Firâset-nâme’si, İlyas ibn-i Âsâ-yı Saruhânî (öl. H. 967/ M. 1559-60)’nin Kıyâfet-nâme’si, Abdülmecid ibn-i Şeyh Nasûh (öl. H. 973/ M. 1565)’un Kıyâfet-nâme’si, Niğdeli Visâlî’nin H. 1003/ M. 1595’te III. Mehmed’e ithafen yazdığı

²⁴⁵ Çavuşoğlu, a.g.m., s. 293

²⁴⁶ Kırbiyık, a.g.m., s. 795

²⁴⁷ Kırbiyık, aynı yer

Vesîletül-İrfân'ı, Lokman bin Hüseyin'in H. 1010/ M. 1601'de yazdığı ve III. Murâd'a sunduğu Kıyâfetü'l-İnsâniyye fi-Şemâilî'l-Osmâniyye'si, Erzurumlu İbrahim Hakkı (H. 1115-1194/ M. 1703-1780)'nın Mârifet-nâmesi'nde bulunan mensur bölüm ve manzum olarak yazılan Kıyâfet-nâme'si en çok bilinen eserler arasındadır.²⁴⁸

İsviçreli yazarlardan Johann Caspar Lavater (1741-1801) de, Almanca olarak Physiognomishe Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe [İnsan Kişiliğini Tanıma ve İnsan Sevgisi Üzerine Fizyonomi Denemeleri (1775-1778)] adında mensur ve resimli bir kıyafetname yazmıştır. İngilizce'ye Physiognomy or The Corresponding Analogy Between The Conformation of The Features And The Ruling Passions of The Mind (Fizyonomi veya İnsanın Fiziki Özellikleri Arasında Karşılıklı Analoji: Aklın Yöneten İhtirasları, (1866)], Fransızca'ya da Essai Sur La Physiognomie, Destiné à Faire Connoître L'homme et à Le Faire Aimer [Fizyonomi Üzerine Deneme, İnsanları Tanıma ve Sevme (1781-1803)] adlarıyla çevrilmiştir.²⁴⁹

Johann Caspar Lavater (1741–1801)'in kıyafetnamesi, tespitlerimize göre Kıyâfet-nâme-i Cedîde adıyla Türkçe'ye de ilk defa olarak Yûsuf Hâlis tarafından çevrilmiştir. Türkçe çeviride yer alan "...bu fenni mü'assis olan Lavate-nâm meşhûr u mu'teber musannif eşkâl-i lehcenin muhâkeme vü münâsebât ü muktezâ-yı ahkâm u ta'rîfâtına dâ'ir bir risâle-i müstakille te'lîf etmiş olmağla işbu risâle-i muhtasara-i mazbûta risâle-i mezkûresinin hulâsası olarak intihâb u tahrîr olunmuşdur." şeklindeki ifadelerden, Hâlis'in bu eserini, Lavater (1741-1801) isimli bir yazarın kıyafetname ile ilgili eserinden özetle tercüme ettiği anlaşılmaktadır. Batı dillerinden Fransızca'yı bilen Yûsuf Hâlis'in, eseri orijinali olan Almanca metninden değil de tercümesi olan Fransızca'dan Türkçe'ye kazandırdığını tahmin ediyoruz. Ayrıca mütercim çevirdiği kıyafetnamesinde "... hâl-i sabâvetden beri bâb-ı âlîde iktisâb-ı ilm ü hünere sa'y u ikdâm ve Fransızca tahsîliyle dest-mâye-i ma'lûmâta gûşîş ü ihtimâm ve mehmâ-emken kesb-i liyâkat olunarak..." diyerek eseri Fransızca'sından çevirdiğine işaretle bulunmak istemiş de olabilir. Türkçe'ye kazandırılan eserin Almanca orijinalinin 576, İngilizce'ye tercümesinin 287, Fransızca tercümesinin 625 sayfa oldukları da özetle tercüme yapıldığını hemen hissettirmektedir. Ayrıca Almanca, İngilizce ve Fransızca

²⁴⁸ Kırbıyık, aynı yer

²⁴⁹ Kırbıyık, a.g.m., s. 797

kitapların içerisinde bulunan resimlerin çoğunluğu, Türkçe tercümedekilere benzememektedir.²⁵⁰

“Kıyâfet-nâme-i Cedîde, toplam 109 sayfalık bir eserdir. II-VI. sayfalar, kitabın adı olan Kıyâfet-nâme-i Cedîde başlığı ile başlayan bir giriş bölümü niteliğindedir. Bu bölüm, tercüme değil de telif olduğunu hemen hissettirmekte; geleneğe uygun bir biçimde besmele, hamd, salavat ile başlamaktadır. İnsanın yaratılışı, ona akıl ve zekânın verilmesi, onun seçkinliği, anlayış ve ferâset sahibi olması gibi kıyâfet ilmi ile ilgili birtakım hususları ihtiva etmektedir:

Bi’smi’llâhi’r-Rahmâni’r-Rahîm sezâ-yı hamd u sipâs bî-pâyân ol Hudâ-yı çehre-güşâ-yı ins ü cânn ve nakş-bend-i nüsha-i kübrâ-yı ‘âlemiyân ya’nî benî Âdemi ahsen-i takvîm üzre halk u tekvîn ve çeşm ü ebruvân u pîşân[î] ile tezyîn ve ale’l-husûs ‘unvân-ı celîl-i Fetebârek’allâhü ahsenü’l-hâlikîn ile tahsîn ve lehce-i mu‘cize-nümâsına iksâ-yı sîmâ-yı akl u zekâ ve ilbâs-ı hilye-i hilkat-i âdemiyyet ile mümtâz u müstesnâ buyurmuşdur. Salât u selâm Hazret-i Muhammedü’l Mustafâ ve âl ü ashâb-ı bâ-safâya sezâ vü ahrâdır ki ol server-i kâinât ve nuhbe-i mevcûdât İttekû firâsete’l-mü’mini fe-innehü yenzuru bi-nûri’llâh kelâm-ı hikmet-nizâmıyla fehm ü firâseti cins-i beşere hasr u tahsîs buyurmuşlardır.”²⁵¹

Bu alanda yazılmış bir diğer en önemli eser 9. yüzyılda yaşamış El-Kindî lakabıyla ünlü Yusuf İbn-i İshak’a ait olan Risaletü’n fi’l-Firase isimli eserdir.²⁵²

Ebubekir Râzî’nin et-Tıbbü’l Mansuri isimli eseri on bölümden oluşmaktadır. Râzî, ikinci bölümde firaset ilminden bahseder.²⁵³

Abdulkerim B. Hevâzin El-Kuşeyrî, firaset ilmi üzerine müstakil bir çalışması olmayıp ünlü er-Risale isimli eserinde firasetten bahseder.²⁵⁴

İbnü’l Arabi, firaset ilmi ile ilgili fikirlerini, et-Tedbirâtü’l İlâhiye fi İslâhi’l-Memleketi’l İnsâniyye isimli yirmi iki bölümden oluşan eserinin sekizinci bölümünde ele almaktadır.²⁵⁵

²⁵⁰ Kırbıyık, aynı yer

²⁵¹ Kırbıyık, aynı yer

²⁵² Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 50

²⁵³ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 51

²⁵⁴ Seyyid Lokman Çelebi, aynı yer

²⁵⁵ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 53

Fahredden Râzî'nin ise Risâle fî İlmi'l- Firase adlı çalışması Kitâbü'l-Firase ismi ile ün kazanmıştır.²⁵⁶

Derviş Abdurrahman Mirek'in Tuhfetü'l Fakîr'i, Mîr-i Kabir Hemedani'nin Zâhîretü'l-Mülûk adlı eserleri kıyafetname ile ilgilidir. Hüseyin Vaiz-i Kâşîfi'nin Ahlâk-ı Muhsinî'sinde de kıyafetname ile ilgili bölüm yer almaktadır.²⁵⁷

Özellikle Doğu Asya ülkeleri başta olmak üzere dünyanın birçok yerinde fizyonomi ve alt dallarıyla ilgili burada aktaramadığımız oldukça fazla kaynaklara rastlanmakta, birçok insan bu ilmi bilfiil kullanmaktadır.

²⁵⁶ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 54

²⁵⁷ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 55

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM KAYNAKLARINA GÖRE FİZYONOMİ İLMİNİN EĞİTİMDE KULLANILACAK GENEL KAİDELERİ

1.EĞİTİMDE KULLANILACAK BAZI FİZYONOMİ İLKELERİ

Anlamlar kalpte doğar, dil ise bu anlamlara tercümanlık yapar veya kalpte bir hüznün meydana gelir, bedendeki azalarda bunun dışı yansımaları olur. Sözelimi, alını kırışır, rengi sararır, omuzları düşer.²⁵⁸

Bedenin bize verdiği sinyallerle kişinin durumu tayin edilir ve nihayetinde hayattaki yönü için fizyonomik tespit sonunda eğitimi için çaba sarf edilmelidir. Bu bölümde bir fizyonomistin eğitim açısından bireye katkı sağlayacağı bazı kıyafetname bilgilerinden bahsedilecektir.

1.1.Vücutta Yer Alan Fizyonomik Özellikler

Beden:

Sıcak yerler ter gözeneklerini genişletir. Bu da ruhu gevşetir ve fitri sıcaklığı zayıflatır. Bu sebepten kalpleri korkak ve hazımları zayıf olur. Soğuk yerlerdeki kuvvetli, cesur ve hazımları güzel olur. Zira bedenlerine soğuk kaplamakla içlerinde fitri hararetlerinin kan toplamasını, yani tamamen kıvam bulmasını gerektirir. Meşe ve kamışlık yerlerde yaşayanların şekilleri ise güzel ve bedenlerinin zahirleri yumuşaktır ve aza ve bedenlerinde riyazet ve zahmetle gevşeklik artar. Yazları çok sıcak, kışları da çok soğuk olmaz.²⁵⁹

Ayrıca, ahmaklık bedeninin çok nemli olmasından dolayıdır.²⁶⁰

²⁵⁸ Eren, a.g.e., s. 16

²⁵⁹ Bin Bâlî, a.g.e., s. 235

²⁶⁰ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 100

Vücudu etli olmayan hızlı, hareketli ve akıllı olur ki, ölçülü karakter alametidir.²⁶¹ Şeyh Muhiddin-i Arabi: “En güzel görünüm en mutedil büyümedir” buyurur.²⁶²

Aşağıdaki beyitlerde de insanın içi ile dışı arasındaki bir uygunluk olduğu dile getirilir:

“İnsanın iç tabiatı onun dış görünüşüne eşit; yüzü ve kıyafeti ile hareketi birbirine denktir.”

“Güzel insanın tabiatı da güzel olur; hareketi de güzel olursa, memlekete faydası dokunur.”²⁶³

Boyun:

Bir kimsenin boynu kaba ve etli olsa hiddetli olur. Bu delil hiddetlilerin şekline benzerlikten çıkarılmıştır.²⁶⁴

Boynunun kemiği yoğun kimse kuvvetli olur ve deve gibi çok uzun boyunlu deve gibi kinli olup, kurt gibi küçük boyunlu hileci olur. Yoğun şişkin boyunlu cahil, hasta ve öfkeli olur. Her yönden ölçülü olan adil ve tedbirli olur.²⁶⁵

Azimsiz insanların boyunları çok uzun olabilir. Boyun eğer çok kısa ve geniş olursa hayvaniyete işaret ettiği gibi merhametsizliğe dahi işaret edebilir. Genetik olarak devam eden gelen delilerin boğazı biraz sağa ya da sola maildir. Korkak insanların boğazlarının orta bölümü biraz çukurdur. Boyun hakkındaki hükümler diğer azaların kat’i teşhislerinden sonra verilmelidir.²⁶⁶

Eller:

Cenab-ı Hakk, Yasin Suresi’nde, “Mahşer günü kişiye ne yaptığını sormam. Kişinin elleri bize bütün yaptıklarını söyler”²⁶⁷ buyurur. Bu sebeple fizyonomide el bahsi oldukça derin bir analiz gerektirmektedir.²⁶⁸ Tam orantılı el; kişinin tüm

²⁶¹ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 96

²⁶² Bin Bâlî, a.g.e., s. 178

²⁶³ Çavuşoğlu, a.g.m., s. 298

²⁶⁴ Bin Bâlî, a.g.e., s. 207

²⁶⁵ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 95

²⁶⁶ Fahreddin, a.g.e., s. 16

²⁶⁷ Yasin, 36/65

²⁶⁸ Bulut, a.g.e., s. 44

işlerinde akıllıca ve muhakeme yeteneği ile hareket edeceğini gösterir. Zeki konuşmaları olan, anlayışlı, oldukça dengeli, ileri görüşlü ve doğruyu gören kimselerdir. Eğer iyi bir eğitim almışlarsa bu değerler çok daha bariz bir hal alır. Avuç kısmı uzun, parmakları kısa ve kalın bir el tembel, ihmalkar ve lakayt bir kişiliği sergiler. İşlerini başkalarına havale etmekten hoşlanan bir karakteri yansıtır. Dar el; sessiz sakin bir şekilde kendi dünyalarında yaşamayı tercih ederler ve zahmete gelemeler. Şişman el; genelde kaba bir mizaç belirtisidir. İşin çarçabuk olup bitmesini isterler. Estetik aramazlar. Tombul el; keyfine düşkün, maddeci bir mizaçtan haber verir. Aldırışsızdırlar ve eğlenceyi severler. Kısa el; maharet ve incelik alametidir. Ancak iri cüssede kısa el, birtakım talihsizlikler ve beceriksizliklerin habercisidir. İnce el; hayalciliğin göstergesidir. Aynı zamanda narin bir yapının. Zor ve zahmetli işleri sevmezler. Yumuşak el; tembelliğin, olağanüstü aşkların, hayalciliğin, diplomatlığın ve eğitilmemiş yalancılığın habercisidir. Müthiş uyumlu görünürler. Uysal ve uyumludurlar. Katı el; böyle bir el yüksek öfke ve asabiyet potansiyelini sergiler. İyi eğitildikleri takdirde sıradan insanların başaramadıkları en tehlikeli işleri başarır ve yaparlar. Büyük kahramanlıklara imza atabilirler. Sert el; becerikli olmayı, iş yapma gücünü, spor ve zeka yeteneğini gösterir. Hareketli, kavgacı, seyahat ve spora düşkün, iş yapmaya yetenekli kimselerdir. Mizaçları katı olabilir. Şayet el hem sert, hem de buruşuksa her an kavgaya hazır biriyle karşı karşıyayız demektir.²⁶⁹

Sanatkarların, filozofların ve ekonomistlerin parmağı genelde boğumludur. Büyük tüccarlarda da sıkça rastlanır. Şüpheli olurlar. Kolay kolay güvenmezler. Güvensizlikleri itimatsızlıktan değil, gerçeğin ne olduğunu bilme merakındandır. Müthiş bir analiz kabiliyetleri vardır. Sınıflandırmayı ve yönetmeyi iyi bilirler. Akıl yürütme ve hüküm çıkarmada üstlerine yoktur. Yüksek bir algılama ve kavrama kabiliyetine sahiptirler.²⁷⁰

Romatizma gibi hastalıklar veya bir kaza sonucu eğrilmiş olmamak şartıyla genel olarak şehadet parmağı eğri ise şerefsizliği gösterir. Orta parmak eğri ise kalıtımla ilgili zeka geriliğini temsil eder. Yüzük parmağı eğri ise yeteneklerin yanlış yolda kullanıldığını ifade eder. Serçe parmağı eğri ise samimiyetten yoksunluğu, kendi

²⁶⁹ Bulut, aynı yer

²⁷⁰ Bulut, a.g.e., s. 69

çıkartı uğruna yanlış yöne sapmayı ve saptırmayı gösterir. Bu tipler iyi eğitim almış veya sağlam bir inanca sahip iseler tabiatlarındaki bu sapsmaları rahatlıkla yok ederler.²⁷¹

Serçe parmağının hemen altındaki dikine çizgiler ticarete ve özellikle tıbbi ilimlerin tatbikatında büyük maharete işarettir. Büyük tabielerin ve hemşirelerin ellerinde çoğunlukla bu çizgiler bulunur.²⁷²

Uzun el ayası (parmaklardan daha uzun) olan kişiler pratik mizaçlıdır; fakat hafızası güçlü değildir. Kısa el ayası olan kişiler ise hafızası güçlü kişiliklerdir. Gevşek el ayası ise uyusuk ve tembellik belirtisidir.²⁷³

Avucun tam ortasında bulunan çizgi akıl çizgisidir ve bu çizginin şekilleri aklın ne kadar kullanıldığını ve kullanılabileceğini bildirir. Uzun ve pürüzsüz ve net bir akıl çizgisi iyi ve doğru bir zekanın belirtisidir.

Ayrıca, “Bir kimsenin ellerinin yumuşak ve latif olması süratli öğrenmeye ve anlayış güzelliğine delalet eder”.²⁷⁴

Parmaklar:

Mevlana Kutbeddin-i Allame demiştir ki, “Uzun parmaklı kimse ileri görüşlü, zeki olup, kısa parmak kavrayışın azlığına işarettir.” Ancak İlm-i teşrih’te beyan etmiştir ki, “Parmağın kısalığı ciğerin küçüklüğüne delalet eder.” O cihetle ciğerin gıdası olan hava az gider. Akılla gönül dahi hayvan ve insanların ruhunun başlangıcıdır. Eğer gıdaları tam olmazsa, bunların tamamı aklın kıtlığına işaret eder. Uzunluğu zekiliğe, kısalığı ahmaklığa delalettir.²⁷⁵

Barmagı ayası uzun olanun / Parmağının ayası uzun olanın

Uzluk olur her işde işi anun / Her işte eli yatkın olur

İsbı olan uzun / Parmakları uzun olan

²⁷¹ Bulut, a.g.e., s. 144

²⁷² Bulut, a.g.e., s. 176

²⁷³ Bulut, a.g.e., s. 188

²⁷⁴ Bin Bâlî, a.g.e., s. 214

²⁷⁵ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 98

Fehm iledür pür-fünun / Anlayışı, fenleri çok olur²⁷⁶

Ayrıca hikmet ehli diyorlar ki:

Parmakları olan uzun, ehli hüner züfünun (bilgili)

Parmakları yumuşak olan, zeki olur bigüman²⁷⁷

Tırnaklar:

Tırnakların beyazlığı bedenın güçsüzlüğüne delilidir. Ancak bunun gibi beyazlık bedende bulunması gereken maddelerin ve nemin azlığından ortaya çıkar ki, bedenın zayıflığından dolayı meydana gelmektedir. Doğan gibi eğri tırnaklı olan utanmaz ve vefasız olur, tırnağı çirkin renkli olan kişi iyi huylu olmaz.²⁷⁸

Boy:

Uzun boylu kimse ahmak olup, ama akıllı olanı çok zeki olur. Ancak kısa boylu akıllı olup cahili dahi çok cahil olur. Ve ölçülü boylu olanın mizacı ve akli son derece letafet üzere olur ki, karakterin ölçülü olmasına işarettir.²⁷⁹

Kameti her kimün ki olsa uzun / kimin boyu uzun olursa

Olur ol sâfi-kâlb ü sâde-derün / kalbi saf ve içi temizdir

Kısa olursa kibr ü kîne olur / Kısa olursa kibirli ve kinli olur

Kim ki vasat boyludur / Orta boylu olanlar

Âkıl u hoş huyludur / Akıllı ve güzel huylu olurlar²⁸⁰

Bununla birlikte;

“Kısa boylu bodur kimseler hırçın tabiatlı olurlar; hırçın nereye giderse orada kavga başlar.”

“Boy orta ve her şey bununla mütenasip olmalı; ey bilgili insan, her işte itidalden

ayırılma.” ifadeleri ile boyun önemine dikkat çekilmiştir.²⁸¹

²⁷⁶ Yılmaz, a.g.m., s. 136

²⁷⁷ Uşaklıgil, a.g.e., s. 212

²⁷⁸ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 99

²⁷⁹ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 96

²⁸⁰ Çavuşoğlu, a.g.m., s. 298

Omuz:

Omuzu ile sırtı geniş olan cesur ve akil olup, dar olan akli kıt ve omuzunun kemiği çıkık olan ahmak ve geç anlayışlı olur. İnce omuzlu akılsız olur ama sırtı ve omuzu çok yoğun olan kişi kuvvetli olup, orta derecede ölçülü olanı zeki ve anlayışlı olur.²⁸²

Eğer bir omuz diğerinden biraz daha yüksek olur ise o kişinin ahlakı da buna bağlı olarak mütebeddildir. Titiz ve daima hırçın insanların omuzları sivri olur.²⁸³

Kısa omuzlu eblehin, düşük omuz esfelin (en aşağı)

Mu'tedil olsa omuz, sahibi anlar rumuz²⁸⁴.

Kollar:

Bir kimsenin kolları uzun olsa ve dizine yetişse, güzel nefisli olmağa, kibre, muhabbete ve reisliğe delalet eder.²⁸⁵

Bu sebeple, her kimin kolları uzun olup, bir derecede ki, ayağı üzere dururken dizine yetişse cesaretin çokluğuna delalet eder ki, aslanın dahi böyledir. Nitekim tarihten günümüze bilginlerin meşhurlarının işaretleri böyledir. Hatta bu özellikte olmayan evlatlarına itibar etmezlerdi. Firdevsi de bazı pehlivanlar hakkında şöyle demiştir:

Sanki parmakları ayaklarına değerd

Avuçları dizlerinin altına gelirdi²⁸⁶

Ayrıca, iki kolun vücuttan daima uzak durması cehalete işarettir.²⁸⁷

Göğüs:

Göğsün geniş olması çok makbuldür ve cesarete delildir.²⁸⁸

²⁸¹ Çavuşoğlu, aynı yer

²⁸² Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 97

²⁸³ Fahreddin, a.g.e., s. 23

²⁸⁴ Uşaklıgil, a.g.e., s. 212

²⁸⁵ Bin Bâlî, a.g.e., s. 213

²⁸⁶ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 97

²⁸⁷ Fahreddin, a.g.e., s. 25

²⁸⁸ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 96

Ayak:

Faal olan bir insanın yürüyüşünde daimi bir ahenk ve muvazene vardır. Muavezeneli ve düşünceli insanlar genellikle yavaş yürürler. Ayaklarını nereye koyacaklarını düşünüp ihtiyatlı, ve muntazam yürürler. Boş ve cahil insanlar, gösteriş ve debdebeye müptela kişiler herkesi kendinden haberdar etmek istiyormuşçasına topuklarını yere vurarak yürürler.²⁸⁹

Ger uzun olursa pâ / Eğer ayak uzun olursa

Sahibidür pür-haya / Sahibi çok hayalıdır²⁹⁰

Karın:

Kıyafetname ilminde belirtilir ki, “karını büyük olan az kavrayışlı, karını küçük olan titiz olur.”²⁹¹

Karını büyük gabî ve cahil olur / Karını büyük olan anlayışsız ve cahildir

Küçük olsa zeki ve kâbil olur / Küçük olursa zeki ve kabiliyetli olur²⁹²

1.1.1.Yüz Bölgesinin Fizyonomik Özellikleri

Yüz:

Yüzde olan zahiri haller batını ahlaka delil olmada daha kuvvetlidir. Zira insanın yüzünde utanma için başka, gazap için başka ve sevinç için de başka özel bir renk vardır. Her zaman bu renk yüzde olan batını ahlak ve nefsanî fiillere kuvvetli delillerle delalet eder. Dolayısıyla yüzde olan hallerin delaleti diğer azada olan zahiri hallerinden delaletinden daha kuvvetlidir. Yüzde olan aza ise alın, kaş, göz, yüz, diş, çene ve kulaktır.²⁹³

Yüzün daha ziyade renginin olmasıyla kan cereyanının daha ağır olması eşdeğerdir. Kan cereyanının surati de duyulan ihtirasat ve hissiyatı buldurur. Dolayısıyla kişinin ruhunda bulunan uyanış ve değişimler ile yüzün renk durumu

²⁸⁹ Fahreddin, a.g.e., s. 24

²⁹⁰ Yılmaz, a.g.m., s. 134

²⁹¹ Uşaklıgil, a.g.e., s. 212

²⁹² Yılmaz, a.g.m., s. 135

²⁹³ Bin Bâlî, a.g.e., s. 189

arasında psikolojik bir münasebetin de mevcudiyeti bulunur . Bu durumlara binaen ilm-i sima mütehasısları şu manaları çıkarmaktadır:

- 1-Ketum olmayan insanlar öfkelenince kızarırlar.
- 2-Ketum olanlarda ise hiddet benzin solmasını doğurur.
- 3-Hassas insanlar çok defa renklerini değiştirirler.
- 4-Lakayıt olanlar suhuletle renk değıştirmezler.
- 5-Solgun benizlilik iyi adamlara hastır.
- 6-Sarı benizlilik hasut insana hastır.
- 7-Herşeyden ve herkesten utananlar ani olarak kızarırlar
- 8-Yüzünde fazla ben olan kimseler kolayca sır ifşa edebilirler²⁹⁴

Dikdörtgen yüzlü insanların eğitildiklerinde başaramayacakları iş yoktur. Fakat sanata fazla yetenekli değillerdir.

Üçgen yüz ise beyin gücünü temsil eder. Aydınlar, filozoflar ve düşünürlerin yüzüdür. Dahiler de bu tipe dahildir. Hayalperest oldukları kadar akılcıdırlar.²⁹⁵

Bir kimsenin yüzü zayıf olsa, işlerde özenici olur. Zira fikirlerin çokluğu kuruluşu, kuruluk da cılızlığı gerektirir.²⁹⁶

Yuvarlak yüzlü kişiler hassas ve zarif kişilik özelliklerine sahiptir. Muhafazakar ve sakin kişilerdir. Adaptasyon yetenekleri yüksektir. Sempatik kişilerdir ve çevreleri tarafından sevilirler. Arkadaş çevreleri geniştir. Fedakardırlar ve yardım etmeyi severler. Yemek yemeyi severler ve kilo almaya yatkındırlar. Neşeli yapıları vardır, insanlarla kolay iletişime geçerler. Dikdörtgen yüzlü kişiler, yaşamlarını adamayı ve çalışmayı severler. Pratikler ve karar vermede isabetlidirler. Dış görünüşe önem verirler. Ani öfke nöbetleri görülebilir. Planlı ve düzenli yaşamayı severler. Duyguları yerine mantıklarıyla hareket ederler. Düşünmeyi ve yalnız kalmayı severler. Hırslıdırlar ve işlerinde başarılı olmayı isterler. Genellikle atletik vücut yapısına sahiptirler ve narsist kişilik özelliklerine sahip olabilirler. Başkalarıyla çalışmak yerine

²⁹⁴ Fahreddin, a.g.e., s. 20

²⁹⁵ Bulut, a.g.e., s. 329

²⁹⁶ Bin Bâli, a.g.e., s. 202

kendi işlerini kurup onu yönetmek isterler. Lider ruhludurlar. Kare yüzlü kişiler araştırmayı ve keşfetmeyi severler, meraklı bir kişiliğe sahiptirler. Seyahat etmeyi ve gezmeyi severler. Keskin bir zekaya sahiptirler ve entelektüel bir kişiliğe sahiptirler. Uzun süren işlerde dayanma güçleri yüksektir. Girişken ruhludurlar. Sahiplenici ve kıskanç ve agresif olabilirler. Kalp şekline sahip yüzlü kişiler olayları kontrol etmeyi severler. Detaycıdırlar ve işlerinde kaliteye önem verirler. İşlerine ve hedeflerine kilitlenirler ve yüksek performans gösterirler. Sezgileri güçlüdür ve yaratıcı kişilik özelliklerine sahiptirler. İletişim becerileri gelişmiştir ve iyi konuşmacıdırlar.²⁹⁷

Mevlana Asilüddin, Şerh-i Külliyyatı Kanun’unda demiştir ki, “Yüzü yuvarlak ve etli olan kimse güzel olur, lakin çoğunlukla ilim sahibi olamaz.”²⁹⁸

“Reng-i esmer nişân-ı fikr-i savâb / Esmer renk iyi fikre işaretir

Rengi anun ki surh-ı sâfidür / Rengi saf kırmızı olanın

Edebi vü hayası vâfidür / Edebi ve utanması çok olur

Benzi kızıldır edîb / benzi kızıl olan terbiyeli

Esmer olandır lebîb / esmer olan da zeki olur

Sarışın olan sevimlidir

Saçı siyah doğru ve güvenilirdir

Yüzi büyük her işde kâhil olur / Yüzü büyük olan her işte olgun olur

Kibre küçüktür delîl / Küçük yüz kibre delildir

Her kişün ki yumşak ola eti / Eti yumşak olan kişinin

Lutf-ı tab’ı çoğ ola Fehmi iti / Mizaç ve anlayışının güzelliği çok olur

Katı olursa kuvvet-i tendür / Katı olursa teni kuvvetlidir

Issı ammâ galîz ü gevdendür / Fakat sahibi de kaba ve ahmaktır.”²⁹⁹

²⁹⁷ Emre Demir, Sahire Doğru, a.g.m., s. 5

²⁹⁸ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 80

²⁹⁹ Yılmaz, a.g.m., s. 137

Fizyognomi uzmanlarına göre, yüzün uzunluğu burnun uzunluğunun üç katına, yüz ise avucun eniyle eşdeğer olmalıdır. Böyle bir yüz yapısı dengeli ve intizamlı insanlara has bir özelliktir.³⁰⁰

Göz:

İnsan vücudunun dikkat çekici en önemli yeri yüz bölgesi, yüzün içinde ise gözleridir. İnsanlar arasındaki kayda değer iletişim ilk önce göz göze gelmekle başladığı için gözlerin ve hatta bakışın çok önemli bir anlam taşıdığı muhakkaktır. Birisi gözünüze baktığında size değer veriyor ve ilgi duyuyor demektir. Karşısında bulunan kişi ya da nesneye ilgi ve merak duyan insanın gözbebekleri de açılır.³⁰¹ Çok yumuk kapamak delirmiş olmaya ve hayalperestliğe delalettir. Göz bebeği etrafında kırmızı noktalardan daire olanın sahibi kışkanç ve kötü ve saçma sapan konuşan ve utanmaz ve yaramaz fiilli olur. Göz ucuyla bakan kimse kibirli ve nazlı olur.³⁰²

Yukarı bakan cahil ve mütekebbir olur ve gözlerinin akı devamlı yaşaran kimse heyecanlı olur. Ayrıca demişlerdir ki, bir nesneye çok bakmak korkmanın ve içten pazarlıklı olmanın ve yaramaz kişiliğin alametidir. Ve çok küçük göz çoğunlukla hayasızlık alametidir.³⁰³

Mavi gözler zayıf mizaca, kalbin inceliğine delalet eder. Ekseriyet üzere deha sahipleri ela gözlüdür. Çakır olarak isimlendirilen gözler cesurluk ve yiğitliğin apaçık alametidir. Göz kapaklarının üstte yarım daire şeklinde olması mizacın yumuşaklığına, fikrin zarafetine nişanedir. Genel kaide olarak kaydedilebilir ki, berrak gözler, anlayıp kavrama süratine ve zekanın keskinliğine; çökük gözler derinlemesine araştırma kuvvetine; donuk gözler karakterin şüpheli olduğuna delalet eder.³⁰⁴ Patlak gözler zihin kuvvetine ve hayalin zenginliğine delalet eder. Küçük ve sık sık kapanan gözler kararsız bir fikre nişanedir.³⁰⁵

Utangaç insanlar üst göz kapaklarını pek ender kaldırırlar. Hayalperestlerin bakışları ekseriya uzağa doğru bakar ve dalgın bulunurlar. Profilden bakıldığı takdirde

³⁰⁰ Aleskerli, a.g.e., s. 51

³⁰¹ Akif Ergin, *Eğitimde Etkili İletişim*, 4. b., Ankara: Anı Yayıncılık, 2008, s. 118

³⁰² Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 82

³⁰³ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 83-84

³⁰⁴ Uşaklıgil, a.g.e., s. 46

³⁰⁵ Uşaklıgil, a.g.e., s. 48

gözlerde şeffaflık mevcutsa, bu ürkeklik ve korkaklık alametidir. Ela gözler ekseri vefakar olurlar.³⁰⁶ Parlak göz ise zekanın belirtisidir.³⁰⁷ Bir kimse kırmızı gözlü olup şarap renginde olsa, sahibi öfkeli ve gayretli olur. Zira gazap halinde olan insanın gözü böyle olur.³⁰⁸ Gözün bebeğinin çevresinde çok noktalar olması, sahibinin aşırı huysuz ve saçmalayan olduğuna delildir. Eğer bu durum gök gözde olursa daha beter olur.³⁰⁹

Göz kapağının kırık olması, yani gözü tamamen kaplamayıp bir tarafını açık bırakması veyahut mültevi yani gözü örtüp bürümesi, sahibinin hileci, yalancı ve ahmak olduğuna delalet eder.³¹⁰

Bir kimsenin gözleri çok yavaş hareket edip sanki donmuş gibi olsa sahibi endişeli ve hilekardır. Buna delil, insanın düşünceyle meşgul olduğunda gözlerinin açık kalmasından çıkarılmıştır. Muhiddin-i Arabi nakleder: Bir kimsenin gözleri donmuş gibi olsa ve bebeği az hareket edip ölü gibi baksa sahibi cahil ve kaba tabiatlı olur.³¹¹ Ayrıca bir kimsenin durmadan gözünü kırpması delilik ve korkaklığa delalet eder.³¹²

Kaş:

Mevlana Kudbettin-i Allame demiştir ki, “Kaşı gür olan kederli ve gamlı ve çok dedikoducu olur.” Zira çok kıl, beynin salgıladığı ve dumanın çokluğundan dolayı olur ve sevdayı ortaya çıkartır. Lakin bunun gibi kimse sert sözlü olur. Kara kaşlı, uzunluğu ve kısalığı ölçülü kimse akıllı ve dindar olur.³¹³

Lavater, kaşlara hususi bir ehemmiyet vermiştir, der ki: “Bazen bir insanın ruhunun söyleyeni (natika-yı ruhu) kaşlarından ibarettir ve yalnız onlar sayesinde bütün ruhi sırları tezahür eder.”³¹⁴

Kaşların üzerinde olan kemiğin fazlaca kabarık olması durumu hafıza kuvvetli olduğunu gösterir. Çatık kaşlılık mutlak surette tefekküre ve kıskançlığa alamettir. Sık

³⁰⁶ Fahreddin, a.g.e., s. 6

³⁰⁷ Bulut, a.g.e., s. 337

³⁰⁸ Bin Bâlî, a.g.e., s. 194

³⁰⁹ Bin Bâlî, a.g.e., s. 195

³¹⁰ Bin Bâlî, a.g.e., s. 196

³¹¹ Bin Bâlî, a.g.e., s. 197

³¹² Bin Bâlî, aynı yer

³¹³ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 84-85

³¹⁴ Uşaklıgil, a.g.e., s. 49

ve kısa kaş hafızanın kuvvetine nişanedir ve bu kaş sahipleri ketum olur. Sert, kalın ve dağınık kirpikler umumiyetle sınırlı, gergin ve hiddetli şahıslara has bir özelliktir. Kaşları hilal gibi ince olan kişiler ince ruhlu ve hassas yapıda olurlar.³¹⁵

Hafif bir suretle kavisleşen kaşlar, uysallık ve tevazuya delalet eder. Perişan ve sert kaşlar mizacın öfkesine, fikrin sertliğine delalet eder. Kılları yumuşak olması nispetinde itidal görülür. Sık ve kalın kaşlar, umumiyet üzere derin bir fikir gösterir. Kaşların yek diğerine bitişmesi, hileyi seven bir mizaca işaret eder. İnce kaşlar zayıf karaktere nişanedir. Gözlere ne kadar yakın olursa fikrin sağlamlığına o kadar delalet eder. İki kaş arasında mesafenin genişliği, tam olarak bilmenin kolaylığına nişanedir. Mülayim mizaç sahiplerinde karışık, dolaşık kaşlara tesadüf olunmaz. Kısa, toplu, ne uzun, ne geniş olan kaşlar ekseriyet üzere hafızası kuvvetli, fikri keskin adamlarda görülür.³¹⁶

Muhiddin-i Arabi nakleder: Bir kimsenin kaşı ince, uzunluğu ve kısalığı mutedil olsa uyanık ve kavrayışlı olur.³¹⁷

Eğer ki, bir kimsenin kaşı kıllı olsa sahibi kaygılı, hüznü ve yaramaz sözlü olur. Zira kıl duman maddesinden hasıl olur. Dolayısıyla kaşta kılın çok olması dimağda duman maddesinin çok olmasına delalet eder. Bu durum ise, tabiat-ı sevdanın dimağı kaplamasını gerektirir. Bu da kaygı ve hüzne delil olur. Ayrıca kaşın kıllı olmasının ahmaklığa dahi delil olduğu söylenmektedir.³¹⁸

Kaş odur kim siyâh u ince ola / Siyah ve ince kaşlı olanın

Nâzı vü şîvesi yirince ola / Nazı ve şivesi de yerinde odur

Her ki kaşınun ince olsa ucu / Kaşının ucu ince olanın

Eksik olmaya fitnessi ve gücü / İşi gücü fitne çıkarmaktır

Kaşta çok olan kılı / Kaşının kılları çok olanın

Mükesser olur gussalı / Üzüntüleri de çok olur.³¹⁹

³¹⁵ Fahreddin, a.g.e., s. 3

³¹⁶ Uşaklıgil, a.g.e., s. 51

³¹⁷ Bin Bâlî, a.g.e., s. 193

³¹⁸ Bin Bâlî, a.g.e., s. 192

³¹⁹ Yılmaz, a.g.m., s. 135

Saç:

Siyah, sık, düz ve yağlı saçlar intizamperverliğe delildir. Ekseriya ince saçlar hassas bir kalbe ve ölçülü bir zihniyete işarettir. Çok ve sert saçlar mütehakkimlerin alamet-i farikasıdır. Eğer saçlar pek küçük kıvrıcıklardan ibaretse her cihete çevrilebilir. Biraz daha büyük kıvrıcıklar ise inada alamettir. Koyu kestane saçlara daha koyu saç telleri karışmışsa sadakat ve samimiyete işarettir.³²⁰

Siyah, düz, kalın saçlar, zekada hafifliğe, fakat metanet ve ciddiyete nişanedir. Siyah, ince, seyrek saçlar, yüksek ve çıkık bir alınlı birleştiği takdirde muhakemenin intizamına, fikrin sıhhatine delalet eder. Fakat yine bu yolda saçlar düz olursa, fikr-i kuvvette metanetsizlik gösterir. Kırmızı saçlar, -yüzün diğer alametleri ile uygunluk durumuna göre- ya fevkalade kötü, yahut fevkalade iyi bir kalbe nişanedir. Saçlar ile kaşlar arasında renk bakımından fark olması şüpheyi davet eder.³²¹

Vaktinden evvel ağarmış saçlar, üzüntünün fazlalığına, zihni meşguliyete, dimağın yorgunluğuna nişanedir.³²²

“Aşkar olursa ola havf u gazab / Kızıl olursa korku ve öfke

Esved olursa ola ‘akl u edeb / Siyah olursa akıllı ve edebli olur

Saçı az olan lâtif / Saçı az olan lütufkâr

Oldu ‘ârif u zârif / Bilgiç ve nazik olur

Saçı çok olsa zenin / Saçı çok olan kadının

Fehmi az olur anın / Anlayışı az olur

Kim ki saçı sarıdır / Saçı sarı olan

Kibr ü gazab kârıdır / Kibirli ve öfkeli

Kim ki saçıdır kara / Saçı kara olan

Sabri var anı ara / Sabırlıdır onu ara

Kumral ise saç güzel / Kumral saç güzeldir

³²⁰ Fahreddin, a.g.e., s. 15

³²¹ Uşaklıgil, a.g.e., s. 80

³²² Uşaklıgil, a.g.e., s. 81

Sahibidir bî-bedel / Sahibi emsalsizdir.”³²³

Sakal, Kıl ve Tüyler:

Bilginler demişlerdir ki, kalın tüylülük yiğitlik alameti olup, yumuşak tüylülük ciğersizlik, korkaklık ve anlayış kıtlığına işarettir. Zira kalın tüy coşkunuğa ve yumuşak tüy soğukkanlılığa ve zenginliğe delalet eder. Ki; Onlarda korku, düşüncesizlik ve hoş olmayan davranışlar ortaya çıkar.³²⁴

Seyrek ve köse sakallı olanlar, ehl-i firaset ve anlayışlı kimse olup, seyrek sakal latif tabiat ve iyi düşünce alameti olduğu gibi, uzun sakal aklın kıtlığına işarettir ki, “Sakalı uzun olanın aklı kısa olur” sözü meşhurdur. Gür sakallı olan hüznü, aklı noksan ve kaba olduğu gibi, fazlasıyla seyrek ve Tatarlar gibi sakalı olan fesat karakterli olur. Ama köse gibi, yuvarlak sakallı kişi sakin ve vakur olur.³²⁵ Bununla birlikte, “yumuşak kıllar yumuşak huyluluk ve hatta korkaklığa, sert kıllar kuvvet ve yiğitliğe delalet eder.”³²⁶

Baş:

Dr. Calinus demiştir ki, “küçük başlı kişi yaramaz olur. Özellikle şeklinde bozukluk olsa bunun gibi kişiye yılan başlı derler.” Lakin başı küçük ama şekli iyi olan kimse yaramaz olmaz. Zira yüz güzelliği hepsine galiptir. Erbab-ı firaset kanaatine göre, küçük başlı kişi, inatçı ve içten pazarlıklı olup, çabuk sinirlenir. Başını sağa sola döndüremeyecek kadar büyük olanların çok gayretli olduğu kesindir. Başı büyük olup boynu ince ve sinesi küçük olanın kavrayışı zayıf olup, öksürükten, baş ve kulak ağrısından kurtulamaz. Başı küçük olup sine ve sırtı ve boynu güçlü olan kişi, cesur, korkusuz ve tahammülsüz, gönlü sıcak ve bedeni düzgün olur.³²⁷ Haddinden fazla büyük baş, ruhi hastalık ve tembelliğin; küçük bir baş aptallık ve sıradanlığın; yassı kafa vurdumduymazlığın; yüksek kafatası, zeka ve sürat-i intikalin en açık belirtisidir.³²⁸ Uzun başlı ise ahmak ve tembel olur.³²⁹

Başı büyük büzürg himmet olur / Başı büyük olanın himmeti büyük olur

³²³ Yılmaz, a.g.m., s. 136

³²⁴ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 85-86

³²⁵ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 94-95

³²⁶ Uşaklıgil, a.g.e., s. 81

³²⁷ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 86-87

³²⁸ Bulut, a.g.e., s. 326

³²⁹ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 88

Yassı ise fark-ı ser / Başın üst kısmı yassı ise

Sahibi çekmez keder / Bu kişi üzüntü çekmez.³³⁰

Alın:

Mevlana Kudbettin-i Allame demiştir ki; “Küçük alınlı cahil olur. Zira anatomi ilminde alın beynin başlangıç noktası olduğundan küçük olması beynin küçüklüğüne delil olup, cahillik sıfatının işaretidir.” Daracık alınlı içi fesat ve cahil olur.³³¹ Bir de kısa, buruşuk, yumru, basık, eğri alınlar itimada layık sayılmaz.³³²

Geniş düzgün bir alın; yüksek düşünceyi, kuvvetli bir zeka, hafıza ve güçlü bir muhakemeyi sergiler. Alın üç kısma ayrıldığında saçta yakın kısım hafızayı, orta kısım muhakemeyi, kaşların hemen üstündeki kısım ise anlayış ve beceriyi yansıtır. Bu üç bölümün dolgun belirgin olması halinde, yüzün diğer unsurlarını da destekliorsa bu insan, üstün zekalıdır. Dar bir alın ise, akıl noksanlığına işaret olabilir.³³³ Alnın saçla nihayetlenen üst kısma bir M harfini andırıyorsa, bu duygusallığın ve sanatçı bir kişiliğin belirtisidir.³³⁴ Alın oldukça açık ve yukarıya doğru muhaddep ise yüksek bir dehaya delildir. Hipokrat, Sezar, Eddison’un alınları bu alınlardandır.³³⁵

Alnın yayıklığı nispetinde fikri kuvvetlerin dayanıklılığı azdır. Ne kadar toplu olursa fikrin kuvvetleri o kadar metindir ve bir merkeze toplanmıştır. Saçlardan kaşlara kadar dikey bir vaziyette bulunması fikri kuvvetlerin yokluğunu bildirir.³³⁶ Kaşlardan uzaklaştıkça yuvarlaklaşan bir alın, derin düşünme kabiliyeti gösterir. Saçlar hizasında yuvarlaklaştığı halde kaşlara doğru düz şekilde inen bir alın zekanın keskinliğine, fikrin genişliğine, fakat hassasiyet yokluğuna delalet eder. Kaş kemiklerinin çıkık olması fikri faaliyetlerde kabiliyete delalet eder. Ötesi berisi çıkık alınlar düşünce kabiliyetinin fazlalığını gösterir. Enli ve köşeli olan alınlar, karakterin dürüstlüğüne nişanedir. İki kaş arasında dikey olarak derin çizgileri olan alınlar, derin düşünce sahibi insanlarda görülür ve fakat alnın diğer hallerinin bu durumu kusur gibi göstermemesi şarttır. Alında “V” şeklinde olan damar, geniş ve açıkça görülür ve

³³⁰ Yılmaz, a.g.m., s. 134

³³¹ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 88

³³² Uşaklıgil, a.g.e., s. 39

³³³ Bulut, a.g.e., s. 332

³³⁴ Bulut, a.g.e., s. 333

³³⁵ Fahreddin, a.g.e., s. 5

³³⁶ Uşaklıgil, a.g.e., s. 37

çizgilerden azade olursa iyiliklere meyyal ve ulvi kabiliyetlere sahip bir tabiatı gösterir.³³⁷ İki kaşı arası buruşuk olan kişi kederli olur.³³⁸

Bir kimsenin alnının kırışıklıkları çok olsa, sahibi kendinde olmayan faziletleri iddia edici olur ki, ona leffaf yani çok konuşan lafazan derler. Bir kimsenin alnı orta, yani ne büyük, ne de küçük olsa ve düz olsa, ağaç dalı gibi buruşuk olmasa, sahibi kavga ve fesat çıkarıcı ve bela takipçisi olur. Şeyh Muhiddin-i Arabi hükemadan naklediyor: Bir kimsenin alnı yaygın olsa, asla ağaç dalları gibi buruşuk olmasa düşmanlığa ve şer çıkarmağa, ahmaklığa ve laf vurmağa delalet eder. Ve yine Muhiddin-i Arabi'nin naklettiğine göre; bir kimsenin alnı darlık ve genişlikte mutedil ve buruşuklukları olsa, sahibi sadık ve sevgili olur ve uyanık alim olur. Yani gaflet üzere olmaz.³³⁹

Cebhesi zayyık olanun / Alnı dar olanın

Dayk olur hulkı anun / İçi de dar ve sıkıntılı olur

Cephesi bî-çîn olan/ Alnında kırışık olmayan

Kâhil olur bî-güman / Şüphesiz tembel olur.³⁴⁰

Kulak:

Büyük, yassı, ince ve kıvrımsız kulak, zeka noksanlığını, cimrilik ve düşüncesizliği gösterir.³⁴¹ Bu sebeple geniş, uzun, yassı kulaklara zeka sahiplerinde nadiren tesadüf olunur.³⁴²

Şeyh Ebu Ali Külliyyat'ında der ki; “çok büyük kulak ki, eşek kulağı gibi olsa cehalete delildir. Ama hafızası sağlam olur. Zira fazlalığı kuruluğa sebep olur ki, hafızanın ortaya çıkması için yeterlidir.” Cami-ül Ahlak'ta “bunun gibi kişinin ömrü uzun olur” diye yazılmıştır. Küçük kulaklı, yağmacı ve ahmak olup kulağı etli ve

³³⁷ Uşaklıgil, a.g.e., s. 38

³³⁸ Bin Bâlî, a.g.e., s. 190

³³⁹ Bin Bâlî, a.g.e., s. 191

³⁴⁰ Yılmaz, a.g.m., s. 134

³⁴¹ Bulut, a.g.e., s. 340

³⁴² Uşaklıgil, a.g.e., s. 73

damarları çıkmış olanlar öfkeli olur. Zira öfkenin ortaya çıkması böyle olur. Ve her yönden ölçülü olanların karakteri düzgün ve iyi olur.³⁴³

Her ki har-gûş olursa câhildür / Eşek kulağı gibi büyük kulaklı cahil,
Gerçi hıfz eylemekte kâmindür / Fakat ezberi çok kuvvetlidir.
Lîk vardur büyüklüğünde delil / Ancak kulağın büyük olması delildir,
Ki ola sahibinün ömri tavîl / Sahibinin ömrünün uzunluğuna.
Üzni küçük ugrıdur / Küçük kulaklı eğri,
Evsat olan togrıdur / Normal kulaklı doğru olur.³⁴⁴

Burun:

Eski tipler üzerinde tetkikat yaparken birçok fizyonomi alimleri en ziyade burun üzerinde tevakkuf etmişlerdir. Paskal'ın meşhur bir sözü vardır!: “Eğer Cleopatra'nın burunu kısa olsaydı, Arzın bütün şekli değişirdi”.³⁴⁵

Eğri burunlu hayalci ve ince burunlu iyi huylu ve terbiyeli olur ve burnu düz ve düzgün ve delikleri açık olanın bahtı açık olur. Muhyiddin Arabi'ye göre; “Burun delikleri fazla açık olan öfkeli olur. Zira öfke zamanında insan böyle olur.”³⁴⁶

İhtirasların ve duyguların şiddetine nazaran burun delikleri genişler. Büyük olup da ucu şişkin ve toparlak burunlar, şefik ve uysal kişilerde bulunur. Burnunun ucu çok fazla yassı olursa, bu kişinin zekası alelade herhangi adamın zekasından daha farklı değildir. Ucu yukarıya doğru bir burun hoppalığa delalet eder.³⁴⁷ Kanatların geniş olması fikri yüceliğin ihsanlarına işaret eder. Basık burunlar, yumuşak huyluluk ve hilmiyet gösterir. Aşırı bir surette kemerli burunlar, fikirde bir fevkaladeliğe delalettir. İri kalın burunlular, şehvani heveslere ve boğazına düşkün olanların emellerine nişanedir. Burnu ağza yakın olan adamlar, hile ve aldatmaya meyyaldir.

³⁴³ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 89

³⁴⁴ Yılmaz, a.g.m., s. 135

³⁴⁵ Fahreddin, a.g.e., s. 151

³⁴⁶ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 89

³⁴⁷ Fahreddin, a.g.e., s. 8

Böyle burunlar, ekseriyet üzere kederli görünmeyi seven kişinin fikrine bir nişanedir.³⁴⁸ İki yerinden kavisli olan burunlar ahmaklığa delalet eder.³⁴⁹

Şeyh-i Ekber der ki: Burnun en uygun olanı, uzun olandır. Bununla beraber fazla uzun olmasın ve kalınlığı orta olsun çok kaba olmasın. Bu akıl ve anlayışa delalet eder.³⁵⁰

Enf eger olsa dıraz / Burnu uzun olanın,

Sahibidir fehmi az / Anlayışı az olur.

Enf eger olsa kasîr / Kısa burunlu olanlar,

Havf olur anda kesir / Fazla korkak olur.

Enf ucu ger olsa top / Burun ucu yuvarlak olsa,

Sahibi olur turup / Sahibi neşeli olur.³⁵¹

Ağız, Dil ve Dudaklar:

Ölçülü olmasıyla birlikte, ağzın genişliği çoğunlukla cesarete delildir. Ancak genişliği heyecandan dolayı olup, cesaretin ortaya çıkmasına sebeptir. Ve ağzın darlığı, tutukluğu çirkin huy alametidir. Kitabı-ı Şerh-i Külliyyat'ta ifade edilmiştir ki; "Deve ile eşek gibi, dudakları büyük ve aşağısı sarkık olan kişi ahmak ve cahil olur." Dudağın ak olması balgamın ıslaklığından ileri gelir ki, her zaman hasta ve halsizlik alametidir. Dudağın siyah olması bedendeki sevdanın fazlalığına ve kedere işarettir. Dudağı ince ve üstü aşağıya sarkık olan ahmak olur.³⁵² Ayrıca çok uzun dilli, saçma sapan konuşur.³⁵³

Eğer üst dudak üzerinde veya ona yakın bir yerde büyük bir tane ben veya şekil var ise, faziletli ve sadakatli olmayan nefesine düşkün bir meziyet bulunduğu anlamına gelir.³⁵⁴ Gülerken ağzını açmadan güldükleri halde tek mil dişlerini gösterenler, eshab-ı temkin ve akl-ı selimden sayılırlar. Cemiyette makbul olan bu şekil gülüştür.

³⁴⁸ Uşaklıgil, a.g.e., s. 54

³⁴⁹ Uşaklıgil, a.g.e., s. 55

³⁵⁰ Bin Bâlî, a.g.e., s. 200

³⁵¹ Yılmaz, a.g.m., s. 135

³⁵² Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 91

³⁵³ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 92

³⁵⁴ Fahreddin, a.g.e., s. 22

Dudakların köşeleri aşağı doğru düşük olursa hüznün ve yeise alamettir. Müfsit ve su-i niyet eshabının dudakları ekseriya ince ve birbirine karşı tazyik edilmiş bir halde sıkı bulunur. Çok kalın ve büyük dudaklar, hayvanî derecesinde nüksedebilecek kadar bir maddiyat-perestliğin mevcudiyetine işarettir. Birbirine hiçbir şekilde temas etmeyerek ağzın bazı aksamını örtmeyen dudaklar, akıl ve dirayeti mahdut kişilere aittir. Pek küçük dudaklar, gösterişe, alayışe ve çocukça arzulara işaret eder. Alt dudağın ortasında çatlak veya çukur varsa nezakete ve yumuşaklığa işarettir.³⁵⁵

Deheni teng eğerçi bihcedür / Ağzı dar olan güzeldir,

Havf-ı kalbe velî 'alâmetdür / Fakat korkaklığa işarettir.

Ağzı büyüktür şüci' / Büyük ağızlı cesur,

Egri olandır şeni' / Eğri ağızlı kötü olur.

Yufka vu kırmızı olursa tudak / Dudak kırmızı ve ince olursa,

Anlanur lutfi tab'u fehm-i sebak / Anlayış sahibi olur.

Şifte galiz olsa bil / Bil ki, kalın dudaklının

Sahibi mugzib sakîl / Kızgınlığı ağırdır.³⁵⁶

İri ve kalın olmakla beraber, ölçülü olan dudaklara kötü huy ve beğenilmeyen hal sahiplerinde rastlanmaz. Dudakları sıkı kapanan ve aralarındaki fasıla düz bir hat şeklinde olan dudaklar soluğun itidaline, fikrin sağlamlığına, tertipli olma ve temizlik sevgisine, sıhhat ve sadakat meyline nişanedir. İki uçları biraz kalkık olursa gurur ve kibre delalettir.³⁵⁷

Üst dudağın alt dudağı aşmış olması bir merhamet ve esirgeme eseridir. Zıt şekli yani alt dudağın üst dudağı aşması ters manaya nişane değildir. Sık bir surette kapanan dudaklar yiğit ve kahraman olanlarda görülür. Hatta tehlike ve ızdırap zamanında insan dudaklarını sıkır. Nazarı (bakışları) yoğun bir şekilde üzerine çekecek derecede geniş olan bir ağız ahmaklığın eseridir.³⁵⁸

³⁵⁵ Fahreddin, a.g.e., s. 11

³⁵⁶ Yılmaz, a.g.m., s. 135

³⁵⁷ Uşaklıgil, a.g.e., s. 60

³⁵⁸ Uşaklıgil, a.g.e., s. 61

Dişler:

Basit karakterdeki fertler kahkaha ile gülerler. Halbuki edepli insanlar, neşenin tercümanı hallerde mümkün mertebe tadil ile ön dişlerini sürekli göstermemeye çalışırlar. Ketum kişiler, dişlerini sıkar ve ağızlarını mümkün olduğunca az açarak gülerler.³⁵⁹

Kısa ve küçük dişler -eskilerin buna dair mevcut olan inançları hilafına olarak- metanet ve yiğitliğe nişanedir. Uzun dişler zayıflık ve korkaklığa alamettir. Beyaz, temiz, muntazam, düzgün dişler, fikirlerin intizamına, karakterin güzelliklerine delalet eder. Ön iki dişlerin diğerlerinden uzun olması, cengaverâne ve vuruşmayı seven, savaşçı, ölümden korkmayan bir mizaca delalet eder.³⁶⁰

Çünkü seyrek uvag ola dendân / Dişleri seyrek ve ufaksa,

Galiba zaf-ı cisme ola nişân / Muhtemelen bedenen zayıflığa işaretir.

Mu'tedil olan dişi / Dişi ölçülü olanların,

Sıdk u safâdır işi / İşi hoş ve doğrudur.³⁶¹

Dişleri düzensiz, karışık olan zayıf karakterlidir. Dişleri düzenli ve ölçülü olan doğru sözlü olur. Ama ortaları seyrek ve düzgün olan adil ve emin olur.³⁶²

Çene:

Uzun eğik çenesi olan utanmaz ve ahmak olup, yuvarlak ve eğik olan kibirli olur. Ve ince eğik çene akılsızlık işareti olup, orta derecede eğik olması ölçülü karaktere ve aklın çokluğuna delildir.³⁶³ Çenesinin ortası derin bir yarığı bulunduran bir adamın, fikrin itidaline, karakterin sağlamlığına sahip olduğuna hükmedilmelidir. Kemikleri köşe teşkil eden çeneler, sağlam karakterli, sağlam fikirli adamlarda görülür. Yassı çeneler mizacın soğukluğuna delalet eder. Küçük çeneler korkaklığa nişanedir.³⁶⁴

³⁵⁹ Fahreddin, a.g.e., s. 27

³⁶⁰ Uşaklıgil, a.g.e., s. 63

³⁶¹ Yılmaz, a.g.m., s. 135

³⁶² Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 92

³⁶³ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 95

³⁶⁴ Uşaklıgil, a.g.e., s. 67

Çene, özü ve sözü bir olan insanlarda ileri doğru bir çıkıntı teşkil eder. Dört köşeli çene gamlı ve asabi kişilerde bulunur. Ortasında bir tane çukur olan çene, selamet-i fikre, fazilete ve azimkarlığa delalet eder. Ketum, soğukkanlı insanların çeneleri yassıdır. Azimsiz insanların çeneleri pek küçüktür.³⁶⁵ Çene kemiği ne kadar geniş olursa, hissi yücelikten o kadar uzaklaşmaya nişanedir.³⁶⁶

Çün enek ince ola hiffet olur / Çene ince olursa hafiflik olur,

Mu'tedil olsa ıssı 'âkıl olur / Ölçülü olursa sahibi akıllı olur.³⁶⁷

Yanak:

Zayıf ve gergin yanaklar melale (hüzne) nişanedir. Yanakları bu surette olan adamlar, ekseriyet üzere nefsanî hazlar ile alakadar değildirler. Yanakları keder çukurlaştırır. Şiddet ve vahşet kaba bir surette çizer. Fikri araştırmalar, dimağ ile ilgili meşguliyetler onlarda hafif çizgiler resmeder.³⁶⁸ Bazen yanakların ötesinde berisinde meydana gelen çukurlar gıpta ve haset nişanesidir. Şişkin ve dolgun yanaklar bilhassa genç olanlarda su-i istimallere nişanedir. Çıkık yanaklar bir soğukkanlılık eseridir. Yanak kemikleri ne kadar çıkık olursa, o derece bencil ve nefis düşkününü kişiye nişanedir.³⁶⁹

1.1.2.Vucuttaki Diğer Alametlerin Fizyonomi ile Uyumu

Ses ve Nefes:

Ses, sebebiyle delilleri açıklar. Bilinmelidir ki, sesin iri ve kaba olması hararetin kuvvetine delalet eder. O sebepten dolayı sesin kaba olması nefes borularının genişliğindedir. Yani, akciğerin boğaza ulaşır nefes gelen yeridir ki, ona Türkçe boğurtlak derler, geniş olmasıyla ses kaba olur. Böylece nefes borularının genişliği hararet sebebiyle olur. Keza, nefesin sıcaklığı yani soluğun büyük olmasını ve göğsün geniş olmasını gerektirir. Böyle sesin kaba olması cesarete delalet eder ve sesin kaba olmayıp ince olması boğaz deliği olan hançerenin darlığındandır. Onun darlığı ise soğuktandır. Sesin ince olması soğuğa delalet eder. Keza soğukluk nefesin

³⁶⁵ Fahreddin, a.g.e., s. 12

³⁶⁶ Uşaklıgil, a.g.e., s. 69

³⁶⁷ Yılmaz, a.g.m., s. 135

³⁶⁸ Uşaklıgil, a.g.e., s. 71

³⁶⁹ Uşaklıgil, a.g.e., s. 72

küçüklüğünü, göğsün darlığını gerektirir. Böyle soğukluk cesur olmamağa delalet eder.³⁷⁰

Sesler dolayısıyla olan tarihtir. Buna göre bir şahsa gazab gelse, o şahsın dış görünüşü değişip sesi kaba ve son derece ağır ve şiddetli olur. Korku ortaya çıksa yüz rengi değişir, sesi ince olur. Sebebi ise, gazabın istilası zamanında vücudun normal harareti az olanlarda gazap şiddetli olunca vücut ısısı harice yönelir, merkezde yeteri kadar sıcaklık kalmaz ve ölümlere sebep olabilir. Böylece fazla sıcaklık vücudu ısıtınca insanın yüzüne ve diğer uzuvlarına özel bir şekil gelir.³⁷¹

Arslan gibi yüksek, kalın sesli kişi cesur olur ve ince sesli, kötü zanlı ve korkak gibi kuvvetsiz olur. Ve kaba sesli kadın, diğer kadınlara göre yürekli olur ki edepsizlik nişanıdır. Yüksek sesle konuşan kişi zorba ve sakın konuşan kişi yumuşak huylu olur. Burnuyla konuşan kışkanç ve şerir olur. Çirkin sesli, zayıf karakterli ve akli kıt olur. Hızlı hızlı konuşmak heyecandan dolayı olur.³⁷²

Bir kimsenin sesi ağır olsa, yavaş ve midesine düşkün olur.³⁷³ Ayrıca derin derin nefes alan kişi sadece kendini düşünür.³⁷⁴

Her kimün gunneyile olsa sözi / sesi genizden gelen kişi,
Ahmak u kibr ü kine olur özi / Anlayışsız, kinli ve kibirli olur.
Sözde cünbişde her ki seri' ola / Sözde ve harekette seri olanın,
Fikr vü fehmi berk-a lâmi ola / Düşüncesi ve anlayışı şimşek gibidir.
Âlî-himmet olur bülend-âvâz / Yüksek sesliler yüce himmetlidir,
Kısa ünlilerin yürekleri az / Kısık seslilerin cesaretleri azdır.
Er kişi sesli zenan / Erkek sesli kadınlar,
Ekseri söyler yalan / Çoğunlukla yalan söyler.
Sesi çatal olsa o can / sesi çatal olan kişi,
Halka eder bed-güman / Halktan kötülük geleceğini sanır.³⁷⁵

³⁷⁰ Bin Bâlî, a.g.e., s. 185

³⁷¹ Bin Bâlî, a.g.e., s. 157

³⁷² Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 92-93

³⁷³ Bin Bâlî, a.g.e., s. 208

³⁷⁴ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 94

Gölmek:

Kahkaha ile gölmek hayasızlığa ve yaramaz gönüllü olmaya işarettir ve böyle kişilerin işlerinin sonu gelmez. Çok gölen, yumuşak huylu ve koruyucu olup, az gölen kişi kibirli ve kötü karakterle olur. Kendinden başka kimsenin yaptığını beğenmeyip hepsine itiraz eder. Kitab-ı Tedbirat-ı İlahiyye’de denilir ki, “Bir kimseyi muhatap alıp konuşan kişi, konuşurken utanarak bakındığından gözünden yaş gelse veya tebessüm etse bu konuşanın muhatabını çok sevmesindedir. Ancak bu hal samimiyetle yapılmalı, sululuğa sebep olmamalıdır.”³⁷⁶

Bunların yanı sıra, “eğer bir kimse çok az gülerse inatçı, muhalefet edici ve geçimsiz olur ve başkalarının yaptığını beğenmez. Bir kimsenin gölmesi yüksek olsa yani çok fazla kahkaha ile gölse hayasız olur ve sözünü sakınmaz”.³⁷⁷

Kande bisyâr olur ise hande / Kimde çok gölme olursa,

Umma anda muvafakat sen de / O insanla bir uyuşma bekleme.

Çün tebessüm edeb ‘alametidir / Çünkü tebessüm edebe işarettir,

Kahkaha bî-haya emâresidir / Kahkaha ise hayasızlığa işarettir.

Yüz güleç vü söz lezîz / Yüzü güleç, sözü tatlı olan,

Olsa o candır azîz / O insan azizdir sevilir.³⁷⁸

Hareket:

Bir kimsenin yavaş yavaş hareket etmesi ahmaklığa delalet eder. Çabuk çabuk hareket etmesi ise şiddete delalet eder.³⁷⁹

Hatvası dar olanın / Kısa adım atanların,

Cünbişi hoştur anın / Hareketi güzel olur.

Cünbişi çok kimesne hod-bîn olur / Çok hareket eden bencil olur.³⁸⁰

³⁷⁵ Yılmaz, a.g.m., s. 137

³⁷⁶ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 94

³⁷⁷ Bin Bâlî, a.g.e., s. 205

³⁷⁸ Yılmaz, a.g.m., s. 137

³⁷⁹ Bin Bâlî, a.g.e., s. 212

³⁸⁰ Yılmaz, a.g.m., s. 137

1.2.Hayvanların Fizyonomisinden Çıkarılan Deliller

Birçok ilm-i sima mütehasısları, insanların şekli ile hayvanların şemali arasında tecrübelerle ispat edilerek benzerlik kurmuşlardır. Nitekim tilkiye benzeme ile sivri çene biraz iyiliğe işarettir. Göz hilekardır. Papağana benzeyenlerde gaga burunu geveze olduklarına delalet eder. Bilhassa ufak yuvarlak göz, zekanın azlığına işaret eder. Az düşünürler ve yemeği çok severler. Fena düşünceleri olmamakla beraber yalancı olabilirler. Konuşurken zevki için konuşurlar. Bazı insanların başları da kedi gibi yuvarlak, çeneleri arkaya yönelmiş ve dudakları incedir. Bunun gibi kişiler kedide olduğu gibi hudbindir. Kedinin karakteri gibi yaltaklanmayı severler. Müdahin, fakat ketumdurlar. İntikam almayı severler. Miyavlayan kediler gibi tatlı lakırdıları ile meşhurdurlar. Koyun şekline birçok insan benzer. Cevval olan zeka, böyle insanların belirtisi değildir fakat zekavetten ayrı olmasına rağmen avamda olsa ve iyi birer insanlardır. Meşrepleri tatlıdır. Kartala benzeyen insanların alamet-i mahsusaları gözlerin parlak ve bakışların bir noktada merkez olmasıdır. İlm-i sima mütehasısları, ayrıca kartal burunların asaletin nişanesi olduğunu vurgularlar. Kadim İranilerin ancak kartal gibi heybetli burunları şahlığa intihap edildiği rivayettir. Domuz hayvanına genelde yandan bakıldığında ulaşıldığından umumiyetle maddi şehvetlerin esiri olduğu, ayrıca daima obur ve nezaketten mahrum olduğu bildirilir. Kaba ve nezaketsiz sözler söylerken kirli şeyler giymekten ve içmekten çekinmezler. Kartal buruna sahip kimseler, şiddetli arzu ve nefsanî emellere düşkün ve mütekebbir ayrıca da hamiyet fikrine sahip insanlardır. Öküz burnu gibi, ucu yayık olan burunlular ahmak olmaya yatkındır.³⁸¹

Bir kimsenin yüzü büyük olsa tembel olur ki bu delil eşeklerden çıkarılmıştır.³⁸² Bir kimsenin boynu ince ve uzun olsa korkak olur ki bu delil deveden çıkarılmıştır.³⁸³ Bir kimsenin ayaklarının parmakları sıkışmış olsa korkak olur. Bu delil bildircından ve diğer bu sıfatla muttasıf olan kuş cinsinden çıkarılmıştır.³⁸⁴ Bir kimsenin gözleri büyük olsa tembel olur. Bu delalet, sığırlara benzerlikten ortaya çıkmıştır ve de budalalık ve ahmaklığa delildir. Zira göz büyüklüğü dimağda rutubet maddesinin çokluğuna delalet

³⁸¹ Fahreddin, a.g.e., s. 29-32

³⁸² Bin Bâlî, a.g.e., s. 203

³⁸³ Bin Bâlî, a.g.e., s. 207

³⁸⁴ Bin Bâlî, a.g.e., s. 216

eder. Onun çokluğu ahmaklığı getirir.³⁸⁵ Bir kimsenin gözleri dışarı çıkmış olsa, sahibi cahil veya boş laf söyleyen olur. Bu delalet eşeğe benzerlikten çıkarılmıştır. Şeyh-i Ekber şöyle der: Bir kimsenin gözleri büyük ve dışarı çıkmış olsa kıskanç, hayasız, tembel ve güvenilmez olur. Çünkü gözün çukur ve dışarı çıkık olması beğenilmemiştir. En iyisi mutedil olandır. Bir kimsenin gözleri çukur olsa pis olur. Bu özellik maymundan çıkarılmıştır.³⁸⁶

Bir kimsenin burnu kalın ve etli olsa anlayışı az olur. Bu delil sığıra benzerlikten çıkarılmıştır.³⁸⁷ Bir kimsenin yüzü etli olsa tembel ve cahil olur. Bu delil sığırlara benzerlikten çıkarılmıştır. Bir de yüzün etli olması dimağın damarları kaba sıvılar ile dolu olmasına delalet eder. Böylece sıvıların çokluğu, ruhu ve hareketi taşıyan ruhların azlığını gerektirir.³⁸⁸ Tilki gibi kısa kollu olanlar bencil, hileci ve korkunç olup, ölçülü olanlar latif karakterli olur ki, tam gerektiği gibi olmanın işaretidir.³⁸⁹

Mevlana Kudbettin-i Allame der ki, “burun deliklerinin genişliği cimriliğe, öfke ve şehvete delilidir. Ve aslan burunlu cesur, koç burunlu savaşçı, doğan burunlu ava düşkün ve sığır gibi burunlu olan kıt akıllı olur”.³⁹⁰ Vahşi hayvanlarda vahşet derecesi nisbetinde çene kemikleri geniştir. İnsanların yüzünde de geniş çene kemikleri, sima aliminin idrakine hizmet üzere yaratılmış bir nişanedir. Bu yolda çenelerden uzak durunuz. Zira onlar bulduklarını ezer.³⁹¹

Alemde yaratılmış olan her hayvanın şeklinin ve suretinin benzeri insanda da bulunur. İnsanda bulunan kötü karakter ve huylar, hayvanlara benzemesi ahvalinin alametidir. Bu duruma şöyle bir örnek verip daha kolayca anlaşılması sağlayabiliriz: Kibir huyu kaplana benzer, saldırgan mizaçlı adamın sureti de aslana, kıskanç olan kişinin sureti ise kurda benzer.³⁹² Mesela, insanın göğsünün genişliğinden aslandaki cesarete gidilmiştir. Yani insanın göğsünün genişliğinden aslanın göğsünün genişliğine, oradan aslanın cesaretine, oradan da göğsü geniş olanların cesaretli kişiler olduğuna çıkarım yapılmıştır. Bundan dolayı cesaret ve göğüs genişliği bir tek mizacı

³⁸⁵ Bin Bâlî, a.g.e., s. 193

³⁸⁶ Bin Bâlî, a.g.e., s. 194

³⁸⁷ Bin Bâlî, a.g.e., s. 199

³⁸⁸ Bin Bâlî, a.g.e., s. 202

³⁸⁹ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 97-98

³⁹⁰ Seyyid Lokman Çelebi, a.g.e., s. 89-90

³⁹¹ Uşaklıgil, a.g.e., s. 69

³⁹² İbrahim Hakki, a.g.e., s. 232

gösterir. Eğer diğer canlılarda da bu şekli gözlemlese onlarda da aynı bu ahlakın varlığına hükmederiz.³⁹³

Belli şekillerde ancak belli hayvanlara benzemekle o hulkun varlığına hükmetmez, diğer hayvanlara da bakarız. Eğer benzeyen hayvanda o hulk var ve benzemeyende yoksa bu hüküm kuvvet bulup o hal hangi hayvanda ortaya çıkarsa batını yaratılışına delalet eder. Mesela, araştırarak gördük ki, hayvanlardan organları kuvvetli ve göğsü yassı olan cesur olur. Çoğu vahşi hayvanlarda bu delil doğru ve hüküm gerçeklere uygundur. Bu da gösterir ki, bu sıfat cesaretin delilidir. Bundan sonra bu sıfatlarla vasıflanmış birini görsek, büyük ihtimalle o şahsın cesur olduğuna hükmederiz.³⁹⁴

1.3.Belirlenmiş Bazı Fizyonomik Tipler

Küçük ve dar bir ağız, geniş olmayan bir alın altında korkaklığı taşır ve ona işaret olur. Bu ağzın altında kemikli ve iri bir çene bulunur ve hususiyle dudaklar daima açık kalırsa sahibinin, şüpheye yer bırakmayan bir surette ahmaklığa sahip olduğuna kanaat edilmelidir.³⁹⁵

Ketum insanın ağzı daima kapalıdır. Yüzünün buruşukları ve çizgileri belirsizdir. Simanın derisinin hareketi çok az olduğu için belli hatlara ender tesadüf edilir. Ahmak insanın çenesi oldukça küçük ve boyun bölgesine doğru kıvrık olur. Dudakları dışarıya doğru sarkıktır. Gözü toparlak ve alını kısadır. Boynu çok uzun veya kısa olur. Zekası olsa da, cesaretsiz olup kullanamazlar. Korkak tiplerin genelde kaşları aşağı doğru eğri ve gözleri lüzumundan fazla açık görünür. Aşırı melankolik kişilerde muhakeme ve ileriye görme meziyetleri çok azdır.³⁹⁶ Kulağı ile gözünün ortası açık olsa ve boyun damarları ki, ona şah damarı derler, dolu olsa sahibi çok öfkeli olur. Bu delil de öfkeliye benzerlikten çıkarılmıştır.³⁹⁷

Küçük çehrelerde büyük gözlü kısa ve zayıf adamlardan sakınınız. Çehresinde sizce na-hoş bir hal olup da, bilhassa üzüntü ve keder zamanında meydana çıkan adamlarla dostluk etmeyiniz. Bir gün gelir ki, o na-hoş hal, size bir musibet nişanesi

³⁹³ Bin Bâlî, a.g.e., s. 127

³⁹⁴ Bin Bâlî, a.g.e., s. 161

³⁹⁵ Uşaklıgil, a.g.e., s. 62

³⁹⁶ Fahreddin, a.g.e., s. 231

³⁹⁷ Bin Bâlî, a.g.e., s. 204

olur. Kemikli, etli, sarı, iri, mai damarlı, büyük gözlü, kalın dudaklı adamlardan sakınıınız. Şaşı olmadığı halde iki zıt bakış gerektiren yöne bakabilen cevval gözden kaçınmak lazımdır. Kıvrık alınlı ve küçük burunlu, kaba yanaklı ve çıkık çeneli adamlar korkunçturlar. Donuk ve tabi olmayan bir şekle sahip olup nazarı daima meraklı olan gözler, siyah saçlar ve kıvrık bir burun ile bir araya gelip, alt dudak da sarkık olursa bir hilekar karşısında bulunduğunuzdan emin olunuz.³⁹⁸

Gözlerde hafif bir şeffaflık ve göz nurunda ölçülü bir parıldama görülmelidir. Gözün hareketleri ne seri ne de yavaş olmalıdır. Ağızda büzülme görülmemelidir. Sima rengi ne donuk ve ne de gayet kırmızı olmalıdır. Gözlerin ve dudakların hareketi hem ahenk, tebessüm ve gülme parlak ve tabii olmalıdır. Bazı dürüst kişilerde bu alametlerden bazısı bulunmayabilir. Fakat bir hilekarda bunlara rastlanmaz.³⁹⁹

Normal olsa alnı, emin bil sahibini

Alnı kırışksız olan, tembel olur bigüman (şüphesiz)

Uzun olandır fehim (anlayışlı), az ise olmuş kerim (cömert)

Kaş arası buruşuk olan, gam yüküdür ol heman

Kulağı büyük olsa bol (çok) cahil ve tembeldir ol

Kulağı küçük olan eğridir, orta boy olan doğrudur.

Kaş ucu kimin incedir, onun işi gücü fitnedir

Kimin başında var çok kıl, çok olur üzüntü hem de kederi

Kaşı açık doğrudur, çatma kaş ise uğurdur (eğri)

Kaşı ince olan güzel olur, uzun ise kibirli oluşa delildir

Kaş yay gibi olan güzel olur her zaman

Gözü çukur olsa kelil (az), olur kibre delil

Siyah gözlüler itaatli olur, kızıl gözlüler cesur olur

Gök gözlüler zeki olur, ela gözlü olan edebli olur

³⁹⁸ Uşaklıgil, a.g.e., s. 89

³⁹⁹ Uşaklıgil, a.g.e., s. 83

.....

Kimin ki ekşidir yüzü, acı olur onun çoğu sözü

Yüzü yuvarlak olan, aydan daha nurlu olsa gerek

Böylesi çok güleç olur, onu gören kam (nasib) alır

Benzi kızıl olandır edib (terbiyeli), esmer olandır lebib (zeki)

Benzi sarıdır alil (hasta), siyaha meyleden olur muhil

Kimin gözleri oldu kızıl ve çok, durasın ondan uzak

Eğer burun olursa diraz (uzun), sahibidir fehmi (anlayışı) az

Eğer burnu olursa top, sahibi olur turub (neşeli)

Kimin ki burnu ağza yakın, o adamdan sen sakın

.....

Genizden konuşmalar kibrin alametidir

.....

Kim ki konuşur seri (hızlı), fehimdir anın refi

Kimin sesidir kaba, gayreti var merhaba

Gülmesi çok olsa ha, sakın ondan umma haya

Yufka ve kırmızı dudak, sahibi (kolay) anlar sebak (ders ilim)

.....

Mutedil olan dişi, hoş ve doğrudur işi

Kokusu hoş olanın, huyu da hoştur anın

Çene kemiği ince olanın, aklı da hafif olur anın

Kimin çenesi geniş olur, ol sahibi çok kaba olur

Kimin çenesi normal olur, ol sahibi akıllı ve güzel olur.⁴⁰⁰

⁴⁰⁰ İbrahim Hakkı, a.g.e., s. 209-211

2.FIZYONOMİ İLMİNİ EĞİTİMDE KULLANMAYA DAİR İPUÇLARI

Fizyonomi ilmi bilgileri, hayatın içinde genel kaideleriyle bulunurken, eğitimsel açıdan bakıldığında özellikle öğretmenler ve ebeveynler için ayrıca önem taşıyan yol gösterici bir vasfı bulunmaktadır. Kişinin daha çocuk yaşta, hatta bebekken bile karakterinin teşhis edilip doğru yönlendirilmesi görevini üstlenir. Bu noktada fizyonomi, en çok pedagoji ilmiyle birlikte kullanılmalıdır.

Tabiatının fazla özgüvenli, yapısının canlı, atılgan ve lider vasıflı olduğu anlaşılan çocuk öfkeli şekilde bastırılmadan tercihler sunulmalı ve enerjisini kullanabileceği farklı alanlar oluşturulmalıdır. Aksine sakin, uysal mizaçlı, gözlemci bir çocuk olduğunda ise, kitap okumaya, araştırmaya teşvik edilmeli ve ortamlarda lider olmaya zorlanmamalıdır. Fizyonomik incelemeler nihayetinde, çok geç olmadan bu iki özelliğin de normalin dışında aşırı şekilde bulunması durumunda ya sakince bu huyların bastırılması ya da daha da geliştirilmesi yoluna gidilmelidir.

Kıyafetname ilmi, karakterin yanı sıra bireyin sağlığını da ortaya çıkardığından fizyonomik tahlil sonucunda belirlenen hastalık asgari ölçüde de olsa tespit edilip kişi yönlendirilmelidir. Spor eğitimi aktivitelerinde, hatta öğrencinin okul sınavlarına çalışma temposuna engel olabilecek hastalıkların teşhisinde kullanılmalı ve bir sağlık kuruluşundan yardım alınmalıdır. Psikolog, Rehberlik hizmetleri ya da RAM gibi kişi ve kurumlardan yardım alınmayan, geç alınan veya alınamayan durumlarda kişinin fizyonomisinin kendini ele vermesiyle birlikte, geç kalınmadan teşhis koyularak ona göre eğitim şekillendirilir. Misal, kıyafetname bilgisine sahip bir eğitimci, kulak kepçesi olmayan bir kişinin zeka eksikliği olduğunu bilerek, ekstra ilgiyle birlikte diğer akranlarıyla arasını az da olsa kapatmaya uğraşmalıdır.

Genlerin aktarımı ile birlikte soya çeken beden, hastalık ve karakter eğilimleri neticesinde kişinin fizyonomisinde bulunan ve onun imtihanı olmaya aday birçok özellik erkenden teşhis edilerek o huy törpülenmeli ya da geliştirilmelidir. Fizyonomi ilmine sahip kişi, bir çocuğun ellerinde serçe parmağının kırılmış gibi gözükmesi gibi bir halde o kişinin genetik aktarımla gelen bir durumu olduğunu bilmelidir. Çünkü, “kırılmış da eğri kaynamış gibi duran serçe parmağı gösterdiği kadar dürüst olmadığını yansıtır. Bu tür eller, genelde bu tür işleri yapıp duran insanların genetik aktarımıyla bir sonraki nesilde ortaya çıkan bir yapıdır. Bunların işi zordur.

Nefisleriyle ve içten gelen dürtüleriyle baş etmek için çok ciddi nefis terbiyesinden ve eğitimden geçmeleri gerekir. Küçük yaşta parmakları bir şekilde öyle olan çocuk fark edildiğinde yapılacak en iyi iş, ona güçlü bir Allah korkusu vermek ve dürüst olmayan her davranışını fark edip eğiterek onu iyi olmaya sevk etmektir.”⁴⁰¹ Bireylerin meslek seçiminde fizyonomik özellikleri incelenerek zekası, hafızası, el becerisi, azim derecesi, liderlik vasıfları, hitabeti gibi birçok özelliği bulunup kişinin hayatında yanlış tercih yapmasına engel olunmalı, kararsız kalmış birisi ise yönlendirilmelidir.

İnsanın farklı dönemlerinde gelişen karakteri fizyonomisinin yansıması olarak ortaya çıkar. Bu sebeple bireyin eğitimi, her yaş grubuna göre değişik bir üslubu, yöntem ve yaklaşımı gerektirir. Misal: Gençlik döneminde ahlaki anlayış, tutum ve yaklaşımlar çok hızlı değişir ve halden hale geçerler. İstedikleri şeyin meydana gelmesini ifrat ve iştahla beklerler. Meydana gelmeyince çok üzümlerler. Sebebi de, kuru ve yaş mizaçların tasavvur ve idrakte hareketleri ve kabulleri hızlı olmasındandır. Bununla beraber tasavvurları gerçekleşmeyince çabucak ondan uzaklaşır ve başka bir tasavvura geçerler.⁴⁰² Mesela, sol el çizgilerinin, sağ el çizgilerinden daha sağlam bilgi kaynağı oluşturduğu söylenebilir. Çünkü genel bir kabule göre, sol el, eğer kişi sağ elini kullanıyorsa, yapısal tüm özellikleri ve kapasiteyi yansıtırken, sağ el, o kapasitenin ne kadarının realize edildiğini veya edileceğini gösterir. İnsan yaşlandıkça bu ayırım daha net fark edilir. Sol el, Yaratıcı'nın insana bahşettiği bütün imkan ve yeteneklerin deposudur. Sağ el ise, bu hazineden ne kadarını kullanabildiğimizi ve kullanabileceğimizi gösterir. Diyelim ki sol elde “musikide deha” çizgisi mevcut ama kişi, ömründe hiçbir çalgı aleti çalmamış ve pratik olarak müzikle ilgilenmemiştir. Bu durumda o çizgi, kullanılmamış bir yetenek olarak yok olup gidecektir. Bununla birlikte yine de iyi bir müzik kulağının olduğunu ve müzikten çok hoşlandığını hisseder.⁴⁰³ Bu yetenek ve becerinin fark edilmeden atıl ve gizli kalmasını engellemek ve ortaya çıkarılıp gelişmesini sağlamak amacıyla bireye çok geç olmadan ilgili eğitmen tarafından musiki bilgisi ve eğitimi verilmelidir. Bir musiki eğitmeni bu kişi üzerine gerektiği kadar eğilmelidir.

⁴⁰¹ Bulut, a.g.e., s. 67

⁴⁰² Bin Bâlî, a.g.e., s. 220

⁴⁰³ Bulut, a.g.e., s. 37

Yüzük parmağından daha uzun işaret parmağı, diplomasiye, halkla ilişkilere, gazetecilik, televizyonculuk vs... gibi iletişim mesleklerine aşırı merakı temsil eder. Bu kişiler, kendilerini beğenirler. İş başarıma kabiliyetleri genelde yüksektir. Üst sektörde görev almayı severek ve başkalarını yöneterek iş yapabilirler.⁴⁰⁴ Bu özelliğin keşfedilmesi ile toplumu yönlendirecek, bir çok atılım yapmaya meyilli aktif insanlar daha erken yaşta bilinip tiyatro, drama eğitimi, sosyal sorumluluk projeleri, okul dergilerinde bilfiil görev alma gibi durumları üstlenip topluma önemli derecede katkı sağlayacak, işini bilen, olgun vasıflı kişiler yetiştirilmelidir. İşte bu ve bunun gibi hallerin ortaya çıkarılması fizyonomi ilmine vakıf kişilerin tespiti ile gerçekleşebilir.

Birey, fizyonomik anlamda bütünsel incelemeye tâbi tutulmalıdır. Böyle ayrıntılı incelemeye fırsat bulunmadığı zamanlarda bir veya birkaç uzvun gözlemi ile kanı oluşmalı fakat kesin sonuca gidilmeden kişi bu kanı doğrultusunda izlenmelidir.

Bir eğitimcinin sınıf ortamında her öğrencisini ayrıntılı incelemesi olanaksız olduğundan belirli bir tespiti olduğu öğrencisiyle daha çok vakit geçirmeli ve hipotezini güçlendirmelidir ki tespitinde haklı çıksın ve bireyi doğru yönlendirsın. Bu aynı zamanda ebeveynlerin evladyla çok daha fazla vakit geçirmesi gerektiğinin de göstergesidir.

Bu araştırmaya bir eğitimci olarak bizi sevk eden sebepleri sıraladığımızda ilk başta öğrencilerde bulunan cevheri ortaya çıkarmak ve bu hazineyi keşfederek yine ona sunmak olduğunu söyleyebiliriz.

Yıllar süren bu çalışmamız neticesinde araştırmanın sahaya indiğinde ne denli önemli bir paya sahip olduğunu belirtmesi açısından fizyonomi ilmini eğitimde uygulayarak bir eğitimci olarak bizzat kullandığımız bazı ipuçlarını aktarmakta fayda görüyoruz. Nitekim;

Bir bebek bile daha ilk günlerinde karakterini ortaya koyar. Uyurken avuçlarını sıkı sıkıya kapatan bir bebek daha sakin ve uysal bir mizaca sahipken ellerini gevşek bırakan ve genelde el ayası fazlaca gözüken bebek çok daha dışa dönük ve aktif bir tabiata sahiptir. Ebeveynleri hayata daha yeni tutunan bu bireyi ilk anda keşfetmeye ve gözlemlenmeye gitmelidir.

⁴⁰⁴ Bulut, a.g.e., s. 81

İnsanın avuçlarının tam ortasında bulunan akıl çizgisidir. Bu çizginin net,uzun ve düz olması kişinin aklî melekelerinin oldukça yerinde olduğu anlamına gelir. Bunu aynı zamanda alnının da geniş olması izler ise zeka potansiyeli fazla olan bir kişi olduğu kanısına varılır. Böyle olan çocuğun pes etmesine fırsat verilmemeli hatta ekstra fırsatlar sunulmalıdır. Aynı zamanda çift akıl çizgisine sahip bireylerde farklı bir zeka potansiyeli vardır. Otizm, disleksi gibi durumlarının yanında üstün zekalı kişiler olabilirler. Bu kişilerin bilgiyi almada farklı bir algısı olduğundan kişinin zeka eksikliğine kanaat getirmeden fizyonomisine bakılmalı ve birey keşfedilerek ona uygun öğrenme metodu geliştirilmelidir.

Bir çocuğun saç yapısı sert ise inandığı doğrultuda gidip diğer insanları hemen dinlemeyen bir yapısı olabilir. Keza aynı belirti kaşlarının ortasının birleştiği kişilerde de gözlenir. Bu sebeple kişinin eğitiminden sorumlu olan kişi, bu çocukla inatlaşmadan alternatifler sunarak hoşgörü ve sabır ile dolu bir yaklaşım sergilemelidir.

Boyu uzun olan kişiler genelde hilesiz ve temiz yürekli kişilerdir. Bu kişilerde aynı zamanda uykuya ayrıca bir düşkünlük gözlenebilir. Plan ve program konusunda bazen yanlış kararlar verebilirler bu sebeple hayatlarında doğru kararlar vermesine yardımcı vasıflı insanların bulunması elzemdir.

Burun delikleri geniş olan kişiler rahatına düşkündür. Bunu yuvarlak biçimli bir yüzde de gözlemleyebiliriz. Hayata pozitif bakan neşeli kişiliklerdir. Bu bireyleri disiplin etme yoluna gitmek için asla katı kurallar konulmamalı, ödül ve pekiştireçler kullanılmalıdır.

Serçe parmağının hemen altında bulunan tepenin oldukça kabarık olması o kişinin hitabetinin yüksek olduğunu gösterir. Bunu fark eden eğitimci ya da ebeveyn çocuğu o alanda geliştirmeli ve bolca kitap okumaya teşvik etmelidir. Ayrıca bu kişi edebiyat, hukuk, siyaset, eğitim gibi alanlara yönlendirildiğinde büyük başarılar elde edebilir.

Omuzları geniş olan insanlar cesur kişiliklerdir. Bu kişileri bir topluluk için lider seçmek o kişinin vasfını yüceltebilir. Dar omuzlularda ise çekingen ve korkak bir yapıya daha çok meyil vardır ve daha uyumludurlar. Sistem kötü de olsa devam etsin

isteyebilirler. Bu sebeple cesaret isteyen işler için bu kişiler heveslendirilmeli veya desteklenmelidir.

Bunlara benzer bazı uygulamaları çoğaltabiliriz lakin akademik anlamda yapılmış böyle bir çalışmaya daha önce rastlamadığımızdan dolayı ve alanında ilk olması hasebiyle uygulanabilir örnekler fizyonomi ilmine vakıf kişilerin, insanların hayatına iyilikler ve düzeltmeler getirerek yol gösterici vasfını üstlendiğinde ortaya çıkacaktır.

SONUÇ ve ÖNGÖRÜLER

Eğitim, bireyin başkasını yönlendirmesinin yanında öncelikle kendini eğitmesi ile ilgilidir. Özünün farkında olan birey, yaşamı anlayabilir ve bu bağlamda anlatabilir. İslam eğitim anlayışı açısından baktığımızda ise, nefisini eğitmiş birey Rabbi'ne daha çok yaklaşmış ve kişide kulluk bilinci oluşmuştur. Nihai hedefin bu olduğu düşünüldüğünde, eğitimin bir Müslüman için ne kadar ehemmiyet arz ettiği karşımıza çıkmaktadır.

Bireyin eğitimi için birçok yöntem ve yaklaşım uygulanmakta; fakat tam anlamıyla başarılı bir uygulama görülmemektedir. Bunun başlıca sebebi, insanların bütün boyutlarıyla ve yönleriyle yeterince tanınmaması ve yaratılış kodlarının çözülememesidir. Kişinin kendini anlamakta, çözümlenmekte, fark etmekte zorlandığı bir mecradır. Fizyonomi ilmi, bu noktada imdada yetişmekte ve ilim sahipleri için bir kullanım kılavuzu özelliği taşımaktadır.

Fizyonomi, en genel manada insanların dış görünümüne, bedenlerine bakarak ahlakı, karakteri ve iç özellikleri konusunda hüküm verme ilmidir. Tecrübi bir ilimdir ve her ilim gibi yanılma payı vardır. Kişinin yaşadığı muhiti, coğrafyası, aile kültürü, dini algısı ve nefis terbiyesi gibi birçok etken o kişi de o halin bulunmasını etkilemiş, değiştirmiş, önüne geçmiş veya köreltmış olabilir. Bu sebeplerle kesin bir zanda bulunmak yanlıştır. Birey her yönüyle iyice tetkik edilip, yaşantısına göre hüküm verilmelidir. Bu işlemi ise sadece fizyonomi ilminde ehil kişiler yapmalı ve onların görüşü alınmalıdır. Bu ilimle alakalı edinilen birkaç bilgi sonucu verilen kararlar yanlışlık içerir.

Fizyonomi, asırlardır farklı alanlarda kullanılmış ve etkisini sürdürmüştür. Araştırmamızda eğitim alanında ufak çapta kullanıldığında ne kadar büyük etkilerinin olduğunu fark ettiğimiz bu ilim, tekrar eğitim ve öğretim alanında değerlendirilmeli ve özellikle eğitim önderlerine yönelik fizyonomi mütehassıslığı bilgisi verilmelidir.

Bu ilmin yanlış anlaşılması veya tanınmaması, en büyük problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ilmin başına gelebilecek olan bazı kötü zihniyetlilerin kendi menfaatine kullanması durumu, bu ilmin de başına gelmiş ve sonuçta

dimaağlarda yanlış etki bırakmasına yol açmıştır. İslam'ın tam da içinde yer alması gereken bu ilim, gelecekte haber veriyormuş gibi bilinçsizce ve aslında gerçeği yansıtmayan bir ithamla karşı karşıya getirilerek, İslam'a aykırı bir vasfı varmış gibi bir algı, anlayış ve zihniyetiyle yıllardır geri plana atılmıştır. Araştırmamızda yanlış anlaşılma sorununun çözümleri ile birlikte bu ilme kapı açan bilgilerin İslam'ın esas kaynakları olan Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde yer aldığını, ayrıca İslam alimlerinin birçoğunun fiilen uyguladığını görmekteyiz.

Bazı kaynakları baz alarak incelediğimiz bu çalışmada ulaşılmak istenen amaç, insanın fizyonomik özelliklerini dikkate aldığımız zaman, aslında Allah Teala'nın her fitrata verdiği özelliği, yeteneği, güzelliği ve ayrıcalığı hemen fark ederek ortaya çıkarmak, eğitimi buna göre şekillendirmek görev, sorumluluğuna yardımcı olmak ve katkı sağlamaktır. Bu sayede kendi yaratılışına uygun yolları takip eden kişide ruh ve beden bütünlüğü, akabinde ise yaşam hazzı oluşacaktır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de yer alan "Allah, bir insana kaldıramayacağı yükü yüklemez"⁴⁰⁵ ifadesi ile anlaşılmaktadır ki Allah'ın yüklediği yükü, birey ve toplum kendisine yüklemektedir. Bu, insanın sahip olduğu değerlerin bilinmemesi veya dikkate alınmaması; deyim yerindeyse, yoldaki işaretlere bakılmadan yol alınmaya çalışılması sonucudur. Dolayısıyla bedenın uzuvlarına yüklenmiş değerlerin, işaretlerin ve bunların anlamlarının bazılarına değinerek bu ilimle alakalı önbilgi vermek ve insanın eğitiminde oldukça önemli bir yere sahip olan bu ilmin eksikliğini vurgulamak amaçlanmıştır.

Eğitim, hayatın her alanında yer almakta olduğundan bunu sadece sınıftaki öğretmen ve öğrenci ile sınırlayamayız. Toplumda farklı meclislerde bulunan insanın her vakit öğrenmeye açık bir algısı vardır. Bu sebeple eğitimcinin bu ilme vakıf olması amacını taşıdığıımız bu çalışma aslında temelde insanın kendini eğitmesi üzerine kurulu bir yaşam döngüsünde bulunduğumuzdan dolayı her bireyi yakından ilgilendirmektedir. Kişi önce kendini keşfetmeli ve insanlara faydası dokunması için bu yola girmelidir.

⁴⁰⁵ Bakara, 2/286

Bu ilmin eğitim açısından ehemmiyeti o kadar fazla ki bazı kurum ve kuruluşlarda uygulanması toplum için büyük önem arz eder. Rehberlik ve Araştırma Merkezleri'nde bireyin tespiti için oldukça fayda sağlayabilir. Çocuk Esirgeme Kurumu'nda bulunacak bir fizyonomi mütchassisının sayesinde çocukların hayattaki yalnızlıkları, tabiatında sunulmuş gücü keşfetmesi ve ilerletmesi ile azalabilir. Hayatına yön verme de kararlı bir şekilde ilerleyebilir. Eğitim Fakültelerinde bu ilim ders olarak okutturulabilir ve bu sayede mezun olan öğretmenler öğrencilerini çok daha iyi tanır. Psikoloji alanında da durum böyledir. Psikolog, görüşme yapacağı kişinin fizyonomisini de incelediği takdirde çok daha iyi bir teşhise varabilir. Hali hazırda bulunan öğretmenler için Milli Eğitim Bakanlığı eğitim seminerleri düzenleyebilir. Böylece sadece insanın değil toplumun hizmetine sunulan bir ilim olarak karşımıza çıkar.

Kıyâfetname, firâset, şâkile ve daha birçok isimle anılan fizyonomi ilmi, dünyanın birçok yerinde uygulanmış ve uygulanmakta olan tecrübi bir ilimdir. Vahyin dışındaki her bilgi, gözlem ve tecrübeye dayalı olduğundan, asla kesin bir zan içermemelidir. Bu algı ışığında hareket ederek dünya üzerinde yazılmış eserlerin fazla olması ve sadece Müslüman zihinlerin gözüyle ele alınmış fizyonomi bilgisini sunmak amacıyla çalışmamız bazı İslam kaynakları ile sınırlandırılmıştır. Umulur ki bu ilim, eğitim ve öğretim sahasına indiğinde çok daha fazla bilgiyle harmanlanmış araştırmalara kapı aralar.

KAYNAKÇA

- ALESKERLİ Alesker, *Yüz Okuma Sanatı*, 3.b., İstanbul: Selis Kitaplar, 2008.
- BİN BÂLÎ Mustafa, *Risâle-i Kiyâset-i Firâset/İlm-i Firâset (Yüzler Hali Söyler)*, 1.b., der. Ramazan Sarıççek, İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2014.
- BOZKURT Ömer, “*Etiğin Fizyonomik Temellerine Bir Giriş*”, Adam Akademi, C 5/2, Mardin, 2015, ss. 27-46
- BOZKURT Kenan, *Kıyafet İlmi Türk Edebiyatında Kıyafetnameler ve Şaban-ı Sivrihisarî'nin Kıyafetnamesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, 2008
- BULUT Mehmet Ali, *Elfabe*, 1. b. İstanbul: Hayat Yayınları, 2014
- CELALEDDİN RÛMÎ Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fîh*, çev. M Ülker Anbarcıoğlu, İstanbul: MEB. 1990
- CELALEDDİN RUMÎ Mevlana, *Fîhi Ma Fih*, çev: Abdalbaki Gölpınarlı, 6.b, İstanbul: Sufi Kitap, 2019
- ÇELEBİ Seyyid Lokman, *Kıyâfetü'l İnsâniyye Fî Şemâili'l-Osmâniyye (Padişahlar Ve Fizyonomi)*, 1. b., çev. Hüseyin Alpsoy, İstanbul: Yazıgen Yayıncılık, 2016.
- ÇELEBİ Süleyman, *Vesiletü'n-Necât (Mevlid-i Şerif)*, 1.b., der. Vedat Sağlam, Muhsin Karabay, Mehmet Nuri Yardım, İstanbul: Kahraman Yayınları, 2007.
- ÇAVUŞOĞLU Ali,” *Kıyafet İlmi ve Kutadgu Bilig’de Kıyafet İlmi /Fizyonomi İzleri*”, Bilimname XVII, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2009, ss. 293 – 302
- DEMİR Emre, DOĞRU Sahire, “*Yüz Algılama Alanındaki İnovasyonlarla Birlikte Fizyonomi İlmi*”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Uzaktan Eğitim ve Araştırma Merkezi (UZEM), Samsun
- DEMİR Abdullah, “*Osmanlı Devleti’nde Devşirme Sistemi*”, Uluslar arası Sosyal Bilimler Dergisi, C.1(1), 2017, ss. 9-27
- DİNÇER Serpil, “*Down Sendromlu Çocukların Gelişimsel Durumlarının Genişletilmiş- Gelişimi İzleme ve Destekleme Rehberi (G-GİDR) ile Değerlendirilmesi*”, (Uzmanlık Tezi), Malatya: İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi, 2014
- EREN Şadi, *Kur’ân Işığında Beden Dili*, 1. b., İstanbul: Nesil Yayınları, 2013.

- ERGİN Akif, *Eğitimde Etkili İletişim*, 4. b., Ankara: Anı Yayıncılık, 2008.
- EZ-ZERNÜCİ İmam Burhaneddin, *Tâlimü'l Müteallim*, 10. b., çev. Yunus Vehbi Yavuz,. İstanbul: Feyiz Yayınları, 2010.
- FAHREDDİN İskender, *Fizyonomi İlmi Sima*, İstanbul: Tefeyyüz Kitaphanesi, 1933
- GAZALİ İmam, *Hak Yolunun Esasları-Ravdatu'l Talibin ve Umdetu's Salihin*, 1.b., İstanbul:Semerkand Yayınları,2004
- GAZALİ İmam, *İhya'u Ulum'id-din*,çev.Sıtkı Gülle, C.II, İstanbul: Huzur Yayınevi,1988
- HACİB Yusuf Has, *Kutadgu Bilig*,18. b., der.Yaşar Çağbayır,Ankara:Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2016.
- HACİB Yusuf Has , *Kutadgu Bilig*, çev.Reşid Rahmeti Arat, Ankara : TTK, 1988
- İBRAHİM HAKKI Erzurumlu, *Marifetname*, 1. b., çev. Abdullah Aydın, İstanbul: Seda Yayınları, 2010.
- KARA, Osman, “*Kur’ân’a Göre İnsan Şahsiyetine Etki Eden Faktörler*”, Sakarya: S.Ü.İ.F.D., C. XIV, 2012, 1-24
- KIRBIYIK Mehmet,“*Kıyâfet-Nâme-i Cedîde Hakkında*”, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 39, Prof. Dr. Hüseyin AYAN Özel Sayısı, Erzurum, 2009, ss. 793-813
- KONUK Ahmed Avni, *Füsûsu'l-hikem Tercüme ve Şerhi*, İstanbul: Dergah Yayınları, 1987.
- KUŞEYRİ, *Kuşeyrî Risalesi*, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yayınları, 1991.
- KÜÇÜK Osman Nuri, **Hz. Mevlânâ'nın Sohbetleri Ne Varsa Sende Var, Fihî Mâ Fih**,1. b., İstanbul: Sufi Kitap, 2015.
- NECATİ Osman, *Kur'an ve Psikoloji*, 3. b., Ankara: Fecr Yayınları, 2011.
- NURSİ Said, *Mesnevi-i Nuriye*,4. b, İstanbul: Envar Neşriyat, 2005
- ÖCAL Mustafa, *Osmanlı Devleti Eğitim Sistemi*, 1. b., Bursa: Emin Yayınları, 2016.
- ÖGEL Bahattin, *Türk Mitolojisi*,Ankara : Türk Tarih Kurumu Yayınları, C.1, 2014.
- RÂZİ Ebû Bekir, *Et-Tibbu'r-rûhânî (Ruh Sağlığı)*, 3. b., çev.Hüseyin Karaman, İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- PEKER Hidayet,*İbn Sina'nın Bilimler Sınıflandırması*,U.Ü.İlahiyat Fakülte Dergisi,C.9(9), Bursa, 2000

- TAŞKÖPRİ-ZADE Ahmed Efendi, *Mevzuâtü'l-Ulûm*, çev.Kemaleddin Mehmet Efendi, İstanbul: Dersaadet İkdam Matbaası,1896
- TİRMİZİ İmam Ebu İ'sa Muhammed, *Şemâil-i Şerife*, C.II, Ankara :Hilal Yayınları, 1976
- TİRMİZİ İmam Ebu İ'sa Muhammed ,*Sünen-i Tirmizi Tercümesi*, çev. Osman Zeki Mollamehmetoğlu, C. IV , İstanbul:Yunus emre Yayınevi,1981
- UŞAKLIGİL Halid Ziya, *Ruhun Lisanı İlm-i Sîma*, 1. b., İstanbul: Büyüyenay Yayınları,2016.
- YARDIM Ali, *Peygamberimiz'in Şemâili*,9.b., İstanbul: Damla Yayınevi, 2011.
- YERDELEN Cevat , *Türk Edebiyatında Kıyafetnameler Ve Niğdeli Visali'nin Vesiletü'l İrfan Adlı Kıyafetnamesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum:Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1988
- YILMAZ Ayşe, *“Kıyafet İlmîyle Oluşturulan Eserler ve Bu Eserlerden Seçilmiş Örnekler”*, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi , C.10(1), Bitlis, 2012.